

בין המערכות 15

דצמבר 2021

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי
של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

www.maarachot.idf.il

תוכן עניינים:

יחידת "רפאים" לאן? / סגן (מיל") שיר שחר / 02.12.2021

מבצע אטלס ו"ברק השמיים" / סא"ל (מיל") אורי לוין / 29.12.2021

מערכות עומק: קרב אורטונה / סא"ל (מיל") ד"ר עידו הכט / 20.12.21

הסיפור המוזר של האג'קס וחטיבת התקיפה בצבא היבשה הבריטי / ד"ר אייל ברלוביץ' / 15.12.2021

קרבות בכף היד - קרב ורדן / ד"ר יגיל הנקין / 15.12.2021

שמונת העקרונות של לוחמה אורבנית, ומדוע אנו חייבים לשנות אותם / ג'ון ספנסר / 09.12.2021

יחידת "רפאים" לאן?

סגן (מיל') שיר שחר, עוזרת מחקר במכון לחקר לוחמת היבשה בזרוע היבשה 02.12.2021

היחידה הרב ממדית כוח 2035 יחידת רפאים צבא ספרד צבא ארצות הברית
צבא בריטניה גדוד רב ממדי חטיבת התקפה

יחידת "רפאים" הוקמה במטרה להיות קטר לשינוי שאר יחידות הצבא. לאחר סקירה של יחידות כדוגמתה בצבאות בריטניה, ארצות־הברית וספרד, נראה כי יש דמיון נרחב בין היחידות בצבאות הזרים ובין יחידת "רפאים", אך הבדל מרכזי אחד - היחידה הרב־ממדית בצה"ל בוחנת בין היתר שינוי תפיסתי נרחב במבנה הצבא, שאינו מסתכם בשינוי דרך הפעולה אלא כולל שינוי מבני, תפיסתי וטכנולוגי

עם כניסתו לתפקיד הודיע הרמטכ"ל רא"ל אביב כוכבי על תחילתו של תהליך "תפיסת הניצחון", שתכליתו לגבש את תפיסת ההפעלה של צה"ל לניצחון במעגל ראשון.¹ במסגרת התהליך הובילה זרוע היבשה תהליך לפיתוח הידע לתמרון הרב־ממדי (תמרון בחכמ"ה), וב־2019 הודיע הרמטכ"ל על הקמת היחידה הרב־ממדית שזכתה לשם יחידת "רפאים". מטרת הקמתה הייתה בין השאר על־מנת לבחון שינויים במבנים הקיימים, וזאת באמצעות התנסויות רבות ביכולות ייחודיות ובשיטות לחימה חדשניות.²

במאמר זה אעלה ארבעה מקרי בוחן של יחידות התנסות שהוקמו בשנים האחרונות בצבאות זרים (בריטניה, ארצות־הברית וספרד) על־מנת לבחון את היתכנותן של התפיסות החדשות, את השינויים הנדרשים בארגון הסד"כ ובאמל"ח, וכיצד ניתן לשלב בין שלושת הגורמים הללו.

חטיבת ההתקפה והגדוד הרב־ממדי בצבא היבשה של בריטניה³

בחמש השנים האחרונות הקים צבא היבשה הבריטי שתי יחידות התנסות: חטיבה ממוכנת שנועדה לבחון רעיון מבצעי חדש (חטיבת התקפה - Strike Brigade) וגדוד חי"ר שנועד לבחון את השפעת התפיסה הרב־ממדית הבריטית על צבא היבשה, ונמצא בתהליכי הקמה.

הרעיון שעמד בבסיס חטיבת ההתקפה הבריטית נבע מהתערבות צבא צרפת ב־2013 במאלי, שבה עברו מרחק רב ביבשה ובזמן קצר מאוד. הרעיון אומנם התפתח, אולם תהליכים ביטחוניים נוספים שהתרחשו בעולם, כמו השתלטות כוחות הצבא הרוסי על חצי האי קרים בפברואר 2014 ותחילת מלחמת האזרחים באוקראינה במרס אותה שנה, הובילו את ממשלת בריטניה לשינוי הכיוון. ממשלת בריטניה התחייבה לתוכנית רכש של כלים משוריינים, עוד לפני שנקבע בבירור תפקידם בכוח. סקירת הביטחון והאסטרטגיה לשנת 2015 קבעה כי עד 2025 יוקם בצבא בריטניה כוח משימה רב־זרועי, שיכלול בין היתר תחת אוגדה מתמרנת שתי חטיבות התקפה, שתי חטיבות שריון ומספר כוחות משימה שונים (ים, אוויר, חי"ר משוריין וכוחות מיוחדים). על־פי התפיסה, החטיבה צריכה להיות מסוגלת לפעול במסגרות קטנות ובאופן מבוזר, ולשם כך תהיה רב־חילית ואורגנית, ותיעזר ביכולות הבאות: ניידות; אש מדויקת וארוכת טווח; שרידות; חשיפה-תקיפה; השפעה של המידע של האויב ומערכת שו"ב המאפשרת מעבר מידע מהיר ובטוח; היתוך סנסורים ורב־זרועית. כיום מרבית הדיון הנוגע לחטיבת התקיפה נסוב סביב מבנה היחידה, שאמור לאפשר לצוותי המשנה ליישם את תפיסת ההפעלה שלה. יחידות המשנה יפעלו בעיקר ככוח סיור, חשיפה והכוונת אש בעורף מערך האויב, או בקו המגע.

הצעה ראשונה שהועלתה על ידי ניקולס דרמונד למבנה הכוח, היא לארגן אותו באופן הדומה למבנה של חטיבת שריון בצבא הבריטי כיום, בהבדל אחד - החטיבה החדשה תפעיל שלושה גדודים מתמרנים במקום שניים: גדוד ארטילריה, גדוד הנדסה וגדוד סיוע מנהלתי ולוגיסטי. מבנה אחר שהוצע על־ידי חוקרי הצבא הבריטי ג'ק וואטלינג וג'סטין ברונק, מבוסס על תפקידי החטיבה. אם החטיבה מיועדת לכך שתהיה במוכנות לפריסה מהירה, אזי כלל היכולות שהיא מפעילה צריכות להיות אורגניות. כחלק מתוכנית הפיתוח של היחידה הוחלט על סיפוח הפלטפורמה אג'קס⁴ לשורותיה. פלטפורמה זו, שכונתה "מערכת התוצאים העתידית המהירה", כוללת שש פלטפורמות רכב שונות: רכב סיור והכוונת אש, נגמ"ש וסיור, סיור הנדסי, פיקוד ושליטה, חילוץ ונשיאת ציוד ופלטפורמת תיקון.

על־פי וואטלינג וברונק, הכוח יפעל בשתי צורות תפקוד עיקריות: הצורה הראשונה - כוח תגובה מהיר שיכלול בין השאר: פריסה עצמאית מהירה בגבולות של מדינות נאט"ו עם רוסיה, יכולת קרבת לנצח כוח נגדי קל וקטלניות להרתעת כוח נגדי, יכולות סיור תצפית ומודיעין והגנה נגד כטב"מים. הצורה השנייה - פעולה כחלק מאוגדה ולא ככוח עצמאי. בתצורה זאת ישתנו דרישותיו המבצעיות, ויכללו בין היתר: מתן תמונת מצב

אוגדתית על סביבת המבצעים, לחימה מבוזרת, שמירת התיאום המבצעי בהיעדר תקשורת, הגנה על שטח מורכב ועוד. במהלך אוקטובר 2019 ערכה היחידה תרגיל רחב היקף, על־מנת לבחון את תפקודה בתחומים הבאים: הבנת טקטיקות תקיפה, שיפור קטלניות בתקיפה, הבנת הפיקוד ובחינת יכולות מודיעין, מעקב, השתלטות על יעד וסיוור.⁵

החטיבה הבריטית הוקמה לנוכח צורך מבצעי ברור שעלה בעקבות חוסר בכלי משוריין, והבנת חשיבותו ויעילותו בצבאות אחרים. מתהליך בנייתה ניתן ללמוד על חשיבות קביעת תפקיד הפלטפורמות והאמצעים בכוח לפני רכישתם, שכן מצב הפוך עלול להוביל לשינויים רבים, שאינם הכרחיים, בהרכבי הכוחות ובאופן הפעולה שלהם.

הגדוד הרב־ממדי⁶

הגדוד יוקם במסגרת מימוש חיזוק הביטחון וההגנה בבריטניה ומחוצה לה,⁷ וכחלק מהתהליך המודרניזציה של הצבא הבריטי. הגדוד ישב בחזית של פיתוח אב־טיפוס לחימה, ויפתח יכולות שייבחנו בתרגילים ובמבצעים. הוא יוביל להנעת שילוב החדשנות על־ידי ניסויים שמקדמים טכנולוגיות וכן באמצעות טכניקות מהפכניות. הרעיון של ראשי הצבא הבריטי סביב הקמת גדוד זה הוא לקחת את היחידה הבסיסית ביותר, ולבחון כיצד היא מפעילה את היכולות החדשות במסגרתה ובמסגרת סיוע שהיא מקבלת מיחידות אחרות. שר הצבא ג'יימס האפיי הסביר את הנימוקים להקמת היחידה: "עם כל התקדמות גדולה בטכנולוגיה, מגיעה התקדמות בדרך שבה אנו נלחמים [...] לצבא הבריטי יש מסורת גאה להתנסות ולחדש בטכנולוגיות חדשות במהלך כל אחת מהמהפכות התעשייתיות הקודמות [...] כאשר אנו נכנסים לעידן החדש הזה של ביג דאטה, אוטומציה ובינה מלאכותית, חשוב כי קבוצת הקרב הניסיונית החדשה תוכל לבנות על מסורת זו ולשלב את ההתקדמות האחרונה במבני הכוח שלנו, דרישות הציוד והטקטיקה שלנו".⁸

הגדוד שנבחר הוא גדוד הרובאים מרגימנט של יורקשייר והוא עתיד להוביל ניסויים טכנולוגיים, טקטיקות וטכנולוגיות והן בדחיפת החיילים והציוד לקצה גבול היכולת, תניע שינוי ותבטיח את יכולות הצבא לעמוד ולהקדים את האיומים המשתנים. ארגון היחידה יושתת על בסיס המורשת של יחידות ההתנסות הקודמות שהוקמו במהפכות תעשייתיות קודמות. היחידה תהיה מורכבת מארבעה גדודים, ויש האומרים כי היחידה מבוססת על הכומתות הירוקות האמריקניות, בתקציב של 120 מיליון ליש"ט.⁹

כאמור, הבריטים הקימו יחידות התנסות בשתי רמות טקטיות שונות: חטיבת תקיפה, שתפקידה לבחון רעיון מבצעי חדש ובו כוח גדול יכול לעבור מרחק יבשתי גדול בזמן קצר לנוכח התערבות צבא צרפת במאלי, ושילוב של אירועים המראים על התפתחות שדה הקרב העתידי. בסיס חטיבה התקיפה יהיה רב חילי ואורגני. גדוד רב־ממדי שמהותו בבחינת השפעות התפיסה רב־ממדית. המראה את צורך הצבא להשתנות לנוכח התקדמות שדה הקרב העתידי, וזאת בהתבססות על מסורת. מטרת הגדוד היא בבחינת טכנולוגיות וטכניקות לחימה, על־מנת להביא את השינוי הנדרש בצבא.

צבא היבשה של ארצות הברית - The 17th Field Artillery Brigade

שלושה תהליכים הקשורים ליחידות הרב־ממדיות מתרחשים בצבא היבשה של ארצות הברית:¹⁰

1. שינוי תפיסתי - מעבר ממיקוד בתמרון ומהדרך להשיג את הניצחון בשדה הקרב לתפיסה העוסקת ביצירת התנאים המבצעיים לתמרון, על־מנת לאפשר לצבא היבשה לנצח במלחמות מול אויבים בעלי יכולות דומות ואף זהות לצבא היבשה;

2. הקמת פיקוד העתיד¹¹ שמשימתו העיקרית היא לחקור את היכולות הנדרשות לצבא, לפתחן ולרכושן על־מנת לממש את התפיסה החדשה;

3. בחינת מבנה הכוח ביחידות הרב־ממדיות וארגונו.

ב־2017 נבחרה חטיבת ארטילריית השדה (Field Artillery Brigade) ה־17 מהגיס הראשון כדי לבחון את רעיון הקרב המבוזר ואת רעיון המבצעים הרב־ממדיים. החטיבה אמורה להיות בכוננות באזור האוקיינוס השקט. גנרל רוברט בראון, מפקד הפיקוד הפאסיפי, מונה למפקד הישיר של כוח המשימה הרב־ממדי. החטיבה נבחרה מפני שהיא כפופה ישירות לגיס הראשון, ומפקדה משמש מתאם האש של הגיס. נוסף על כך, החטיבה אחראית לתאם את יכולות האש ארוכות הטווח של הגיס בשגרה ואת שילובן. יתרון נוסף נמצא בדרך שבה החטיבה עוסקת בייצור מטרות ובהתאמת החימוש למטרה.

המשימה שהוטלה על החטיבה הייתה לפתח דרכים שבעזרתן ניתן למנוע יכולות של אויב בעל יכולות זהות או כמעט זהות לצבא היבשה של ארצות הברית. כחלק מהארגון החדש של חטיבה זו הכולל בין היתר מפקדת חטיבה מובילת ניסוי, רכיבי אש ארוכי טווח, רכיבים אוויריים והגנ"א, הוחלט להקים יחידה נוספת שתפעל בנושאים האלה: מודיעין, מידע, סב"ר, לוחמה אלקטרונית ונכסי חלל.

ייעוד החטיבה ככוח משימה רב־ממדי הוא לתת למפקד הכוח הרב־זרועי את היכולת לפגוע במערכות למניעת גישה ושליטת כוח באמצעות סנכרון מאמצים קטלניים ושאינם קטלניים בכל הממדים, על מנת להעמיד את האויב במספר רב של דילמות ולהעניק יתרון לצבא ארצות הברית ובעלות בריתו. במסגרת הייעוד נכלל גם הצורך להתמודד עם יכולות ארוכות טווח של הרוסים והסינים.

מ־2017 כוח המשימה הרב־ממדי, על כלל יכולותיו, נבחן במשחקי מלחמה, באימונים שכללו אימוני מפקדות, ירי על ספינות מהחוף ושלל תרחישים. הלקחים שנלמדו מהאימונים הללו הביאו את גנרל בראון

לטעון שכוח המשימה הוא "משנה משחק" (12).¹² game changer) בין השאר לקח כוח המשימה חלק בשני תרגילים גדולים: האחד בשיתוף עם כוחות יבשה של צבא יפן, והשני כחלק מתרגיל מגן אוריינט שהוא התרגיל הימי הבין-לאומי הגדול בעולם.

על פי מסמך שהוציא הפיקוד הפסיפי ב־ בדצמבר 2018, יש 18 יכולות שלהן נדרש כוח משימה רב־ממדי, ובהן: אש ארוכת טווח חוצה ממדים, מודיעין משולב, פעילות בספקטרום האלקטרומגנטי ובסב"ר, מערכת רכישת מטרות משולבת ועוד. לפי לוח הזמנים שפרסם הפיקוד, לתהליכי פיתוח היכולות, אבות הטיפוס של הפתרונות הטכנולוגיים עתידים להיות מוכנים עד 2021. מימוש פרויקטים גדולים לא יסתיים לפני 2028.

כחלק מהשלב השני של תוכנית הפיילוט של כוח המשימה הרב־ממדי נפרסה באירופה ב־2018 חטיבת ארטילריית השדה ה־41. במהלך 2020 היה אמור להתקיים תרגיל פריסה אוגדתי של חטיבה זאת, אולם הוא נדחה בעקבות מגפת הקורונה. כן קיים רצון לפרוס יחידה נוספת, אך מיקום הפריסה ומועדה אינם ידועים.

תפיסת "מבצעים רב־ממדיים" משמשת מנוע לשינוי מבנה המפקדה, ארגון היחידות הלוחמות והיכולות שהן מפעילות. הבחירה בחטיבת ארטילריית השדה ה־17 מראה כי התפקיד העיקרי של המבצעים הרב־ממדיים הוא לאפשר את התמרון, ולסייע לו באמצעות פגיעה ביכולות ארוכות הטווח של האויב. עוד עולה כי הרכיב החשוב ביותר של היחידה הרב־ממדית הוא מפקדת החטיבה, והיכולות שלה לתת סקירת מצב על כלל המרחב.

צבא היבשה בחר בחטיבה כניסוי של היחידה הרב־ממדית מהסיבות הבאות:

1. החטיבה כפופה ישירות לגיס הראשון האחראי על בניין הכוח למרחב האוקיינוס השקט, ובמקרה של מלחמה הוא משמש מפקדה רב־חילית בגזרה זו;
2. לחטיבה כפופים גדודי רקטות לטווח ארוך האמורים לפעול בכל סביבת המבצעים שהגיס אחראי עליה כרכיב היבשתי בכוח רב־זרועי או כמפקדה רב־זרועית;
3. מבצעים רב־ממדיים במהותם עוסקים בנטרול היכולות ארוכות הטווח של רוסיה וסין, ומפקדת חטיבת ארטילריית השדה אמורה בחירום לסייע בעיצוב המרחב המערכתי באמצעות רכישת מטרות, קביעת תוכנית האש ותיאום אש יבשתית ורב־זרועית;
4. מבצעים רב־ממדיים מאפשרים את התמרון, אבל הם אינם עוסקים בו, ולכן לא נדרש שהחטיבה תהיה מתמרנת אלא מסייעת או מאפשרת.

הפער העיקרי שעימו מתמודד צבא היבשה של ארצות־הברית, הוא מחסור ביכולות התומכות את תפיסת המבצעים הרב־ממדיים ומממשות אותה. פער זה נובע מבעיות שהיו קיימות בעבר בתהליך המחקר, הפיתוח והמבצוע של צבא ארצות־הברית.

צבא היבשה של ספרד "כוח 2035" - (13) fuerza 35

הצבא הספרדי הבין כי יצטרך בשנים הקרובות לפעול מול סביבות בלתי צפויות עם השתנות טכנולוגית מהירה, כניסה של טכנולוגיות אזרחיות לצבא הספרדי וליריבותיו ועליית כמויות המידע והיכולת להשתמש בהן. לנוכח זאת ומתוך כוונה כי החטיבות העתידיות יצוידו ביכולות הדרושות להתמודדות עם האתגרים שמופ, הוחלט כי יש צורך לפתח את תפיסת החטיבות הקיימת. פיתוח הכוח 2035 אינו עוסק רק בשינויים באופי שימוש הכוח ובשינוי מבני, אלא במיוחד בשינוי מנטלי.

כוח 2035 הוא פרויקט ארוך טווח שמטרתו לשנות את דרך הפעולה של הצבא בהסתכלות של לפחות 15 שנים קדימה. שני פרקי זמן נקבעו לפרויקט:

* 2024 - עד שנה זאת ייבנה כוח המשימה – חטיבה 2035, שתכלול יכולות תומכות וטכנולוגיות מתקדמות, החטיבה תעסוק ברכש טכנולוגיות חדשות. עד סיום שלב זה לא יהיה שינוי בכמות כוח אדם.

* 2030 - יוקם כוח מתקדם הדומה ביכולותיו למצב הסופי שאליו שואף הצבא להגיע ב־2035.

על־פי רמטכ"ל צבא ספרד דאז, פרנסיסקו חאבייר וארלה סאלאס¹⁴ הפרויקט יוביל לכך שבסופו ייסופקו לכוח יכולות ייחודיות ושליטה בארבעה ממדים: יבשה, ים, אוויר וסב"ר. הארגון של החטיבה צריך להיות גמיש, ולכידות הצוות תוביל ליעילות. החטיבה צריכה להיות בעלת יכולת הסתגלות לסביבה מבצעית, בעלת אמצעים מתקדמים טכנולוגית, בעלת יכולות לחימה בסביבות לחימה שונות ומורכבות ובמבנה רב־לאומי ובעלת יכולות השגת מרחבים לטובת האינטרס המדיני. לנוכח רעיונות אלה ומטרות החטיבה היא תכלול את היכולות הבאים: שילוב יישומי עיבוד מידע, יכולות טכנולוגיות גבוהות, מערכות נשק מדויקות, טכנולוגיה קוונטית, ביוטכנולוגיה, רובוטיקה ומערכות משבשות. המערכות הטכנולוגיות העיקריות שייבחנו הן: מערכות מוטסות מופעלות מרחוק, רכבי מעקב קרקעיים, מערכות אוטונומיות ומערכות פיקוד ובקרה מתקדמות מבוססות לוויין.¹⁵

הפרויקט של בניית כוח 2035 מחולק לשלושה שלבים שבחלקם יחפפו זה את האחר. שני השלבים הראשונים יצאו לפועל: הראשון, "שלב המחקרים הרעיוניים", כולל זיהוי, ניסוח ודיון של תיאוריה חדשה על השימוש בכוח. השלב השני, "הניסויים", החל ב־2018 ובו נבחנים מושגים, מבנים וטכנולוגיות חדשות באמצעות סימולציות ותרגילים. ב־2019 התמקדה היחידה בתחום הניסויים לשם בחינת מערכות וציוד נגד

רפנים (Anti-drone systems) אחת המסקנות שעלתה - צריך לעבוד במשותף עם חברות מתעשיית הביטחון ועם אוניברסיטאות, על־מנת לזהות חדשנות ומכשירים שיהיו שימושיים ליחידה.

כחלק מפרויקט הקמת הכוח הוגדרה חטיבת ניסויים (BRIEX) שתשמש את כיחידת הייחוס של כוח 35 ותישא באחריות לביצוע פעולות הניסוי שיאפשרו את הקמת הכוח העתיד. המודל החדש מכוון לצמצום כוח אדם של כ־2,800 חיילים שיאפשר הכנסה של טכנולוגיות חדשות. השינויים בכוח האדם יפוצו על ידי הטכנולוגיות הנכנסות כגון – רובטיקה חדשה, בינה מלאכותית וננוטכנולוגיה. החטיבה תהיה בנויה משלוש קבוצות לחימה, ובכל אחת מהן תהיה יחידת חי"ר שתתוגבר בתמיכה הדרושה למשימה (מודיעין, אש, לוגיסטיקה, מהנדסים, תקשורת ועוד) ותורכב מליבת כוחות הבריגדה שתאסוף את כל היחידות המבצעיות.

תהליך בניית היחידה נעשה לנוכח ההבנה כי בשנים הבאות ייתקל צבא ספרד בשדה קרב שונה ומגוון, שיכלול שילוב של כלי נשק חדישים וטכנולוגיות מתקדמות.

שלושה שלבים חשובים לבניית הכוח העתידי הבנת הרעיון, ביצוע ניסויים ומימוש הרעיון. לעומת שני מקרי הבוחן הקודמים, בהם השינוי הוא מבני או שינוי בתצורת הלחימה, ניתן לראות במודל של "כוח 2035" מודל ייחודי המכיל בתוכו גם שינוי מנטלי כללי. כוח 2035 הוא ביטוי מוחשי לכוחות היבשה העתידיים, ויבצע את תפקידו תוך מזעור משמעותי של הנזק לתשתיות ואובדן חי"אדם.

סיכום

יחידת "רפאים" הוקמה במטרה להיות קטר לשינוי שאר יחידות הצבא. לאחר סקירה של יחידות כדוגמתה בצבאות בריטניה, ארצות־הברית וספרד, נראה כי יש מטרות התחלתיות שונות שהובילו להקמתן של יחידות אלה. המטרה העיקרית שמשותפת לכולן היא ניסיון הסתגלות לשדה הקרב העתידי לנוכח ניתוח של המגמות העתידיות שנעשה בתוך הצבא. זאת מתוך הבנה כי הצבאות של היום בתצורתם העכשווית לא יתאימו לשדה הקרב המתהווה והעתידי. ניתן ללמוד שהרצון של צבאות רבים הוא להתאים את שיטות הלחימה הקיימות לטכנולוגיה חדשה שחלקה עדיין לא קיימת, כמו בינה מלאכותית. לכן, יחידות ההתנסות בצבאות הזרים נבנות מתוך הבנה כי המבנה הקיים והאמל"ח הקיים לא יהיו רלוונטי בשדה הקרב העתידי, בתוכנית של צבא ספרד מצווינת שנה 2035 כשנת המטרה. זאת על־מנת להתמודד עם האתגר המרכזי של הצבאות המערביים - צבאות רוסיה וסין - והנחיתות המספרית מולם.

ניתן לראות כי הושם דגש רב ללחימה ביחידות קטנות שיוכלו לפעול מהר, בסביבות חדשות ומאתגרות, ולשילוב של מערכות מידע מתקדמות בעלות יכולות היתוך סנסורים ובחינת כלי סב"ר וחלל חדשים.

אחת משיטות הפעולה המובילות ביחידות ההתנסות היא לחימה מבוזרת שתעזור להתגבר על אתגר הנחיתות המספרית, ותוביל להגדלת האחיזה בשטחי לחימה חיוניים. בדרך זאת תפתור את האתגר המרכזי שמולו עומדים הכוחות - גודל כוחות האויב ושטח לחימה נרחב.

יש דמיון נרחב בין היחידות בצבאות הזרים ובין יחידת "רפאים", אך הבדל מרכזי אחד - היחידה הרב-ממדית בצה"ל בוחנת בין היתר שינוי תפיסתי נרחב במבנה הצבא, שאינו מסתכם בשינוי דרך הפעולה אלא כולל שינוי מבני, תפיסתי וטכנולוגי. ניתן להבחין שמטרות יחידת "רפאים" חופפות למטרות הכוללות של הפלטפורמות הבריטיות. ניתן לראות שביחידות שנבחנו, התאמת הטכנולוגיה לטכניקה עומדת במרכזן ופחות עוסקות בבחינת היתכנות התפיסה וארגון הסד"כ.

הערות

- [1] סא"ל צח משה, "צה"ל צריך לתמרן בחכמה", **בין הקטבים** 32-31 (מאי 2021), עמ' 159-175.
- [2] דברי הרמטכ"ל במצגת "הצגת היחידה הרב-ממדית 888", ינואר 2020, יחידה רב-ממדית.
- [3] אייל ברלוביץ, **הסיפור המוזר של האג'קס וחיבת התקיפה בצבא היבשה הבריטי** (טרם פורסם).
- [4] משפחת כלי רכב.
- [5] Charlotte Banks, "Strike Brigade: Army's Newest Concept Completes First Test On Salisbury Plain", Forces Net, 30 October 2019
- [6] [/https://www.army.mod.uk/news-and-events/news/2021/03/experimentation-battlegroup](https://www.army.mod.uk/news-and-events/news/2021/03/experimentation-battlegroup)
- [7] שמואל שמואל, "סקירת מסמך האסטרטגיה הלאומית של בריטניה 2021", **קרוב ורחוק - עדכון המכון למחקר צבאי במרכז דדו 31** (אפריל 2021).
- [8] [/https://www.forces.net/news/army-forms-new-warfighting-experimentation-battlegroup](https://www.forces.net/news/army-forms-new-warfighting-experimentation-battlegroup)
- [9] [/https://www.defensenews.com/global/europe/2021/05/25/why-the-uk-is-investing-in-a-new-ranger-regiment](https://www.defensenews.com/global/europe/2021/05/25/why-the-uk-is-investing-in-a-new-ranger-regiment)
- [10] אייל ברלוביץ, **מחנה 35 יחידה רב מימדית בצבא ארצות-הברית**, מחלקת מת"ת, ענף מחקר, 12 בינואר 2020.
- [11] אייל ברלוביץ, **פיקוד העתיד (AFC Futures Command) של צבא היבשה האמריקני**, מחלקת מת"ת, ענף מחקר, 4 באפריל 2019.
- [12] "Freedberg JR, "Army's Multi-Domain
- [13] "Ejerito de tierra, "resumen ejecutivo 'FUERZA 35
- [14] "Ejerito de tierra, "Vision fuerza 35 del jeme
- [15] "The army moves towards the 4.0 era", 15 January 2019"

שמונת העקרונות של לוחמה אורבנית, ומדוע אנו חייבים לשנות אותם

ג'ון ספנסר, יו"ר לימודי לוחמה אורבנית ב־Modern War Institute, מנהל שותף של פרויקט הלוחמה האורבנית של MWI, ומנחה הפודקאסט של פרויקט הלוחמה האורבנית. בעבר שימש כעמית מחקר בקבוצת המחקרים האסטרטגיים של המטכ"ל האמריקני. שירת 25 שנים כחייל חי"ר, כולל שני סבבי לחימה בעיראק 09.12.2021

לוחמה אורבנית MWI התקפת עיר תמרון לחימה בשטח בנוי תת קרקע

צבא ארצות הברית

מכיוון שצבאות מודרניים אינם מבינים לעומק את התקפת העיר, ולא רואים בה לוחמת עמדות מבוססת שטח, הם מיישמים את העקרונות, הכלים והשיטות של לוחמת תמרון מבוססת אויב - הנשענים על תמרון וכוח אש. בסופו של דבר, אי הבנה בסיסית זו מובילה לחורבן של ערים שלמות, בניין אחר בניין

תותח מתנייע עיראקי במהלך המבצע לכיבוש מוצול, 17 באוקטובר 2016

מ־16 באוקטובר 2016 עד 4 בינואר 2017, כוחות הביטחון העיראקיים הנתמכים בידי ארצות־הברית הוציאו לפועל התקפת עיר¹ כוללת על מוצול על־מנת לשחררה מידי "המדינה האסלאמית" (דאעש). המבצע² היה הקרב הקרקעי הקונוונציונלי הגדול ביותר מאז המתקפה על בגדאד ב־2003 (במסגרת הפלישה האמריקנית לעיראק), ואחד מהקרבות האורבניים³ ההרסניים ביותר בהיסטוריה המודרנית, בהם השתתפו כוחות מערביים. הקרב ניטש בין כ־100 אלף לוחמים תוקפים ובין 5,000-12,000 מגנים. על־פי הדיווחים,⁴ במהלך תשעת חודשי הלחימה נהרגו מעל 10,000 אזרחים, הנזק לעיר נאמד בכשני מיליארד דולר, עת רבים ממבני העיר נהיו לאבק (בסוף הלחימה נותרו בעיר עשר מיליון טונות של עיי חורבות), ו־1.8 מיליון מתושביה הפכו לפליטים. סוג מבצע שכזה - התקפה על עיר - הטומן בחובו עלות גבוהה וסיכון גבוה, יתרחש לעתים קרובות יותר ויותר, אלא אם כן נבחן מחדש את כללי הלוחמה האורבנית המודרנית.

לוחמה אורבנית מודרנית יכולה לכלול סוגים רבים של משימות, לאורך קשת הפעילויות הצבאיות. אם היו מפתחים קנה מידה לקונפליקט אורבני, בצד הקיצוני של הסקאלה הייתה מופיעה מלחמה כוללת: שני אויבים, ככל הנראה צבאות סדירים,⁵ מנהלים מלחמה בשטח עירוני ללא התחשבות בחוקים הומינטריים או דאגות לנזק אגבי. לדוגמה שימוש בנשק גרעיני טקטי או הרס מוחלט של ערים באמצעות הפצצות אוויריות ("הפצצות שטיח"), הן שתי אפשרויות לגיטימיות במסגרת מלחמה כוללת.

אם נמשיך במורד הסקאלה נמצא התקפות עיר משמעותיות במהלך עימות מוגבל, שאינו גרעיני, כאשר לפחות אחד מהצדדים עוקב אחר חוקים הומינטריים בין־לאומיים ומבקש למזער את השפעת הקרבות על אוכלוסיות ואתרים מוגנים. לקבוצה זו ניתן לשייך את הקרב על מוצול. הקבוצה הבאה על הסקאלה תהיה מבצעים אורבניים משמעותיים עם מטרות מוגבלות כגון שינוי משטר או שלילת יכולת האויב המרוכז במרחב האורבני - למשל ירי תמ"ס או מנהרות חוצות־גבול. לאחר מכן ימוקמו מבצעי לוחמה זעירה בסביבה אורבנית, כשאחת ממטרות המבצע היא לבודד קבוצה קטנה של אויב, סדיר או בלתי־סדיר, מהאוכלוסייה הכללית של אותו המרחב, היכולה להגיע למיליונים.

בשלב הבא יהיו מבצעי לוחמה בטרור באזורים אורבניים. לרוב, פשיטות אלה נובעות ממודיעין מדויק, ודורשות מהירות, הפתעה ושילוב יחידות מובחרות בביצוע. בהמשך הסקאלה ניתן לראות סיוע הומינטרי, בין אם כרשת תמיכה ביטחונית לרשויות אזרחיות מקומיות או כחלק מפעולות יציבות וביטחון רחבות יותר בערים ברחבי העולם.

כל מבצע אורבני נבדל ממשנהו מבחינת המטרה המדינית, המשימה הצבאית, אילוצי הכוח הצבאי, זמן, אויב ובייחוד סביבה. ביחס למשתנה האחרון, סביבה אורבנית יכולה להיות צפופה במיוחד או מרווחת יחסית. היא יכולה להיות מתירנית או עוינת. סביבה מתירנית⁶ היא כאשר ארגוני הביטחון של המדינה המארכת שולטים באזור, כמו גם ביכולת לסייע במהלך פעילות מבצעית. סביבה עוינת⁷ היא כאשר לממשלה המארכת אין את הרצון או היכולת לסייע לפעילות מבצעית, או שאינה שולטת בשטח או באוכלוסייה. בבואו לסביבה אורבנית עוינת כוח צבאי חייב לנקוט גישה זהירה, תוך הנחה שהאיום נשקף מכל כיוון (כולל מהתווך התת־קרקעי).

התקפה על עיר היא סוג ייחודי של פעילות צבאית, למרות שאינה נכללת במינוח המקובל בצבא ארצות־הברית. פעולה מתוכננת כזו תסווג מבחינה דוקטרינרית⁸ כהתקפה מכוונת עם אחת מחמש צורות התמרון, כמו התקפת חדירה⁹ או התקפת מעטפה.¹⁰ מבצע מסוג התקפת עיר יצריך לרוב חדירה של קווי ההגנה של האויב.¹¹

פעולות צבאיות נגד ערי האויב הפכו תכופות יותר ויותר, ובשנים האחרונות ניתן לציין 12 קרבות עירוניים משמעותיים הכוללים בתוכם התקפות על עיר. אלה התרחשו במלחמת האזרחים המתמשכת בסוריה; נגד "המדינה האסלאמית" בעיראק, בסוריה ובפיליפינים; ובמזרח אוקראינה, בין הממשלה האוקראינית לכוחות בדלנים הנתמכים בידי רוסיה.¹²

מחלקת הנדסה של חיל הנחתים האמריקני פועלת בפלוגיה שבעיראק

כל הפעולות הצבאיות נושאות בחובן סיכון מסוגים שונים. סיכונים טקטיים, למשל, מתייחסים לאפשרות של פגיעה ומוות של חיילים או כישלון במשימה. סיכונים נלווים כוללים אפשרויות כמו פוטנציאל למותם של אזרחים או הרס תשתיות עירוניות חיוניות. יש אף סיכונים רחבים יותר, גיאופוליטיים מטבעם, כמו הסיכון לאבד את רצון המדינאים (בין אם מקומיים, אזוריים או בין־לאומיים) בהשגת המטרה - שחרור העיר מכוחות האויב - ובמימושה. שלא כמו מתארי לחימה אחרים, סביבה עירונית עתירה בסיכונים בשל מורכבות השטח הפיזי, נוכחות המתמדת של אזרחים ושל מערכות פוליטיות, כלכליות וחברתיות.

לוחמה אורבנית היא צורת הלחימה הקשה ביותר.¹³ ולמרות שהתקפת עיר היא אולי לא המבצע הקשה ביותר בסביבה אורבנית - שהרי, לוחמה נגד התקוממות,¹⁴ הכרוכה בהפרדה של כמה אנשי אויב בין מיליוני אנשים תוך שמירה על הלאגיטימיות שבהמשך הפעילות הצבאית, יכולה להיחשב לקשה יותר - היא עודנה אחת המשימות המסוכנות ביותר. יש רמות לא מידתיות של סיכונים - טקטיים, נלווים ופוליטיים - בניסיון לשחרר עיר מכוח מגן. יתרה מכך, לצבא ארצות־הברית אין מדריך להתקפת עיר מתגוננת מלבד כמה אזכורים מעטים בתורת הלחימה האמריקנית.¹⁵ הדבר הקרוב ביותר למדריך מפורט על אודות הדרך להוציא לפועל מתקפה עירונית נמצא במדריך התורתי הכללי, המתייחס להתקפה על קבוצת בניינים ולהתקפה על עיר שלמה באותו האופן. מדריך זה מציין שלבים כלליים כגון ביצוע סיור שטח מקדים, תנועה לעבר היעד ובידודו מכוחות סיוע, אבטחת עמדות, חיפוי באש, הסתערות, טיהור המטרה, ביצוע חבירה של כלל הכוחות, התארגנות מחדש וקבלת משימות להמשך.

יש שיטענו כי היעדר הנחיות הנוגעות לביצוע התקפת עיר נובע מכך שהתורה נועדה להיות כללית ולא לרדת לפרטי כל מקרה. זאת על אף שדוקטרינות מבצעיות המתייחסות לתורות לחימה ספציפיות אכן קיימות, למשל המדריך למבצעי לוחמה נגד התקוממות¹⁶ שנכתב בשנות ה־2000. הללו גם יטענו שהעקרונות, המאפיינים או השיקולים הכלליים לכל מתקפה, יחולו על התקפה על עיר כמו גם על התקפה בשטח פתוח. ואכן, עקרונות רבים בביצוע מתקפה חלים בכל המתארים, אולם לכל מתאר הייחודיות שלו, שהרי אין דין לוחמה בשטח עירוני כדינה של לוחמה בשטח מיוער.

סיבה נוספת להיעדרו של מדריך תורתי אחוד להתקפת עיר, היא שחלק ניכר מהידע מפורז על פני מדריכים שונים. התקפה על עיר היא מבצע רחב־היקף הדורש שת"פ בין־זרועי, תוך שימוש במגוון יכולות: טנקים; חיל רגלים; ארטילריה; יכולות תקיפה מהאוויר; מודיעין וסיור; ועוד - שמכוסים בהכרח בפרסומים התורתיים הייחודיים להם. יתרה מזאת, יש כמה פרסומי תו"ל אחרים שנגעו בצורה זו או אחרת בזוויות מסוימות בהתקפה על עיר.¹⁷

למרות היעדרו של מדריך מקיף לביצוע התקפה על עיר נגד אויב מגן, לטכניקה קרבית זו מערכת תנאים מובחנת שנשארה קבועה במהלך ההיסטוריה המודרנית. תנאים אלה יכולים להיחשב לכללי המשחק להתקפה בעיר. השימוש במילה "משחק" לא נועד לפשט את המורכבות או להמעיט במשמעות המלחמה. בעבודתו המכוננת על המלחמה כתב התאורטיקן הצבאי הפרוסי קרל פון קלאוזביץ: "במכלול הפעילויות האנושיות, המלחמה היא הדבר הדומה ביותר למשחק קלפים [...] המלחמה היא אינה אלא דו־קרב בקנה מידה גדול יותר. אמנם, אין־ספור דו־קרבות מרכיבים מלחמה, אך כדי להמחיש את הדבר בצורה מיטבית יש לדמיין את המלחמה כשני מתאבקים. כל אחד מנסה באמצעות כוחו הפיזי לאלץ את השני לעשות כרצונו; מטרתו המיידית היא להשליך את יריבו לקרקע כדי להפוך אותו לחסר יכולת התנגדות".¹⁸

לוחמה אורבנית מודרנית דומה יותר לקרב אומנויות לחימה משולבות (MMA) מאשר משחק הקלפים או ההיאבקות שבהן בחר קלאוזביץ כאנלוגיות. הן לוחמה והן משחק מחויבים למערכת של כללים ששני השחקנים מסכימים לפעול לפיהם, באופן מודע או שאינו מודע. במלחמה, כללים אלה אינם רק נורמות או חוקים המסדירים את ניהול הפעילות המבצעית; אלא גם תוצאה של גבולות הביצוע האנושיים, טכנולוגיות הנשק או רמת התפתחות האסטרטגיות והטקטיקות של אותה התקופה.

במהלך ההיסטוריה, צבאות וחברות שינו את כללי המשחק עם פיתוחים חדשים של מודלים ארגוניים, טקטיקות, טכנולוגיות וכלי נשק. כאשר השינויים הללו עמוקים דיים, חוקרי צבא מכנים אותם "מהפכות בענייני צבא"¹⁹ (RMA). דוגמאות למהפכות שכאלה (או שינויים שהובילו אליהן) כוללות את המצאת החץ וקשת, אבק השריפה ואדריכלות המבצרים; האסטרטגיה הנפוליאונית להשמדת כוחות האויב, וגיוס המונים כדי ליצור ולקיים צבאות לאומיים גדולים; שינויים במהפכה התעשייתית שאפשרו להאכיל, לחמש ולהניע כוחות צבאיים לקרב; והתפתחות המלחמה במאה ה־20 - שימוש בצוותי קרב משולבים, לוחמת בזק (בליצקריג) והפצצות אסטרטגיות.

אפשר לטעון שאחת המהפכות הצבאיות המודרניות החשובות ביותר - מלבד המצאת הנשק הגרעיני - הייתה שילוב של לקחים שנלמדו בשדה הקרב, טכנולוגיות חדשות וטקטיקת הקרב המשולב של הצבא הגרמני בין מלחמות העולם. צבא זה, שהשכיל לחבר בין הטנק, הקשר, המטוס, הארטילריה ולוחמת הבזק, הפך את לוחמת התעלות של מלחמת העולם הראשונה למיושנת ועיקר את יכולת ההתגוננות הסטטית. הצבא הגרמני, למעשה, שינה את הכללים.

ללוחמה עירונית יש חוקים משלה. רוב צבאות העולם, אם לא כולם, פועלים על־פי אותם החוקים, שלא השתנו כלל ממלחמת העולם השנייה. הללו מעניקים יתרון משמעותי לכוח המגן, והופכים את ההגנה הסטטית לאפשרות אטרקטיבית עבור צבאות, מורדים וטרוריסטים החלשים יותר מיריביהם. עד שחוקי המשחק ישתנו (באמצעות התפתחות בטקטיקה, בטכנולוגיה או בנשק), הנטייה של שחקנים חלשים יחסית לחפש מקלט ויתרון בערים - כמו גם הנזק שנגרם בכיבושן - תימשך.

לוחמי צה"ל בשכם בזמן מבצע חומת מגן (2002)

שמונה עקרונות של ההתקפות על עיר מגדירים את אופי הלוחמה האורבנית בימינו:

1. המגן מחזיק ביתרון

כלל זה הוא ראשון בין שווים. תיאורטיקנים צבאיים הכירו זה מכבר²⁰ שההגנה היא העמדה הטקטית החזקה יותר. נדרש הרבה יותר כוח כדי לתקוף ולהביס אויב שנמצא בהגנה מבוססת ובנויה כהלכה, מאשר בשטח פתוח. כלל זה מתעצם כשמדובר בשטח עירוני, שבו רבים מן המבנים יכולים לשמש כעמדות הגנה איכותיות עבור המגן. מנגד, ההגנה מוכרת גם כצורת קרב חלשה יותר, מכיוון שהיא לרוב נכפית על המגן שאינו חזק דיו כדי לבצע התקפה על הצד האחר. ההגנה נועדה להחזיק שטח או לשמר כוחות. כל עוד היא מספקת יתרונות יחסיים לכוח החלש, שצריך בשלב הראשון להגיע לשטח ולהחזיק בו, ובשלב השני להקים קו הגנה - היא תישאר כך.

במהלך ההיסטוריה נחלשה מידת היתרון של ההגנה. עד המאה ה-19 הגנה מאחורי חומות - בין אם בערים, בטירות או במבצרי "כוכב" ייעודיים - סיפקה למגן יתרון מובהק. המגינים יכלו לאגור משאבים בתוך החומות, להמתין לכוח התוקף ולתעל אותו לשטחי השמדה. ואולם התפתחות טקטיקות מצור מתקדמות, לצד הופעת אבק השריפה והארטילריה, העלימה כמעט לחלוטין את אסטרטגיית ההגנה מאחורי החומות.

במלחמת העולם הראשונה, אופי הלוחמה ברחבי אירופה הוביל את המצביאים לאמץ אסטרטגיה של התקדמות וכיבוש שטחי מפתח, כולל אזורים אורבניים, לטובת הקמת קווי תעלות ושדות הרג הנשלטים בידי מקלעים וארטילריה. עם התפתחות לוחמת התמרון וטכנולוגיות חדשות כמו טנק, מטוס ותקשורת צבאית משופרת, נשחקו היתרונות של כיבוש קווי חפירות ואף התייתרו.

כיום, היתרונות הניתנים לכוח חלש יותר לכבוש שטח עירוני גדולים. אויב חלש יותר יכול להשתמש במתאר האורבני כעמדות הגנה ומסתור, הן כדי להילחם מתוכו (למשל שימוש בבניינים מסיביים כמגננים דה־פקטו) והן כדי לתמרן (לדוגמה דרך מבנים או מתחת לקרקע, בתשתיות אזרחיות ומנהרות קיימות). כוחות הגנה יכולים גם להסתתר בתוך האוכלוסייה האזרחית ומבנים המוגנים בחוק הבינלאומי,²¹ ובכך להפחית חלק ניכר מהיעילות של הטכנולוגיות והטקטיקות הצבאיות.

עד שאלה ישתנו ויהפכו את ההגנה האורבנית לפחות יעילה עבור כוח חלש, היא תישאר מאפיין דומיננטי באופי הלוחמה המודרנית.

2. המתאר האורבני מפחית את יתרונות התוקף במודיעין וסיוור, את יעילות החיפוי האווירי ואת יכולתו של התוקף לפתוח באש מנגד

בשעה שהמתאר המורכב של אזורים עירוניים אינו שולל את כל היתרונות הטכנולוגיים של צבא מתקדם המבצע התקפה על עיר, הוא מפחית את היעילות של יכולות מודיעין וסיוור, חיפוי אווירי ואש מנגד.

צבאות מודרניים משקיעים חלק ניכר מתקציבם בפיתוח טכנולוגיות, שמטרתן למצוא ולהשמיד כוחות אויב רחוק ככל האפשר מהחיילים שלהם. הם מעריכים טכנולוגיות כמו: כלי תצפית לוויינים ואוויריים, חמ"מ (חימוש מונחה מדויק) וארטילריה ארוכת טווח. ואולם בשטח עירוני צפוף רבים מהיתרונות של כלים אלה, שפותחו בעיקר עבור תמרון קרקעי בשטח פתוח, נשחקים.

לדוגמה בקרבות שהתחוללו בשנים האחרונות בסוריה ובעיראק,²² הבינו לוחמי "המדינה האסלאמית" את האיום של תצפיות אוויריות אפילו עמוק בתוך הערים הנצורות. כאמצעי נגד, הם תלו סדינים, יריעות פלסטיק ופריטים אחרים בין הגגות כדי לאפשר להם לעבור מבניין לבניין מבלי לחשוש להיחשף. יכולת לוויינית בשווי מיליארדי דולרים הפכה לעיוורת בגלל אשפה שרוכזה על גגות הבתים וביניהם. אמנם, יש כמה טכנולוגיות מתקדמות שיכולות להפחית את יתרון ההסתתרות של מגן אורבני, לדוגמה כלי צילום תרמיים ואחרים, אבל לכולן יש מגבלות כמו עומק החדירה, נראות, קנה מידה ועלויות.

3. המגן יכול לראות את כיוון ההתקדמות של התוקף ולנהל אתו אש, מכיוון שלתוקף יש מעט מקומות מסתור

בהתקפות על עיר מודרנית, היתרון הטקטי הגדול ביותר עבור הכוח המגן הוא שהוא יכול להישאר נסתר מתחת למבנים ובתוכם. זהו גם החיסרון הגדול ביותר עבור הכוח התוקף: המגינים יכולים לראותו ולתעלו כרצונם.

בלוחמה אורבנית, המגינים יכולים להסתתר בכל אחד מאלפי מיקומים בג'ונגל האורבני. הם יכולים לבחור באילו מבנים, חלונות, סמטאות או תעלות ביוב להסתתר בלי לדאוג להיחשף. הם יכולים גם לבחור את נקודת המגע המיטבית, על-ידי ההחלטה מתי והיכן יתקפו את הכוח המתקרב. מגינים עירוניים רבים, כמו הלוחמים הצ'צ'נים במהלך קרב גרוזני²³ (1994–1995), יכולים לבחור בטקטיקת הגנה ניידת לפיה הם מעבירים כוחות קטנים בין עמדות ירי ומצבורי תחמושת, המרושטים במנהרות, כדי להביס כוח צבאי עדיף. הם משתמשים בטקטיקות גרילה כדי לתקוף ואז להיעלם בחזרה לתוך שטח העירוני הצפוף, ואף יכולים לתעל צבאות תוקפים לתוך מארב מתוכנן או לעבר דרכים ממוטענות.

התוקפים חייבים לנוע לאורך דרכי גישה ידועות - רחובות וסמטאות - מה שמבטל את יכולתם להפתיע את המגינים. הם גלויים לחלוטין ופגיעים כאשר הם נעים בשטח העירוני. למרות שלל הטכנולוגיות מהן נהנים הצבאות המתקדמים בעולם, בהתקפת עיר, דבר פשוט כחציית רחוב עלול להפוך למלכודת ולאחת הסכנות הגדולות ביותר לחייהם של חיילים.²⁴

בדרך כלל, הזיהוי הראשון של מיקומי המגינים יתרחש רק לאחר שהללו יפתחו באש על התוקפים. האחרונים לא יידעו היכן בדיוק נמצאים כוחות האויב עד שיגיעו למרחק מאוד קצר מהם, ולכן התקפות על עיר רבות הן אפוא תנועות ליצירת מגע. יתרה מכך, גם לאחר שזוהתה עמדה ספציפית שממנה יורים על הכוח התוקף הוא עדיין מוגבל, מכיוון שאינו יודע אם יש בלתי מעורבים באזור. עם זאת, יש טכנולוגיות וטקטיקות רבות שיכולות להפחית את ההשפעה של העקרון הזה.²⁵ אם צבאות תוקפים יכולים היו לראות דרך קירות בטון²⁶ במרחק ובקנה מידה, זה היה כמעט "משנה משחק" (game changer). כיום, טכנולוגיה הרואה דרך קירות מוגבלת מסיבות רבות: קרבת המפעיל לקיר, כמות הכלים שצריכים בעת התקפת עיר, חיי סוללה ועוד. מעבר לכך, כלים אלה מוגבלים במה שהם יכולים לראות דרכו. תמיכת מוטות הברזל של רוב מבני הבטון בימינו מונעת את חדירת המכ"ם, שנמצאת בבסיס טכנולוגיה זו.

צבאות רבים משקיעים בפלטפורמות רובוטיות ובכטמ"מים²⁷ למטרות תמרון ומודיעין, אולם גם בנושא זה יש לא מעט מגבלות: היכולת להשתמש במאות כלים במקביל, עלויות, משך שימוש, הכשרה והפעלת מערכות אלה. התקפה על עיר אינה משימה נגד בניין אחד. מדובר במבצע מבוסס שטח שעלול לכלול מאות בניינים במשך תקופה ממושכת. ואולם אם ההשקעות בנושא יימשכו עשויה להיות פריצת דרך טכנולוגית שתשרת גם את ההתקפה העירונית. אם צבא תוקף יוכל לגרום לכך שהאויב המגן לא יוכל לראות כוחות תוקפים, הדבר ישפיע באופן משמעותי על עקרון זה. הצבאות בימינו משתמשים לרוב בעשן כדי למסך את כוחותיהם, אבל רוב הזמן יכולות העשן שלהם מוגבלות מדי למשימה כה גדולה. בעבר צבא ארצות-הברית יכול היה להסתמך על טכנולוגיית ראיית הלילה שלו ששימשה כיתרון בלעדי, אבל היום זו נחלת הכלל. הכוחות האמריקניים אינם עוד "אדוני הלילה" כבעבר.²⁸

ואולם גם בנושא זה אפשר לחשוב מחוץ לקופסה. בעיר טורונטו שבקנדה, למשל, תנאי ערפל שנוצרים מדי פעם גורמים לירידה בראות, עד טווח של פחות ממאה מטרים.²⁹ אמצעי ראיית הלילה החדשים ביותר של צבא ארצות הברית יכולים לראות מבעד לעשן, אבק וערפל.³⁰ אם הצבא היה יכול ליצור באופן מלאכותי ערפל עירוני כמו זה שמתרחש באופן טבעי בטורונטו, או לכסות עיר בעשן שלא מפריע לנשימה, אמצעי ראיית הלילה יאפשרו רק לכוחות ידידותיים לראות בתוכו.

הונאה יכולה אף היא להפחית את יכולתו של המגן לזהות את התוקפים ולפתוח לעברם באש. בזמן ביצוע המתקפה בקרב על ברלין ב־1945, הציבו הכוחות הסובייטיים 140 זרקורים מסיביים בפאתי השטח העירוני שסנוורו את המגינים.³¹ הונאה זו, בשילוב הפגזות ארטילריות כבדות של קווי ההגנה הגרמניים, בעיקר בזמן שחיילי הצבא האדום חצו שטחים פתוחים ואזורי הרג פוטנציאליים - הפחיתו עד מאוד את הסיכון. על אף שההפצצות העלו אבק מהקרע (שפגם ברעיון הסנוור) ואף האירו את הלילה וחשפו את הכוחות התוקפים, יש להעמיק ולחקור כיוון הונאה שכזה.

הטקטיקה היעילה ביותר בהפחתת נפגעים בהתקפה על עיר, היא שימוש בפלטפורמות ממוכנות כמו טנקים ונגמ"שים בעת ההתקפה. הפלטפורמות הללו מגינות על החי"ר מחד גיסא ומגבירות את כוח האש שלו מאידך גיסא. צבאות רבים, כולל כוחות רוסיים בסוריה,³² מתנסים כעת בשימוש בטנקים רובוטיים למחצה או מאוישים מרחוק כדי למשוך אש של מגינים עירוניים. בעתיד, מערכות אלה עשויות להפחית את הסיכון לחיילים ולשנות עקרון זה.

טקטיקה נוספת היא צמצום או ביטול חשיפת החיילים התוקפים ברחובות ובסמטאות על־ידי מעבר בין הקירות הפנימיים של המבנים. צה"ל עשה זאת במהלך לחימה אורבנית בשכם,³³ ובפרט במחנה הפליטים בלאטה³⁴ ב־2002. כיום חייליו מתרגלים זאת באופן שגרתי באימוני לוחמה עירונית. טקטיקה זו ראויה וניתן לשכלל אותה בעזרת טכנולוגיה משלימה, אך מנגד היא יכולה להסלים עד כדי נהיגת דחפורים וטנקים לתוך מבנים ומיטוטם (כפי שקרה כשכוחות ישראליים פעלו במחנה הפליטים בג'נין,³⁵ גם כן בשנת ב־2002) מה שעלול להוביל להחרבת אזורים שלמים וליצירת אפקט דומה של הפצצה אווירית.

4. מבנים המשמשים כבונקרים מבוצרים, שחובה על התוקף להתמודד איתם

ברגע שכוחות אויב מזוהים בתוך הגנה אורבנית, בין אם על־ידי פתיחה באש שלהם או כאשר הם מתגלים בתנועה למגע או פעולת פינוי, יש להשמיד או ללכוד אותם. ערים מלאות במבנים אידיאליים למטרות הגנה צבאיות. מבני ממשלה, משרדים או תעשייה עשויים לעתים קרובות מבטון עבה, מזוין פלדה, שהופך אותם כמעט בלתי חדירים לכלי נשק צבאיים רבים.

מאפיין חשוב של קרבות עירוניים מן העבר הוא קיומם של קרבות זעירים שניטשו על סוגיית השליטה במבנים אלה. לדוגמה במהלך הקרב על סטלינגרד ב־1942 התחוללו קרבות עזים על השליטה בבית פבלוב³⁶ (למעשה בניין רב־קומות) ובבית הקומיסר.³⁷ בקרב על מנילה ב־1945 היה זה אולם ריזאל³⁸ באוניברסיטת הפיליפינים, ובקרב הואה ב־1968 המוקד היה מצודת העיר.³⁹ בעשר השנים האחרונות, ערים כמו אל־רקה, חֶלֶב ומוצול הכילו רבים מהמבנים דמויי המבצר הללו שהפכו לאתגר גדול עבור כוחות הצבא התוקפים.

כל בניין המוחזק על־ידי האויב עוצר את התנועה קדימה של הכוח התוקף. במקרים היסטוריים מסוימים, רק לוחמי אויב בודדים בבניין - כמו אלה שבבית פבלוב - הצליחו להביא לעצירת דיוויזיות שלמות של חי"ר ממוכן.⁴⁰ מבנים אלה משמשים כנקודת החוזק של האויב. בכל סביבה אחרת, התוקף היה שואף להימנע מהעמדות החזקות ביותר של המגן, עוקף ומתמרן סביבן או מסתער על עמדה בודדת וחלשה כדי להבקיע את קו ההגנה המבוצר. לעומת זאת, במבצע תקיפה רחב היקף בעיר אי אפשר להתחמק מבניינים או לעקוף אותם. פעולה זו תשאיר אויב המסוגל לתקוף את אגפן של היחידות המתקדמות ואת עורפן.

בצורות אחרות של לוחמה אורבנית, ניתן לשלול את היתרון של כיבוש נקודת מעוז על־ידי מצור עליה. יש דוגמאות מוצלחות רבות לכך, החל במבצעי לוחמה נגד התקוממות באפגניסטאן ועד מבצעי מעצרים (שיטור עירוני). היחידה התוקפת מקיפה את הבניין, צרה עליו ואז משתמשת ב־Tactical Call Out. עם זאת, הדבר

אינו אפשרי עבור כוחות בהתקפת עיר שעשויים להתמודד עם מאות ביצורי אויב וחייבים לתמרן דרך עיר שלמה.⁴¹

5. התוקף חייב להשתמש בחומר נפץ על־מנת לחדור למבנים

למרבה הצער, בעידן המודרני לתוקף יש מעט כלים שיעזרו לו להתמודד עם ביצורי אויב בהתקפת עיר. למעשה, חוקרים טוענים שצבאות מלחמת העולם השנייה היו מצוידים יותר ומוכשרים יותר למשימה זאת מאשר הצבאות המודרניים בימינו.⁴² אפילו בווייטנאם⁴³ היו לחיילים כלים טובים יותר לטיהור מבני אויב מבוצרים. הם השתמשו בלהביו, בין אם נישא בידי אדם או רכב, בגז מדמיע ובפגזים חודרי בטון בכינון ישיר. כל אלה יעילים בטיהור בונקר או בניין המוחזק על־ידי האויב, אף ללא צורך בכניסת חיילים אליו או בהריסתו לחלוטין. בימינו, צבאות מערביים רבים אינם מחזיקים בארסנל שלהם להבירים או גז מדמיע, ובטח שלא משתמשים בהם בביצוע התקפה על עיר.

השיטה העיקרית הנוכחית לתקיפת ביצורים אורבניים היא סריקתם בידי כוח חי"ר, או הריסתם תוך שימוש בחומר נפץ - לאחר פינויים מאדם. יש מבנים שניתן לשטח בעזרת פצצת 500 פאונד,⁴⁴ אולם קרבת המבנה לאתרים מוגנים או נוכחות של בלתי מעורבים בסביבתו עשויים למנוע את החרבתו.

כל מבנה שהופלל כעמדת אויב לפני שכוחות הקרקע התקרבו אליו, יכול להיפגע על־ידי אש מתוכננת מראש באמצעות חמ"מ, ארטילריה או מרגמות. עניין זה מוביל לא אחת למה שכינה מייג'ור (מקביל לדרגת רס"ן) עמוס פוקס "פרדוקס הדיוקן":⁴⁵ התוקף משתמש בתחמושת מדויקת ומתקדמת כדי לפגוע במיקומי אויב בעומק שטח עירוני צפוף, רחוק מאוד מקו התקדמותו. לעתים קרובות האויב שורד את התקיפה, בשל איכות ביצורי המבנה או בעקבות נסיגה טקטית לבניין אחר, לעתים דרך מנהרות תת־קרקעיות או מעברים בקירות המוכנים מראש. כך, הכוח התוקף רק זורע הרס רב בעיר ומשמיד בניין אחר בניין, בשעה שמטרתו הסופית - חיסול האויב - אינה מושגת. לכן, אם לא ניתן לשטח את הבניין, חיילי חי"ר נשלחים לתוכו, ותוך שימוש בלוחמה זעירה -⁴⁶ מטהרים אותו. טקטיקה זאת מתמקדת בתרגולות כניסה למבנה וטיהורו, שפותחו בשנות ה־70 של המאה ה־20 בתגובה לעלייה באירועי בני ערובה.⁴⁷ לוחמה זעירה מסתמכת על מודיעין מדויק, מהירות הפעולה והפתעת האויב במרחב מצומצם.

בהתקפה על עיר, המגן העירוני לא מופתע ומכיר בקלות את כל הכלים העומדים לרשות יריבו. כך, בקרב השני של פלוגה⁴⁸ ב־2004, חיזקו לוחמי האויב את פנים הבניינים בשקי חול, מלכדו את החלונות, הדלתות והגגות, ותיחמו שטחי השמדה בחצרות ובכניסות לבניינים שאליהם ידעו שהכוח התוקף ינסה להיכנס. התוקפים ספגו אבדות כבדות ברחובות, בסמטאות, ותוך כדי טיהור ופינוי הבתים. ואולם לאחר זמן מה, למדו הנחתים וחיילי החי"ר האמריקנים והסתגלו.⁴⁹ במקום לחשוף את החיילים המטהרים במעבר מבית לבית, הם הסתמכו יותר ויותר על טנקים ואש מסייעת לפינוי הבתים וטיהורם. בהיעדר כלים או טקטיקות לטיהור מבנים מבוצרים, הם הגבירו את השימוש באש כבדה כדי לחדור לבניינים.

לא משנה כיצד נעשה שימוש בשלושת הכלים או הטקטיקות העיקריות של הביצור העירוני (השטחה בהפצה אווירית; פגיעה בתחמושת אווירית, ירי טנקים או חומר נפץ אחר כדי להפחית את התנגדות האויב המבוצר; או כניסת חיילים וביצוע תרגולות לוחמה זעירה) - הם לא מספקים.

חיילים שיישארו ללא כלים מתאימים, יאלצו להסתגל לקרב ולאלתר פתרונות - בדיוק כפי שעשו חיילי ארצות־הברית בפלוגה. בקרב על מאראווי ב־2017, כוחות פיליפינים בנו קלע גדול (וכינו אותו Angry Birds) כדי לשגר רימונים לחלונות בקומות הגבוהות של הבניין.⁵⁰

במקביל הם חפרו קווי תעלות ענקיים, המזכירים בצורתם את אלה של מלחמת העולם הראשונה, על־מנת להתקרב לביצורים עירוניים בצורה מאובטחת. ברוב המקרים, ההתאמות הללו משתמשות בכלי נשק, טקטיקות וכלים המיועדים לסביבות אחרות וסוגי לוחמה אחרים ועל כן הם כלל לא אופטימליים. כדי לשנות את עקרון הלוחמה העירונית הזה, יצטרכו טקטיקות וטכנולוגיות להשתנות במידה ניכרת. למשל ייצור תחמושת אש בכינון ישיר, בעלת רמת דיוק גבוהה ויכולת חדירת בטון מזוין תאפשר לחיילים המטהרים להבחין בין מטרת צבאית ובין בלתי מעורבים במורכבות השטח העירוני, ולפגוע באויב המתגונן.

מסוק Mi-8 רוסי שהופל על ידי לוחמים צ'צ'נים סמוך לבירת צ'צ'ניה, גרוזני. דצמבר 1994

6. המגן שומר על חופש תנועה יחסי בתוך התווך האורבני

האדריכל הישראלי וחוקר הלוחמה האורבנית אייל ויצמן טען: "על־מנת לשלוט בעיר יש לשלוט במחזור הדם שלה. כלומר, כדי להיות מסוגל לנוע בעיר, כדי להיות מסוגל להגיע לכל מקום שאתה רוצה, עליך לשמור על עורקיה פתוחים, או ליצור עורקים חדשים - על־ידי תכנון, הרס או אינטראקציה של שניהם"⁵¹.

רוב התקפות על עיר הן קרקעיות ומגיעות מהפריפריה הכפרית/עירונית ישירות לקווי ההגנה הראשונים של האויב. שימוש בכלי טיס להחדרת כוחות ותמיכה אווירית צמודה, מוגבלים בדרך כלל במהלך התקפות עיר בשל ירידה ביעילות התצפית בשטח עירוני צפוף, כמו גם האיטיות והטיסה האיטית של פלטפורמות אלה, החושפות אותן לפגיעה - כפי שהודגם היטב⁵² במוגדישו ב־1993.

יש טקטיקות צבאיות המנסות להונות את המגן בנוגע למיקום המדויק של המאמץ העיקרי. לדוגמה במהלך הקרב השני בפלוג'ה ב־2004 ערכו האמריקנים כמה התקפות הונאה, לצד שימוש בדיס־אינפורמציה, והביאו את האויב להאמין שההתקפה תבוא מדרום העיר, כשלמעשה הגיעה מצפון.⁵³ ואולם ברגע שההתקפה העיקרית מתבצעת ופורצת את ההגנות של העיר, המגינים יכולים להניע את לוחמיהם בין העמדות ולחזק את נקודת התורפה שלהם - כפי שעשו לוחמים צ'צ'נים בקרב הראשון על גרוזני, שבו הביסו מערך רוסי גדול.

מגינים עירוניים שומרים על חופש תנועה בתוך קווי ההגנה שלהם: אם על־ידי חיבור עמדות אש בעזרת תעלות קשר מתחת לבניינים וביניהם; בניית מכשולים החוסמים צירים ותיעול תוקפים למעברים הכרחיים ושטחי השמדה ועוד. ואולם אם התוקפים יוכלו להפוך את המתאר האורבני הקיים ליתרון, העקרון ישתנה. הדבר כבר נעשה בהתקפות על עיר מודרנית, עת כוחות חסמו גשרי כניסה לערים ופגעו בדרכים מרכזיות בתוכה, ובכך בודדו אותה מהגעת תגבורת - אך ניידות האויב בתוך העיר נשארה כשהייתה.

כדי לשנות את העקרון, התוקפים יצטרכו להיות מסוגלים לעצב את המתאר האורבני לטובתם: באמצעות הפלת מבנים ושימוש בהריסותיהם כבריקדות ניתן לבודד כיסי התנגדות; הצבת מכשולים פיזיים במקומות אסטרטגיים כדי לבתרה ולחלקה לאזורי קרב ניתנים לניהול. בקרב על העיר העיראקית צדר ב־2008, הקימו כוחות צבא ארצות־הברית כמעט שלושה קילומטרים של חומות בטון כדי למנוע מלוחמי אויב להגיע לאתרי שיגור רקטות ולמשאבים חיוניים. העניין אמנם לקח זמן מה, אבל רעיון תיחום הלחימה באמצעות עיצוב־מחדש של תנועת העיר חשוב ומעניין.

7. התווך התת־קרקעי משמש כמפלטו של המגן

ההתקדמות בתחום התצפיות, המודיעין החזותי והסיוע האווירי - למרות מגבלותיהם בערים - דחקה את הלוחמה האורבנית אל מתחת לאדמה. הקרבות האחרונים בסוריה, בעיראק ובמזרח אוקראינה הראו עלייה בשימוש בתוֹך התת־קרקעי. המגינים משתמשים במנהרות קיימות או חופרים בעצמם חדשות כדי לקשר בין עמדות לחימה, להסתתר מתצפיות האויב ולהתמגן מפני תקיפות אוויריות. במקרים מסוימים, הללו אף מפעילים אותן באופן התקפי כמנהור ממוטען נגד כוחות צבאיים מעליהן.⁵⁴

כוחות תוקפים במבצעים אורבניים מודרניים רואים ברובם את המנהרה כמכשול שיש לטפל בו. התורה⁵⁵ והאימונים⁵⁶ של צבא ארצות־הברית מדגישים יתר על המידה פעולות תת־קרקעיות, כיכולת לטהר מנהרות. אין שום הוראות כיצד ניתן להשתמש בנוכחות של מנהרות לטובת התוקף - לתנועה מאובטחת, למשל, או להפתעה.

אם צבאות ישקיעו ויפתחו יכולות של יצירת מנהרות במהירות, הם יוכלו להימנע מחגורת המכשולים של המגן העירוני. על־ידי חפירת מנהרות מחוץ לעיר או שימוש בתשתית עירונית קיימת, ניתן לאפשר לכוח תוקף לעקוף את כל אמצעי ההגנה הראשוניים ולהתחיל את התקפתו ממרכז העיר - כלפי חוץ. יהיה זה סוס טרויאני של ימינו, מעין מקבילה לתגובה הגרמנית לקו מז'ינו הצרפתי. במאי 1940, כשהכוחות הגרמניים הגיעו לקו הארוך של ביצורי הגנה לאורך גבול שתי המדינות - שהצרפתים האמינו שהוא בלתי חדיר - הם פשוט עקפו אותו. הם שינו את הכללים, וביטלו היתרונות של קווי הגנה סטטיים.

מה שבטוח, חפירת מנהרה גדולה מספיק כדי להעביר דרכה מספר משמעותי של חיילים, תכלה זמן ומשאבים רבים. מנגד, ההסתערות על מוצול ב־2017 ארכה תשעה חודשים מרגע שהחלה, וזה ללא התחשבות בתכנון הקרב ובהכנות אליו. ל"מדינה האסלאמית" נדרשו שנתיים לבנות מתחמי הגנה מורכבים ברחבי העיר. בשנים 2014-2015 חפרו מורדים סורים מנהרות באורך של יותר מ־3,000 רגל⁵⁷ תוך 50 יום עם כלי יד בלבד.⁵⁸ עבור צבא מתקדם עם טכנולוגיות מודרניות, חפירת מנהרה ארוכה וגדולה מספיק אינה בלתי אפשרית. בעוד כמה ארגוני ביטחון אמריקניים בוחנים כריית מנהור מהיר, הדבר עדיין לא מיועד למטרות מסוג זה.⁵⁹

8. הן המגן והן התוקף לא יכולים לרכז כוחות זה נגד זה

רוב הצבאות המתקדמים נותנים עדיפות לתמרון קרקעי. לשמו הם מתאמנים, מתארגנים ומצטיידים. הם לא מתכוננים ללוחמה סטטית. לוחמת תמרון⁶⁰ מסתמכת בעיקר על תנועה מהירה ובלתי צפויה של גייסות, ומטרתה להשמיד את כוחות האויב. עיקרון מפתח של לוחמת תמרון הוא ריכוז מסה קריטית של כוחות במקום ובזמן המועילים ביותר, כדי להכריע את האויב. הגנה שהוקמה בשטח עירוני צפוף מגבילה הן את התנועה המהירה, והן את היכולת לרכז כוחות מול נקודות ההכרעה של היריב. הדבר נכון למגן ולתוקף כאחד. יש כמה דוגמאות מודרניות של הגנה אורבנית שארגונה היה מבוזר ובפיקוד מוכוון משימה. למשל המקרה של לוחמים סדירים למחצה בסומליה⁶¹ במהלך הקרב על מוגדישו ב־1993. היו גם שפע של דוגמאות היסטוריות של צבאות שנקטו בשיטת ההתקפה הנחילית (⁶²swarming), המעסיקה יריב מכל הכיוונים בו בזמן, מהצי של יוון העתיקה במלחמה היוונית־פרסית ועד לחיל הפרשים־קשתים המונגולי במאות ה־13 וה־14.

תידרש התפתחות משמעותית בטקטיקה וטכנולוגיה כדי לשנות את העקרון הזה. רוב הצבאות אינם מתרגלים את הלחימה המבוזרת בקנה מידה גדול, הנדרש כדי ליישם את השיטה הנחילית או ריכוז כוחות משמעותי בזמן קצר. השינוי יקרה רק בצבא שישכיל לשלב שינוי תורתי עמוק, יסכים ליטול סיכונים, ייצור תמונת מצב־מודיעין עדכנית ומשותפת לכלל הכוחות תוך כדי הקרב ויהיה פתוח לחדשנות טקטית. השילוב של בני אדם ורובוטיקה⁶³ טומן בחובו את הפוטנציאל הגדול ביותר לאפשר את שיטת ההתקפה הנחילית, שכן הוא יכול לאפשר ריכוז מהיר של כוחות מול נקודת התורפה של האויב.

אנחנו משחקים את המשחק הלא נכון

אחת הסיבות שאף אחד מהעקרונות הללו של התקפות ערים לא נחקר לעומק היא משום שצבאות מודרניים מערביים, במיוחד צבא ארצות־הברית, משחקים את המשחק הלא נכון. הצבא האמריקני נועד ללוחמת תמרון, והתקפה על עיר היא לוחמת עמדות קלסית⁶⁴ שדומה יותר ללוחמת מצור מאשר ללחימה שעקרונות התמרון דורשים. למעשה, אם משווים את שמונת העקרונות של התקפות על עיר למקרים של לוחמת מצור באירופה של ימי הביניים, אפשר לראות שרבים מהאתגרים זהים במידה רבה: מתקפה על ביצורים ללא מחסה, או כזאת הנתקלת בידי קו הגנה מסיבי. ואולם יש הבדל אחד. בעבר הצבאות הסתגלו, ופיתחו דרכים להתמודד עם אתגרים אלו כמו שימוש במחסה נייד תוך צמצום המרחק לביצורים, חפירת מנהרות מתחת לחומות, שימוש בארטילריה ליצירת פתחים בחומות ועוד חידושים רבים אחרים.

מכיוון שצבאות מודרניים אינם מבינים לעומק את התקפת העיר, ולא רואים בה לוחמת עמדות מבוססת שטח, הם מיישמים את העקרונות, הכלים והשיטות של לוחמת תמרון מבוססת אויב - הנשענים על תמרון וכוח אש. בסופו של דבר, אי הבנה בסיסית זו מובילה לחורבן של ערים שלמות, בניין אחר בניין.

אם צבאות לא ינסו להתמודד עם הכללים הללו, התקפה על עיר תישאר אחת המשימות עם הסיכונים הרבים ביותר: פוליטיים, טקטיים ונלווים. היא תמשיך להתאפיין בלחימה באזורים אורבניים צפופים, שבהם לוחמים חלשים יכולים להשתמש ביתרונות המתאר העירוני לשם גריפת ניצחונות פוליטיים קצרי טווח.

עם זאת, אם ניתן היה לשנות את כללי הלוחמה האורבנית, ואם צבאות בסופו של דבר יתגברו על החסרונות של תקיפת הגנה עירונית, מתאר הלוחמה האורבנית יילך ויפחת מכיוון שהמגינים יבינו שזו מלכודת מוות עבורם, והם יובסו.

המאמר תורגם עבור המכון לחקר לוחמת היבשה בזרוע היבשה, על-ידי רס"ן (מיל') יוגב אלבוז, מפקד פלתי"ץ 471, דוקטורנט ללימודי האסלאם והמזרח התיכון, ומלגאי נשיא ע"ש ג'ק, ג'וזף ומרטון מנדל באוניברסיטה העברית.

הריסות באל-רקה, סוריה. 31 ביולי 2017

הערות

- [1] הערת המתרגם: המחבר מייחד את התקפה על עיר (City Attack) משאר הלחימה בשטח בנוי. ככל הנראה, כוונתו ללחימה בשטח אורבני צפוף (כמרכזי הערים ומחנות הפליטים).
- [2] Musul study group, U.S Army, No. 17-24 U (September 2017) - <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/Primer-on-Urban-Operation/Documents/Mosul-Public-Release1.pdf>
- [3] הערת המתרגם: ניתן לתרגם אף כ"לוחמה בשטח בנוי", אך על-מנת לשמור על כוונת המחבר ורוח דבריו הוחלט להשתמש במילה "אורבני".
- [4] Major Amos C. Fox, U.S Army, *The Mosul Study Group and the Lessons of the Battle of Mosul*, Land Warfare Paper No. 130, February 2020
- [5] הערת המתרגם: הכוונה כאן היא לעימות סימטרי בין שני צבאות.
- [6] Joint Publication 3-0, *Joint Publication*, 17 January 2017, Incorporating Change 1, 22 October 2018
- [7] .Ibid

- [9] התקפת חדירה (Penetration) – התקפה חזיתית, שלרוב תתמקד בתפר בין כוחות, ומטרתה למוטט את קווי ההגנה של האויב.
- [10] התקפת מעטפה (Envelopment) – תפיסת שטחים בעורף האויב תוך כדי קרב, על־מנת להשמיד כוחות אויב ולמנוע מהם לסגת.
- [11] יש כמה דוגמאות היסטוריות, עדכניות יחסית, של התקפות על עיר במהלך עימות מוגבל, בהן כוח תוקף ניסה להרוג את המגנים או לכבוש את העיר בכללותה: הואה, וייטנאם: 31 בינואר–3 במרס 1968; ווקובאר, קרואטיה: 25 באוגוסט–18 בנובמבר 1991; סראייבו, בוסניה והרצגובינה: 5 באפריל 1992–29 בפברואר 1996; גרוזני, צ'צ'ניה: 31 בדצמבר 1994–8 בפברואר 1995; 25 בדצמבר 1999–6 בפברואר 2000; פלוג'ה, עיראק: 4 באפריל–1 במאי 2004; 7 בנובמבר–23 בדצמבר 2004.
- [12] בין הדוגמאות העדכניות ביותר: ח'לב, סוריה: 19 ביולי 2012–22 בדצמבר 2016; ע'וטה, סוריה: 7 באפריל 2013–14 באפריל 2018; דיר אל־זור, סוריה: 14 ביולי 2014–10 בספטמבר 2017; אילובייסק, אוקראינה: 7 באוגוסט–20 בספטמבר 2014; כובאני, סוריה: 13 בספטמבר 2014–16 בינואר 2015; דבלצה, אוקראינה: 14 בינואר–20 בפברואר 2015; רמאדי, עיראק: 11 באוגוסט 2015–9 בפברואר 2016; פלוג'ה, עיראק: 22 במאי 2016–29 ביוני 2017; מוצול, עיראק: 16 באוקטובר 2016–20 ביולי 2017; רקה, סוריה: 6 בנובמבר 2016–17 באוקטובר 2017; מאראווי, פיליפינים: 23 במאי–23 באוקטובר 2017; תל עפר, עיראק: 20 באוגוסט–2 בספטמבר 2017.
- [13] John Spencer, "The city is not neutral: Why urban warfare is so hard", **Modern War Institute**, 3 april 2020
- [14] הערת המתרגם: באנגלית - Counterinsurgency.
- [15] אחת מהדוגמאות הספורות – הנזכרת ב־ US Army Field Manual 3-90-2, Reconnaissance, Security, and Tactical Enabling Tasks, Volume 2 – מונה חמישה עמודים העוסקים במתקפות כיתור רחבות-היקף, אך אלה נחשבות רק למרכיב אחד, גם אם מרכזי, בהגדרת התנאים להתקפת עיר.
- [16] **FM 3-24 MCWP 3-33.5, Insurgencies and Countering Insurgencies**, May 2014 - https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/fm3_24.pdf
- [17] Army Techniques Publication (ATP) 3-34.22, Engineer Operations-Brigade Combat Team and Below - ATP 3-12.3, Electronic Warfare Techniques
- [18] Carl Von Clausewitz, On War, Princeton University Press, New Jersey, 1976 - www.usmcm.edu/Portals/218/EWS%20On%20War%20Reading%20Book%201%20Ch%201%20Ch%202.pdf
- [19] Clifford J. Rogers, "As if a new sun had aries': England's fourteenth-century RMA", in Macgregor Knox and Willamson Murray, **The dynamics of military revolution 1300-2050**, Cambridge University Press, 2001
- [20] <https://www.gutenberg.org/files/1946/1946-h/1946-h.htm#chap77>
- [21] הערת המתרגם: כמבני דת, בריאות וחינוך.
- [22] Nick Paton Walsh, Dominique van Heerden and Salma Abdelaziz, "Satellite captures rare snapshot of life in Raqqa", **CNN**, 25 april 2017
- [23] Sebastien Roblin, "Battle of Grozny: 25 Years Ago the Russian Military Hit Rock Bottom", **The National Interest**, 21 December 2019
- [24] John Spencer, "Cities pose huge challenges to military forces, The biggest might be just crossing the street", **Modern War Institute**, 30 October 2018
- [25] John Spencer, "A Soldier's urban warfare Christmas wish list", **Modern War Institute**, 23 November 2018
- [26] John Spencer, "Seeing through walls", **Modern War Institute**, 11 December 2020
- [27] Todd South, "The army is buying this pocket-sized drone in bulk for recon at platoon and below", **Army Times**, 12 February 2019
- [28] Adam K. Raymond, "We own the night: The rise and fall of the US military's night-vision dominance", **Task and Purpose**, 13 July 2021
- [29] Fog advisory ends in GTA after bringing near-zero visibility to morning commute", **CBC News**, 9 October 2018
- [30] Todd South, "This Army unit will be the first to get the most advanced night vision goggles, with thermal", **Army Times**, 12 September 2019
- [31] William E. Welsh, "A Masterful German Defense at the battle of Seelow Heights", **Warfare History Network** ((September 2010

- .John Spencer, "Russia's urban warfare tech", **Modern War Institute**, 18 September 2020 [32]
- Yotam Feldman, "Dr. Naveh, Or, How I Learned to Stop Worrying and Walk Through Walls", **Haaretz**, 25 October 2007 [33]
- https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_901-4.pdf [34]
- .Ibid [35]
- .Matthew Gaskill, "Pavlov's House - 'Fortress' at Stalingrad", **War History Online**, 17 June 2018 [36]
- Stalingrad: The Commissar's house, 12 September 2018 - https://www.youtube.com/watch?v=deXzTpe_TF4&ab_channel=ArmyUniversityPress [37]
- William Glenn Robertson and Lawrence A. Yates, **Block By Block: the challenges of urban operations**, Combat Studies Institute, US Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, KS, 2003 [38]
- .Ibid [39]
- Ted Goodwin, "The Battle That Changed History: One Team, One Building, One Badass Soldier", **History Daily** - <https://historydaily.org/jacob-pavlov> [40]
- הערת המתרגם: שיטה, הדומה ל"נוהל שכן", שבה משתמשים במכובדי הכפר על-מנת לקרוא למבוקשים לצאת מן הבית. [41]
- Charles Knight, "The World War 2 capabilities we need for today's urban battlefield", **Modern War Institute**, 6 December 2019 [42]
- .Mark Bowden, **Hue 1968: A Turning Point of the American War in Vietnam**, Grove Atlantic, 6 June 2017 [43]
- כ־227 קילוגרם. [44]
- Maj Amos C. Fox, "Precision fires hindered by urban jungle", **Association of the United States Army**, 16 April 2018 [45]
- הערת המתרגם: באנגלית - (Close-Quarters Battle (CQB [46]
- .Anthony King, **The Combat Soldier**, Oxford Scholarship Online, May 2013, p. 238 [47]
- Gian Gentile, David E. Johnson, Lisa Saum-Manning, Raphael S. Cohen, Shara Williams, Carrie Lee, Michael Shurkin, Brenna Allen, Sarah Lovell, James L. Doty, **Reimagining the Character of Urban Operations for the U.S Army**, RAND, 2017 [48]
- .Ibid [49]
- MWI War Council – Fighting Terrorism in the city, "The Battle of Marawi" - https://www.youtube.com/watch?v=txUdnu1shf8&t=552s&ab_channel=ModernWarInstitute [50]
- https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irc_97_901-4.pdf [51]
- הערת המתרגם: בקרב זה, שהתחולל בין מורדים סומלים לכוחות אמריקנים, הפילו המורדים שני מסוקי בלאק-הוק אמריקנים בעזרת RPG. הקרב הסתבך והמשימה העיקרית הפכה להיות חילוץ הנפגעים. [52]
- .Gentile and others, 2017 [53]
- "Syria war: Aleppo tunnel bomb 'kills 38 government troops'", **BBC news**, 22 July 2016 [54]
- .ATP 3-21.51, **Subterranean Operations**, November 2019 [55]
- Todd South, "The subterranean battlefield: Warfare is going underground, into dark, tight spaces", **Military Times**, 26 February 2019 [56]
- הערת המתרגם: כקילומטר אחד. [57]
- John Spencer, "The return of the tunnel bomb: A medieval tactic on the modern battlefield", **Modern War Institute**, 30 December 2019 [58]
- <https://www.darpa.mil/program/underminer> [59]
- William S Lind, "Defining Maneuver Warfare For The Marine Corps", **Marine Corp Association**, 17 July 2019 [60]
- David Kilcullen, **Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla**, Oxford University Press, New York, 2015, p. 64 [61]

.John Arquilla and David Ronfeldt, **Swarming: The future of conflict**, RAND, 2005 [62]

Chiara Vercellone, "The Army awards a contract for manned-unmanned teaming comms", **c4isrnet**, 18 [63]
.February 2020

<https://www.benning.army.mil/armor/earmor/content/issues/2017/Fall/4Fox17.pdf> [64]

הסיפור המוזר של האג'קס וחטיבת התקיפה בצבא היבשה הבריטי

ד"ר אייל ברלוביץ', רת"ח מחקר צבאות זרים במכון לחקר לוחמת היבשה, מחלקת מת"ת, זרוע היבשה 15.12.2021

אג'קס צבא בריטניה חי"ר משוריין

כיצד יוצרים תפיסת הפעלה שמתבססת על פלטפורמות ויכולות שקיימות רק על הנייר? בשעה שהנסיבות המבצעיות והאויב משתנים, תהליכי פיתוח ורכש נשארים קבועים ואינם ניתנים לשינוי אלא אם מבטלים פרויקטים שלמים. מכאן שהתפיסה והתורה נדרשות להתאים את עצמן לפלטפורמה ולא להיפך. סיפורן של פלטפורמת האג'קס וחטיבת התקיפה בצבא בריטניה

צבא בריטניה, בכלל, וצבא היבשה, בפרט, מתמודדים בשנים האחרונות עם מספר רב של פערים בציד ובפלטפורמות. תוכנית הרכש הנוכחית מתבססת על תוכנית המודרניזציה של הצבא הבריטי, על כלל זרועותיו, שפורסמה ב־2018. התוכנית שמה למטרה להגשים את היעד שהוצב למשרד ההגנה בסקירת הביטחון של 2015: כוח משימה רב־זרועי שיכלול 50 אלף חיילים וקצינים ויורכב מהמסגרות הבאות:

* כוח משימה ימי שייבנה סביב נושאת המטוסים המלכה אליזבת';

* אוגדה שתכלול שלוש חטיבות כולל חטיבת סטרייק החדשה;

* כוח משימה אווירי;

* כוח משימה של כוחות מיוחדים.

לטובת הצלחת התוכנית הקצתה הממשלה הבריטית, דאז, מיליארד ליש"ט,¹ נוסף על 800 מיליון שהוקצו ב־2017. בסופו של דבר, משרד ההגנה הבריטי ישקיע בעשור הקרוב (2019–2029) כ־181 מיליארד ליש"ט בתוכנית רכש רב־זרועית - כ־42% מתקציבו לשנים אלה.²

בדוח ההתקדמות שפרסם משרד ההגנה לשנת 2019, נטען שעד עתה עלות המשוערת של הפרויקטים גדלה רק ב־3.3 מיליארד ליש"ט וזמן המבצע של כלל המערכות גדל ב־216 חודשים. השינוי הכספי הגדול נבע מעלויות הקשורות בנושאת מטוסים "המלכה אליזבת", כ־2.74 מיליארד ליש"ט. תוכנית שדרוג רכב הלחימה של החי"ר הנוכחי (warrior) היא הסטייה הגדולה ביותר מבחינת משך הזמן שנדרש להשלימה, ונמצאת בפער של כ־52 חודשים.³

בשנת 2018 פרסם מבקר המדינה של בריטניה דוח, ובו הסיבות לעיכובים:

1. אופטימיות יתר שבעטיה לא תכננו מרווח תקציבי מספק או גמישות תקציבית במקרה של משבר תקציבי;
2. התוכנית לא מתקצבת רכש או פיתוח עתידי שאינו חלק מהתוכנית הקיימת;
3. חוסר קבלת החלטות ברגעי החלטה, אי קביעת סדר עדיפויות;
4. התוכנית רב־שנתית, לעומת התקציב שהוא חד־שנתי. כלומר במקרה שיכולות ופלטפורמות אחרות יאבדו את המימון שלהן, ייווצר פער ביכולות ללא מענה מהיר.

נוסף על כך, כותבי הדוח רמזו שיש בעיה באופן הכנת התוכנית ובניהולה. מדוח זה ומהדוח שבא שנה לאחר מכן ניתן לראות שמשרד ההגנה הבריטי אינו הגוף שאחראי על תוכניות הרכש בפועל. זאת משום שהזרועות האחראיות על כתיבת התוכנית וניהולה, ואילו משרד ההגנה מאשר כספים ומקצה אותם לפי ההערכות והבקשות של הזרועות השונות. כך נוצר מצב שמשרד ההגנה אינו שותף מלא לתהליך פיתוח תוכנית הרכש או לניהולה, אלא נושא את האחריות הכוללת על בסיס מידע שהוא אינו אוסף. יתרה מכך, הוא לא קובע את סדר העדיפויות לתהליך המודרניזציה של כלל הצבא, משום שהזרועות עושות את תהליך המודרניזציה שלהן ומפקחות בעצמן על התהליך. בסופו של דבר, משרד ההגנה הבריטי אחראי ישיר על תהליך המודרניזציה, אך לא מנהל אותו. כותבי הדוח מציינים שחל שיפור בכל הנושא של השליטה והבקרה של משרד ההגנה בתוכניות הרכש והמודרניזציה של הזרועות השונות.⁴

בד בבד הם ממשיכים לפתח תפיסות הפעלה חדשות ולשנות את מבנה וארגון של הזרועות השונות, כדי להתאים את הצבא לשינויים בסביבה האסטרטגית ובהות האויב - מעבר מצבא שנועד להילחם במבצעי ייצוב, ללחימה מול אויב בעל יכולות זהות. מאמר זה יתמקד בתהליך אחד בצבא היבשה שקושר את הפלטפורמה לשינוי בזהות האויב: פיתוח פלטפורמה אחת - האג'קס (AJAX), וניסוי חטיבת התקיפה (The Strike Brigade). המקרה הבריטי מאפשר דיון בשתי שאלות רחבות יותר בבניין כוח יבשתי: כיצד צבאות מתאימים את בניין הכוח שלהם לשינויים בסביבה האסטרטגית ומה הוא הגורם המוביל בהתאמות השונות?

פיתוח הפלטפורמה

עורך כתב העת **אסטרטגיה צבאית** (Military Strategy Magazine), ויליאם אוון, שעזר בפיתוח תפיסת הפעלה של חטיבת התקיפה, טוען שרעיון החטיבה התפתח בשנות ה־90 של המאה ה־20 ותחילת שנות האלפיים. ראשיתו במיזם לפיתוח הפלטפורמה שנודעה בשם "מערכת התוצאים העתידית המהירה".⁵

תהליך פיתוח הפלטפורמה נועד לסגור על הפער שנוצר ברכב קרב גלגלי משוריין במשקל בינוני,⁶ שניתן להטיל במהירות על־גבי מטוסי תובלה בינוניים (C-130) וגדולים, (A-400 או C-17 Globemaster III), לטובת מבצעי התערבות צבאיים במדינות נחשלות. נוסף על כך, לצבא היבשה הבריטי היה צורך בפלטפורמה בינונית שתשלים את היכולות הכבדות (שריון) והקלות (חי"ר) במהלך מלחמה בעצימות גבוהה.⁷

בבלוג Think Defence נסקרה התפתחותו של רכב הקרב הגלגלי המשוריין במשקל בינוני בצבא הבריטי לאחר מלחמת העולם השנייה. לפי כותב הבלוג, הפלטפורמה "מערכת התוצאים העתידית המהירה" היא המשך של ניסיונות פיתוח כושלים שהחלו ולא הבשילו במהלך שנות ה־90 של המאה ה־20, והותירו את צבא היבשה הבריטי עם פלטפורמות⁸ משנות ה־70 וה־80.

במהלך שנות ה־90 ותחילת שנות האלפיים השתנתה הדרישה המבצעית מהפלטפורמה, כאשר הוסיפו לדרישות רשתיות וקישוריות לפלטפורמות אחרות כגון טנקים, בדומה לפרויקט מקביל בצבא היבשה של

ארצות־הברית בשם "מערכות לחימה עתידית"⁹. הרשת בפלטפורמה הייתה אמורה להגביר את יכולת התקיפה הרב־זרועית, ואת היכולת להפעיל תוצאים רב־זרועיים.

ההבדל בין הגרסה הבריטית ובין זאת האמריקנית היה המרכזיות של הרשת. בשעה שהמתכננים הבריטים ראו ברשת ככלי מאפשר, האמריקנים ראו בה חזות הכול. לדוגמה, ב־2005, במענה לשאלת חברת הפרלמנט אנה וינטרטון, הסביר תת־השר לענייני וטרנים דון טוי את הצורך המבצעי, ואת חשיבות הרשת בפלטפורמות החדשות: "מערכת התוצאים העתידית המהירה תהיה משפחה של רק"ם במשקל בינוני, בערך 20 טון, שמאופשרים על־ידי מערכות תקשורת, מידע ותצפית [...] היא תהיה עמוד התווך העיקרי ביכולת של הצבא לפרוס כוח מאוזן ומוכן, שיהיה לו תפקיד מבצעי רחב החל מלחימה [נגד צבא] ועד לשמירת שלום. [...] מערכת התוצאים העתידית המהירה תנצל במלואה את ההשקעה שלנו במערכות מידע ותקשורת. אנחנו מתכוונים שהמשפחה תהיה בעלת יכולת רשת; היא לא תספק את הרשת אלא תתרום לה. היא תנצל במלואו את היכולות המאפשרות של הרשת. בכך אני מתכוון, שהיא תספק שילוב אחיד של חיישנים, מקבלי החלטות ומערכות נשק דרך מערכות התקשורת והמידע. [מערכות אלון] יאפשרו ל־מערכת התוצאים העתידית המהירה לבצע תפקידים כמו פיקוד ושליטה, הפצת מודיעין, מודעות מצבית ושליטה על כוח האש"¹⁰.

בין השנים 2001-2008 נדחקה "מערכת התוצאים העתידית המהירה" מראש סדר העדיפויות, לנוכח הפעילות המבצעית השוטפת בעיראק ובאפגניסטן. יתרה מכך, משום שנוצר פער ביכולות רלוונטיות למבצעים אלה בצבא היבשה, היו חייבים במשרד ההגנה הבריטי ובצבא היבשה לרכוש פלטפורמות קיימות שמתאמות למבצעי ייצוב בלבד, ולפתח תוכניות שדרוג והארכת חיים של הפלטפורמות הבינוניות הקיימות. ב־2009 הוקם צוות משותף לצבא היבשה של ארצות־הברית וצבא בריטניה, על־מנת לאחד בין הפלטפורמות של שני הצבאות בתחום רכבי הקרב המשוריינים. בפלטפורמה בוצעו כמה שינויים מרכזיים:

* כמות הדרישות מהפלטפורמה הלכה וגדלה;

* נוספה דרישה לפיתוח כרב"מים;

* משרד ההגנה הבריטי המשיך לנפק חוזים לבדיקות היתכנות;

* מגוון הכלים במשפחה הלך וגדל;

* חלק מהפלטפורמות במשפחה היו על זחלים וחלקן גלגליות;

* המשקל של הכלים גדל מ־20 טון ל־42 טון באחת מגרסאות הכלי.

לדידו של אוון, הסיבות לכישלון "מערכת התוצאים העתידית המהירה" היו בירוקרטיות, תפיסתיות ותכנוניות. בייחוד הוא מציין את ההחלטה שהתקבלה ב־2003 לפתח את הפלטפורמה באופן עצמאי, ולצאת מפרויקט הפיתוח המשותף של רכב קרב גלגלי מדגם בוקסר (Boxer) עם גרמניה.¹¹

בינואר 2010 נפתח המכרז לבדיקת היתכנות לייצור ולפיתוח של 600 פלטפורמות "סיוור" (Scout Specialist Vehicle Strike), וב־2014 נחתם החוזה עם חברת ג'נרל דינמיקס לייצור 589 פלטפורמות בינוניות משוריינות. בסקירת הביטחון והאסטרטגיה ל־2015 נקבע שיוקמו שתי חטיבות בינוניות שיכוונו חטיבות תקיפה (Brigades), והן יהיו אלה שיפעילו את הפלטפורמות החדשות כחלק מהכוח במוכנות גבוהה של הצבא הבריטי. שם הפלטפורמה שונה מ־"מערכת התוצאים העתידית המהירה" ל־"אג'קס"¹², והיא הפכה למשפחה של פלטפורמות: אג'קס - רכב סיוור והכוונת אש; ארס - נגמ"ש סיוור; ארגוס - סיוור הנדסי; את'נה - פיקוד ושליטה; אטלס - חילוץ ונשיאת ציוד; אפולו - תיקון.

משקל כל דגם היה שונה - בין 38-42 טון - וכלל הכלים נעו על זחלים. על הכלים, כך הוחלט, יולבשו חיישנים רבים שיאפשרו להם לתקשר ביניהם, לחשוף אויבים ולהכווין אש. נוסף על כך, כל הכלים יהיו בעלי חתימה לוגיסטית נמוכה ויכולת לפעול בסב"ר.¹³ בשל עיכוב בפיתוח הפלטפורמות והמבצע שלהן, ב־2019 חתם משרד ההגנה הבריטי על חוזה לרכישת 500 רכב גלגלי משורייני מדגם בוקסר, בעלות של 2.8 מיליארד ליש"ט שיסופקו עד 2024. זאת על־מנת לאפשר להן לנסוע על הצירים, ולא רק לשנע עצמן באוויר.¹⁴

כך, במהלך שני עשורים שינה הצבא הבריטי פעמיים את הבעיה המבצעית, שהמענה לה היה זה: רכב קרב גלגלי משורייני במשקל בינוני. בתחילת העשור פלטפורמת "מערכת התוצאים העתידית המהירה" הייתה אמורה לספק את השלמה לכוח הכבד והקל של הצבא הבריטי במקרה של מלחמה בעצימות גבוהה, ובעיקר לספק את היכולת לפרוס מהר, דרך האוויר, סד"כ גדול דיו למשימות שמירת שלום והתערבות צבאית. השינוי בסביבה האסטרטגית המבצעית לא הוביל לשינוי הפלטפורמה או ליכולות שלה. זאת בלי להתחשב בירידת

כמות החיילים והציוד שהצבא הבריטי יכול לפרוס במערכה.¹⁵ חוסר שינוי זה הצריך התאמת תפיסה, תורת לחימה וטכניקות לפלטפורמה החדשה.

יצירת תפיסה מבוססת על הפלטפורמה החדשה

באפריל 2017 הסבו בצבא בריטניה את חטיבת החי"ר המשוריין הראשונה (1st Armoured Infantry Brigade) לקבוצת ניסוי התקיפה (The Strike Experimentation Group) לטובת שורה של ניסויים שיאפשרו את כתיבת תפיסת ההפעלה, תורת הלחימה והטכניקות הנדרשות להפעלת החטיבה.¹⁶ הצורך עלה מכמה סיבות. אוון טוען כי היתרון העיקרי של האג'קס הוא היכולת של כלי הרכב החדשים לנוע בנפרד מכוחות אחרים למרחקים ארוכים, במהירות גבוהה ובחתימה לוגיסטית נמוכה יחסית. היכולת לגמוע מרחקים בזמן קצר הופכת את החטיבה לרלוונטית לשני המתארים העיקריים שעימם הצבא הבריטי אמור להתמודד בשנים הקרובות: מבצעי התערבות ומלחמה בעצימות גבוהה. החיסרון - הפלטפורמות פגיעות לנ"ט ופגזי טנקים.¹⁷

ג'ק וואטלינג וג'סטין ברונק, חוקרים במכון RUSI הבריטי, טוענים שתפיסת ההפעלה של הפלטפורמה החדשה היא רצון של הצבא הבריטי ליישם את הלקחים מההצלחה הצרפתית במבצע ההתערבות במאלי ב-2013, כשהוא מותאם לסביבה המבצעית החדשה - לחימה מול רוסיה. לכן הצבא צריך לנצל את יכולת הניידות של הפלטפורמות החדשות כדי למצוא חורים במערכי האויב (שנמצא בעדיפות בכוח אדם ובנכסי אש) ולחדור לעומק המערך שלו. המטרה - לפגוע ביחידות וביכולות הסיוע המנהלתי והקרבי של האויב.¹⁸ לפי השניים, הכוח צריך לעמוד בדרישות המבצעיות הבאות, כשהוא פועל ככוח תגובה מהירה:

* יכולת פריסה עצמאית מהירה לגבולות של מדינות נאט"ו עם רוסיה;

* יכולת קרבית מספקת לנצח כוח קל;

* יכולות סיור, תצפית ואיסוף מודיעין¹⁹ אורגניות שמספיקות לאחוז שטח רב;

* הגנה אווירית נגד כטב"מים;

* קטלניות מספקת כדי להרתיע כוח כבד יותר.²⁰

ואולם כאשר הכוח פועל חלק מאוגדה ולא ככוח עצמאי, הדרישות המבצעיות משתנות בהתאם:

* לשבש את הכוחות הרוסיים ולהשהות אותם;

* לספק לאוגדה תמונה ברורה של סביבת המבצעים;

* להילחם באופן מבוזר ולהימנע מקרב הכרעה שבו כל החטיבה לוקחת חלק;

* לשמור על התיאום המבצעי באזור שבו אין תקשורת;

* להגן על שטח מורכב;

* לספק לאוגדה יכולות הגנ"א;

* לשמור על התאימות הלוגיסטית עם בעלות בריתו של הצבא הבריטי.²¹

וואטלינג וברונק מציינים שבשני המתארים תפעל החטיבה בכוחות קטנים ובצורה מבוזרת, ובכך תוכל לכסות שטח רחב יותר. ניקולס דרמונד, בלוגר ופרשן לענייני צבא ביטחון, מסכים עם הערכתם שהמשימה העיקרית של החטיבה היא להגיע מהר לזירת מבצעים רחוקה, ולהיות כוח קדומני לשאר כוחות הצבא. על כן הוא מציע שיכולות הבסיס של החטיבה צריכות להיות זריזות, עצמאות ויכולת לפעול בעומק שטח האויב. נוסף על כך, יחידות החטיבה יהיו צריכות לדעת להתפזר ולהתקבץ במהירות, כדי שיוכלו לקיים מבצעי חיפוש והשמדת נכסי הגנ"א או יכולות סיוע קרבי ומנהלתי אחרות. עוד טוען דרמונד כי למרות שהחטיבה תפעל בצורה מבוזרת, היא צריכה ליצור תוצא משותף על האויב.²²

לפי אוון, החטיבה תפעל בתרחיש אחד - מלחמה מול רוסיה. היא תפעל כשני כוחות סיור ברוחב של 100 ק"מ בקו המגע, במטרה לחשוף את המאמץ העיקרי של האויב ולהכווין (אש או כוח מתמרן) של האוגדה המשורינת שהחטיבה היא חלק ממנה. לדידו, החטיבה צריכה לפעול על-פי היגיון של מבצע מבוסס תנאים, כלומר יצירת התנאים האופטימליים לאוגדה.²³

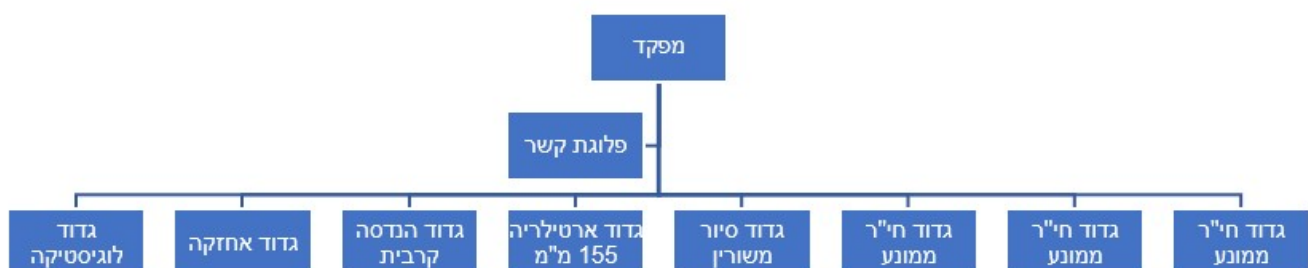
כתוצאה מכך התפיסה של החטיבה וארגונה צריכים לתת מענה לשתי בעיות מבצעיות: זיהוי המאמץ העיקרי ונחיתות מספרית. בשל שתי הבעיות יש חשיבות ליכולת החשיפה האלקטרונית: היא תאפשר את זיהוי המאמץ העיקרי מוקדם, ותאפשר לשחוק או לקבע אותו כדי לקזז את היתרון המספרי.²⁴

ארגון הסד"כ

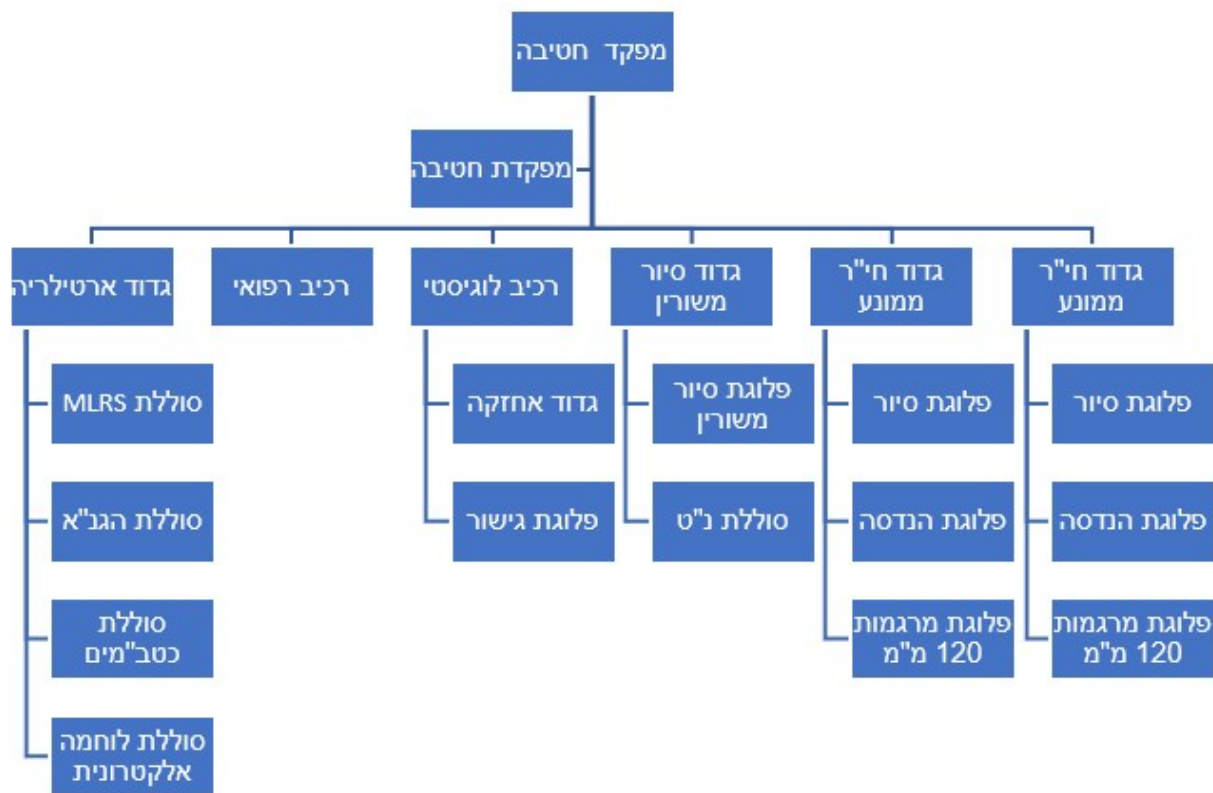
ההבנה של חוקרי הצבא הבריטי היא שהחטיבה צריכה להיות מסוגלת לפעול במסגרות קטנות. כדי שתוכל לפעול באופן מבוזר, היא צריכה להיות רב-חילית ואורגנית ושבבסיסה יהיו היכולות הבאות: ניידות; אש מדויקת וארוכת טווח; שרידות; חשיפה-תקיפה (ISTAR); השפעה על המידע של האויב. כמו כן, תהיה ברשותה מערכת שו"ב מתקדמת שתאפשר מעבר מידע מהיר ובטוח, היתוך חיישנים ורב-זרועיות.²⁵

אם כך, הדיון נע סביב האופן שבו החטיבה תאורגן ומה יהיו הנכסים האורגניים שלה. דרמונד מציע שהחטיבה תאורגן באופן שדומה למבנה של חטיבת שריון בצבא הבריטי. שההבדל העיקרי נמצא בכך שהחטיבה החדשה²⁶ (ראו: תרשים מספר 1) תפעיל שלושה גדודים מתמרנים (שלכל גדוד מרגמות 120 מ"מ ו-81 מ"מ) במקום שניים, גדוד ארטילריה 155 מ"מ מתנייע, גדוד הנדסה וסיוע מנהלתי ולוגיסטי.

היכולות המשלימות ומכפילי הכוח של החטיבה (כטב"מים, הגנ"א, מט"רים [MLRS], נמ"ד, מסוקי תקיפה ותובלה), יהיו בשליטת האוגדה או הגיס. עוד הוא מציע כי החטיבה תופעל בהתקפה ובהגנה ככוח חשיפה-תקיפה לטובת הכוח העיקרי, הכבד. החטיבה תתאם את איסוף המודיעין ואת הפעלת האש, בשל מערכות התקשוב, החיישנים ומערכות אחרות. הייחוד של החטיבה, לפי דרמונד, הוא בפלטפורמות שהיא מפעילה, שמאפשרות לה לבצע את התפקיד של כוחות חשיפה בצורה יעילה.

וואטלינג וברונק מציעים מבנה אחר לחטיבה²⁷ (ראו: תרשים 2) לנוכח היגיון ההפעלה שלה. ההצעה שלהם מבוססת על תפקיד החטיבה, ולא על הפלטפורמה שהיא אמורה להפעיל. אם מטרת החטיבה להיות במוכנות לפריסה מהירה - אזי כלל היכולות שהיא מפעילה צריכות להיות אורגניות. תפיסת ההפעלה שהם מציעים היא פעולה מבוצרת בעורף קווי האויב נגד נכסי ההגנ"א ונכסים לוגיסטיים ומנהלתיים. תפקיד זה מצריך שהצק"פ יהיה מסוגל להגן על עצמו (הגנ"א ונ"ט) מחד גיסא, ולהפעיל במהירות את יכולות האש האורגניות של צוות הקרב ושל החטיבה מאידך גיסא.

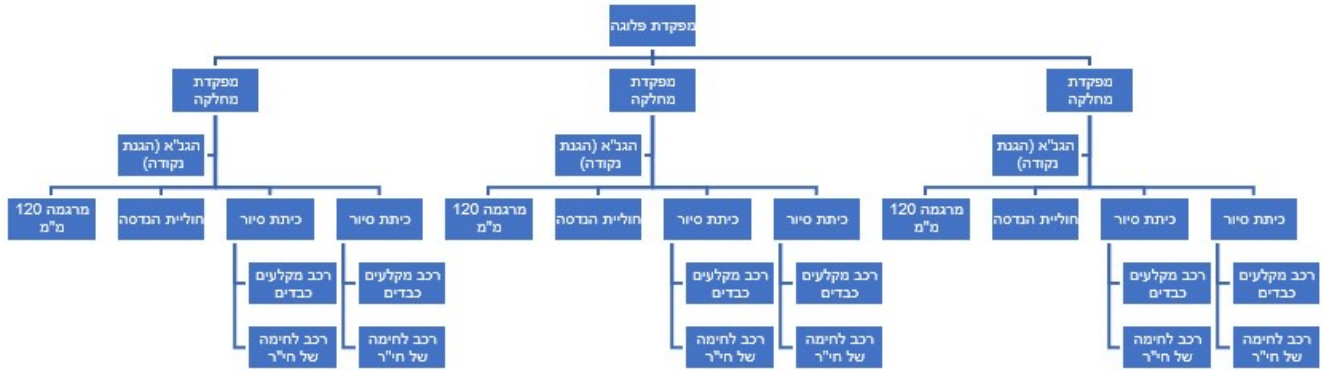
כוח האש הבסיסי של הצק"פ יכלול: 8 רכבי לחימה עם מקלעים כבדים, 4 צוותי נ"ט (ג'אווולין), רכב הגנ"א ומרגמה 120 מ"מ (ראו: תרשים 3). החטיבה אמורה לספק רובד נוסף של הגנה ותקיפה. היכולות הרקטיות של החטיבה אמורות לשמש כאש נגד סוללות ולתקיפה ארוכת טווח.²⁸ כמו כן, לחטיבה יהיו יכולות נ"ט ללא קו ראייה (Non Line Of Sight), ל"א וכטב"מים שיעזרו בגילוי ותקיפה מטרת ארוכות טווח.²⁹

במתארי לחימה שדומים למבצעי התערבות צבאית, תוכל החטיבה להעצים את יכולות כוחות בעלות בריתה שפועלים איתה, או להכריע כוח בעל יכולות פחותות בעצמה.³⁰ הבעיה העיקרית של החטיבה, לפי וואטלינג וברונק, היא הנחיתות הכמותית (באש ובסד"כ) מול כוחות הצבא הרוסי. לפיכך, במקרה של לחימה מול רוסיה מבנה צוותי הקרב של החטיבה צריך להתאים את עצמו לצק"ג הרוסי שפועל במסגרת בריגדה. זאת מכיוון שצוות הקרב הטקטי הגדודי הרוסי בנוי על בסיס אותם עקרונות של צוותי הקרב של חטיבת התקיפה, רק עם כוח אש אורגני וסיוע אש רבים יותר. יתרה מכך, הצבא הרוסי יכול לחסום, לשבש ולהפריע את החיישנים והרשת של יחידות החטיבה. במקרה זה, טוענים השניים, יוכלו יחידות המשנה של החטיבה לפגוע ביחידות הסיור של הצבא הרוסי, ולתפקד ככוח ששוחק ומשהה את יחידות צוותי הקרב הגדודיים הרוסיים ואת הבריגדה כולה, או להסתגל לעורף מערך הרוסי ולתקוף את יחידות הסיור הקרבי והמנהלתי.³¹ במתאר של לחימה מול כוחות צנחנים רוסיים³² יצטרפו יחידות המשנה של החטיבה לפעול באופן מבוזר, כדי לשרוד את יכולות רכישת המטרות ואש ארוכת הטווח של הרוסים.

אופן טוען שסיפור ארגון החטיבה אינו העיקר, אלא אמור להיגזר מן השטח שבו היא פועלת וממשימתה שהיא לאפשר את התמרון האוגדתי. לדידו, משום שהצורך של כוחות החטיבה להילחם באופן מבוזר נובע מהנחיתות הכמותית (בסד"כ ובכוח אש) מול האיום העיקרי על הכוח, הצבא הרוסי, ומשום שהכוח הוא כוח סיור – לא ניתן לקבוע את ארגונו מראש. לכן, אין הוא מבין מדוע וואטלינג וברונק מחלקים את החטיבה ל-18 צק"פים שיהיו בנחיתות מובנת מראש ופועלים ללא תכלית אוגדתית.

במקום הדיון על ארגון הכוח הוא מציע לבחון את השאלות הבאות, בהקשרי לחימה מבוצרת בכלל והמקרה הבריטי בפרט:

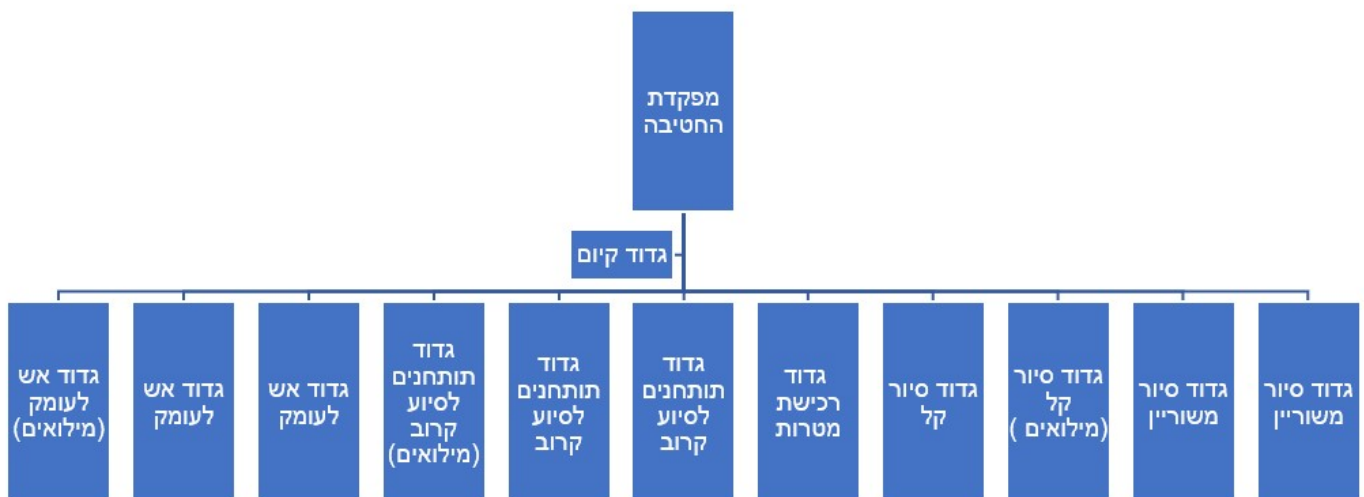
1. מה היא רמת התקשורת שאי אפשר לרדת מתחתיה?
2. האם אפשר לפעול ללא עליונות אווירית וללא אבטחת מידע?
3. כיצד להוריד את החתימה האלקטרו־מגנטית (חטיבה שתיראה כמו פלוגה)?
4. מהן מערכות השו"ב הנדרשות לפעולה המבוזרת של החטיבה?³³

לדידו של אוון , שאם הכוחות המבוזרים לא יפעלו תחת רעיון אוגדתי מסדר שכולל גם יחידות רגילות, הם יהיו בנחיתות שתוביל לשחיקתם ולחוסר אפקטיביות. הפעלת הכוחות באופן מבוזר, יחד עם כוחות שפועלים באופן מרוכז, אמורה לאפשר לכוחות צבא היבשה לעמוד במשימתם. כלומר הביזור היא פתרון טקטי נוסף שצריך להיות תלוי שטח ואויב.

ניתן לראות שיש שלוש גישות למבנה החטיבה: דרמונד מציע להלביש את התפיסה החדשות על מבנה החטיבה הקיים; וואטלינג וברונק מציעים להתאים את המבנה לתפיסה. בשני המקרים החטיבה ויחידות המשנה שלה ייצרו כוח חזק-חלש: חזק למבצעי ייצוב וחלש להתמודד עם צבא בעל יכולות זהות. אוון טוען שהמבנה צריך לשרת את האוגדה ולא את החטיבה.

ב־25 בנובמבר 2021 הכריז שר ההגנה הבריטי, בן וואלאס, על הרפורמה החדשה בצבא היבשה של בריטניה. במסגרת השינוי הוקם צוות הקרב החטיבתי הראשון לסיור ולתקיפה בעומק (1st Deep Reece and Strike Combat Team) על בסיס מפקדת חטיבת החי"ר המשוריין הראשונה. הרכבו של צוות הקרב זהה לעקרון שהסביר אוון: לאפשר את הקרב האוגדתי במרחב המגע על־ידי תקיפה ושחיקה של יחידות האויב בעומק (ראו תרשים 4). כמו כן, המבנה החדש מאפשר לצוות הקרב לעצב את המרחב המבצעים ומהווה כוח חשיפה-תקיפה לדרג האוגדה ומעלה.³⁴

בחינת תהליך הבניית התפיסה וארגון הכוח של חטיבת התקיפה, הוא מקרה בוחן להתאמת תהליך בניין כוח יבשתי לשינויים בסביבה האסטרטגית ותרחיש הייחוס. בשעה שהנסיבות המבצעיות והאויב משתנים, תהליכי פיתוח ורכש נשירים קבועים ואינם ניתנים לשינוי אלא אם מבטלים פרויקטים שלמים. מכאן שהתפיסה והתורה נדרשת להתאים את עצמן לפלטפורמה ולא להיפך.

בתחילת המאמר נשאלו שתי שאלות: כיצד צבאות מתאימים את בניין הכוח שלהם לשינויים בסביבה האסטרטגית, ומה הוא הגורם המוביל בהתאמות השונות? במענה לשתי השאלות עובר חוט שני מקשר - חוסר היכולת לשנות תהליכי פיתוח ורכש של פלטפורמות שנמצאות בשלבים מתקדמים. לכן, הצבא הבריטי כתב תפיסת הפעלה חדשה ושוקד על ארגון החטיבה מחדש. הגם שאין הוא יכול עדיין להשתמש בפלטפורמות, למעט בניסויים, או ביכולות המשוערות שלהם.

הסיפור של פלטפורמת האג'קס וחטיבת התקיפה מצביע על רעות חולות בתהליכי פיתוח הפלטפורמות, ובגמישות של הצבאות להשתנות לנוכח שינויים שמתרחשים בסביבה האסטרטגית שלהם. מעל לכול, הוא מציף את הבעיה של יצירת תפיסת הפעלה שמתבססת על פלטפורמות ויכולות, שאינן קיימות אלא רק על הנייר, ולא בטוח שיהיו קיימות בעתיד הנראה לעין.

אני רוצה להודות לעדו הכט, לשי שבתאי, לשמואל שמואל, לצח משה, לרועי יפת ולויליאם אוון על עזרתם בכתיבת מאמר זה.

הערות

Ministry of Defence, **Mobilising, Modernising & Transforming Defence A report on the Modernising Defence Programme** (2018), p. 9 [1]

.The National Audit Office, **The Equipment Plan 2019 to 2029**, p. 5 [2]

- British Army Warrior upgrade" :הלחימה של החי"ר ראו: "moves ahead", **Janes** 10 September 2019 [3]
Ministry of Defence, **Defence Equipment Plan 2019**, [3]
; על תוכנית שיפור רכבי 27 February 2020, p. 51
- The National Audit Office, **The Equipment Plan 2018 to 2028**, 1 November 2018, pp. 10-17; The National [4]
Audit Office, **The Equipment Plan 2019 to 2029**, pp. 27-29
- .FRES - Future Rapid Effect System [5]
- הגדרה סובייקטיבית שמשתנה ממדינה למדינה. [6]
- William F Owen, "Explaining the British Army's Strike Concept", **RUSI News Brief**, Vol. 37, No. 4 (September [7]
.2017), p. 1
- .The Story of FRES - A Summary", **Think Defence**, 9 August 2014" [8]
- גדעון עקביא, "FCS החלום ושברו", **מערכות** 458 (דצמבר 2014), עמ' 22-29. [9]
- UK Commons Parliament, "Future Rapid Effects System", **Westminster Hall Debates** Vol. 435 Part. 94, 28 [10]
.June 2005
- .Owen, 2017, pp. 1-3; JED, "The Strike Brigade - What, Why, How?", **Think Defence**, 11 October 2016 [11]
- Change Comes To The US And UK Land Forces", **Think Defence** (2017); Snatch "And The Trials Of" [12]
Truth", **Think Defence** ((2017; "FRES Changes Lane And Changes Name", **Think Defence** (2017); FRES
(Scout To The End Of FRES, **Think Defence** (2017
- .David Cameron unveils £390m MoD deal creating 250 jobs", **BBC**, 23 July 2015" [13]
- .Boxer for the British Army", **Ministry of Defence**, 5 November 2019" [14]
- אייל ברלוביץ', "התר"ש שפוספס: תוכנית הרפורמה 'עתיד של צבא היבשה הבריטי 2020", **מערכות**, אתר צה"ל, 5 [15]
ביולי 2020.
- UK Commons Parliament, "MP Nia Griffith - Strike Experimentation Group, Question for Ministry of [16]
Defence" **UIN 117878**, 6 December 2017
- .Owen, 2017, pp. 3-4 [17]
- .Jack Watling and Justin Bronk, "Strike from Concept to Force", **RUSI Occasional Paper** (June 2019), p. 3 [18]
- .(ISR (intelligence, surveillance and reconnaissance [19]
- .Watling and Bronk, pp. 9-10 [20]
- .Ibid, pp. 11-12 [21]
- תוצא (אפקט) הוא דו־משמעי בצבא הבריטי: הכוונה יכולה להיות לתוצא (כגון השפעה על האויב) או להישג מבצעי [22]
(כגון כיבוש), שיחה עם קציני צבא בריטי יוני 2018; Nicholas Drummond, "Strike Brigades – More than Just a
Medium Weight Capability", **The Wavell Room**, 7 January 2020; idem, "The Anatomy of Strike", **UK Land
Power**, 8 April 2020
- ריאיון של הכותב עם ויליאם אוון, 1 בספטמבר 2020. [23]
- שם. [24]
- Nicholas Drummond, "Strike Brigades"; idem., "The Anatomy of Strike"; Watling and Bronk, 2019, pp. 15- [25]
32.
- המבנה שבתרשים מופיע בעמוד טוויטר של דרמונד - [26]
<https://twitter.com/nicholadrummond/status/1227553079136047106>
- .Watling and Bronk, 2019, pp. 32-33 [27]
- .Ibid, p. 32 [28]
- .Watling and Bronk, 2019, pp. 15-32 [29]
- .Ibid, pp. 33-37 [30]
- ibid, pp. 37-40 [31]
רוסיה", פרסום פנים צה"ל.
- Michael Kofman, "Rethinking the Structure and Role of Russia's Airborne [32]
Force", **Russia Military Analysis**, 30
January 2019
- כוח הצנחנים מונה כ־45 אלף חיילים וקצינים. כוחות הצנחנים הרוסיים [32]
מפעילים גם רק"מ (רכבי לחימה חי"ר וטנקים) ותותחנים מצונחים. כך
שלאחר ההצנחה הם מסוגלים ליצור צוות קרב חטיבתי משוריין בעומק
מערך האויב.

[33] ריאיון של הכותב עם ויליאם אוון, 1 בספטמבר 2020, **British Army**; William Owen, "Be Different to be Better", **British Army**;2020 **Review** 178 (Summer 2020), pp. 38- 45; Strike Prophet, "British Army Strike: An Inside View", **UK Land and Power**, 6 May 2020

[34] UK Army, **Future Soldier Guide**, (November 25, 2021) p. 59

הקרוב באורטוֹנָה

(20-27 בדצמבר 1943)

לחימה בשטח בנוי במלחמת-העולם השנייה

עדו הכט

לחימה בשטח בנוי במלחמת־העולם השנייה

תוכן העניינים

4	מבוא
11	העיירה אורטונה
19	הכוחות היריבים
22	תוכנית ההגנה הגרמנית
26	19 בדצמבר: הקרב עד פאתי העיירה
29	20 בדצמבר 1943: הקרב על הפאה הדרומית של אורטונה
31	21 בדצמבר 1943: הקרב על הפאה הדרומית של אורטונה
33	22 בדצמבר 1943: הקרב מכיכר ויטוריו עד כיכר העירייה
36	23 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר העירייה ועד כיכר סן פרנצ'סקו
39	24 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר העירייה ועל כיכר סן פרנצ'סקו
41	25 בדצמבר 1943: הקרב מכיכר העירייה לכיכר סן טומסו ועל כיכר סן פרנצ'סקו
43	26 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר סן טומסו ומכיכר סן פרנצ'סקו לכיכר פלבשיטו
46	27 בדצמבר 1943: הקרב מסן טומסו לעבר המצודה ולעבר כיכר פלבשיטו
48	28 בדצמבר 1943: טיהור לאחר נסיגת הגרמנים
49	האזרחים באורטונה
50	האבדות
52	ניתוח ולקחים
68	מקורות

הצילומים (למעט אלה שצוין לידם אחרת) ומפת העיירה אורטונה נלקחו

מהאוספים של הארכיון הלאומי הקנדי על מלחמת העולם השנייה

<https://www.bac-lac.gc.ca/eng/pages/home.aspx>

ומהאוספים של ה-CANADIAN MILITARY JOURNAL

<http://www.journal.forces.gc.ca/cmj-landingpage-en.html>

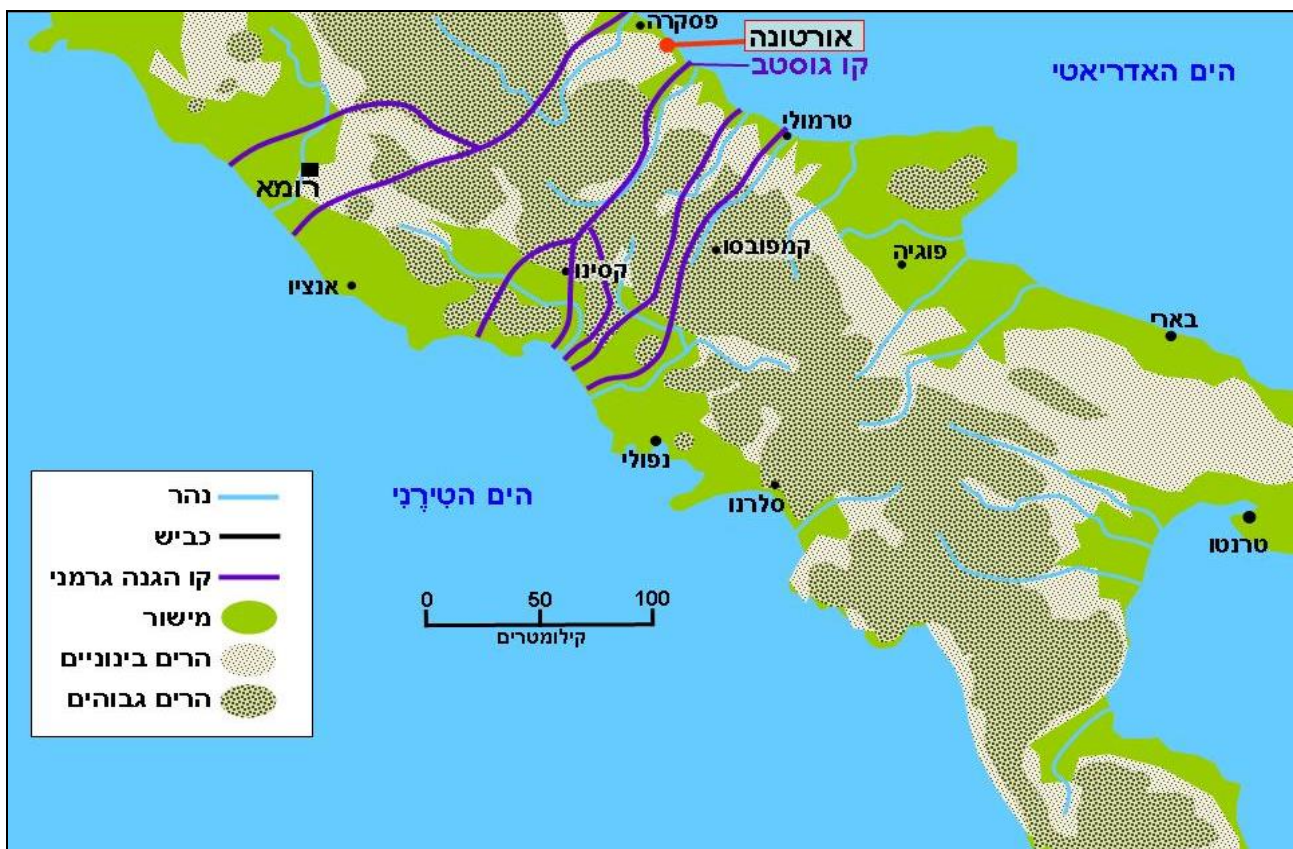
מקרא למפות

<u>פעולות</u>		<u>היריבים</u>	
תנועה או התקפה		הקנדים	
כוח בהגנה או בהשהיה		הגרמנים	
<u>סוגי אמצעי-לחימה</u>		<u>גודל יחידות</u>	
טנקים		מיקום כוח ללא הגדרת גודל	
רגלים		גדוד כללי או בהתקפה	
תותחים נגד-טנקים		גדוד ערוך בהגנה	
מקלע		חטיבה כללי או בהתקפה	
		חטיבה ערוכה בהגנה	

מבוא

ב־13 במאי 1943 נכנעו הכוחות הגרמניים והאיטלקיים בצפון אפריקה. ב־9 ביולי 1943 נחתו הכוחות הראשונים של בעלות הברית המערביות בסיציליה, והשלימו את כיבושה מידי הגרמנים והאיטלקים ב־17 באוגוסט 1943. כעבור שבועיים וחצי, ב־3 בספטמבר 1943, החלה פלישת כוחות הברית המערבית לאיטליה גופא - בקצה הדרום־מערבי של חצי־האי דמוי המגף. באותו יום נכנעה ממשלת איטליה. הצבא האיטלקי התפרק (חלק ממנו עבר כוחות בעלות הברית), וחצי־האי הפך לשטח כבוש על־ידי כוחות הצבא הגרמני שנמצאו בו קודם כבעלי־ברית. כעבור כמה ימים נחתו כוחות נוספים של הברית המערבית מעט צפונה יותר.

ההתקדמות צפונה לאורך חצי־האי התנהלה באֶטוּיּוֹת רבה מול ההתנגדות הגרמנית שהלכה וגברה. הגרמנים ניצלו את השטח ההררי הקשה, המאפיין את רוב חצי־האי, את הנהרות החוצים אותו מהרכס המרכזי מערבה ומזרחה ואת היישובים הרבים ששכנו על כל הצירים - כדי לחזק את הגנתם. הם בנו סדרה של קווי הגנה עוקבים, זה אחרי זה, לרוחב חצי־האי - מהים התיכון במערב עד לים האדריאטי במזרח.

מפה 1: חזית דרום איטליה - סתיו 1943

הבריטים והאמריקנים חילקו את חצי האי לשתי גזרות אורכיות - ארמיה 5 האמריקנית קיבלה אחריות על הגזרה המערבית ואילו ארמיה 8 הבריטית את הגזרה המזרחית. לכל אחד מהצבאות הראשיים של המערב הוכפפו כוחות קטנים יותר של בעלי־ברית נוספים, בין היתר: קנדים, צרפתים ופולנים.¹

נוסף על הקושי להתגבר על מכשולי השטח וההגנה הגרמנית העיקשת, ההתקדמות של כוחות בעלות הברית נתקלה גם בקשיי הספקה. ההספקה היתה תלויה ביכולת לפרוק אוניות משא בנמלים האיטלקיים. רוב הנמלים בדרום איטליה היו רדודים, והתאימו לספינות קטנות בלבד. ארמיה 8 הבריטית הייתה תלויה כמעט לחלוטין בשני נמלי מים עמוקים - נמל בָּאָרִי ונמל טְרָנְטוֹ. ככל שהכוחות התרחקו מן הנמלים האלה גבר הקושי לתספק אותם, שכן נוסף על המרחק המתארך, הכבישים שחיברו את הכוחות לנמל בָּאָרִי ולנמל טְרָנְטוֹ היו כבישים צרים ומפותלים שנחצבו בשטח ההררי התלול, ואיכות הסלילה של רובם הייתה נמוכה. הגשם, הברד והשלג בחורף הפכו כבישים רבים לדרכי עפר או לחלקלקים, והנסיעה עליהם הייתה מסוכנת ומתישה. רכס ההרים האפנינים הגבוה והתלול מאוד, עובר לכל אורך מרכז חצי האי האיטלקי ומפריד בין שני מישורי חוף צרים, האחד בין הרכס לבין הים האדריאטי ממזרח והאחר בין הרכס לבין הים הטיְרְנִי ממערב (שניהם שלוחות של הים התיכון). ההרים הקשים לתנועה הפכו את השליטה על מישורי החוף לחשובה משום שיכולות התנועה מדרום לצפון במישורים היו נוחות יותר ורשת הכבישים של חצי האי העניקה עדיפות לתנועה צפון-דרום במישורי החוף על פני התנועה בכבישים הצרים, המפותלים על המדרונות התלולים של הרכס ההררי. הכבישים צפון-דרום במישורי החוף ועל הרכס חוברו זה לזה במעט כבישים מערב־מזרח, המרוחקים זה מזה כמה עשרות קילומטרים. חשיבותה של אוֹרְטוֹנָה נבעה גם משום שהיא ממוקמת כמה קילומטרים מדרום לאחד מכבישי הרוחב המעטים הללו.

בתחילת דצמבר 1943 הגיעו הבריטים והאמריקנים למערך ההגנה הגרמני מדרום לקו רומא - אוֹרְטוֹנָה. בקו אווירי המרחק בין מערך ההגנה הגרמני לבין נמל ההספקה הבריטי בָּאָרִי היה כ־250 קילומטרים, והמרחק בינו לבין נמל ההספקה הבריטי טְרָנְטוֹ היה כ־320 קילומטרים. ואולם,

¹ כשנה לאחר פלישת כוחות בעלות-הברית לאיטליה באוקטובר 1944 הצטרפה גם החטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל) לארמיה 8 הבריטית.

בפועל, מכיוון שהכבישים היו פתלתלים, נאלצו משאיות ההספקה לנסוע בכל כיוון מרחקים גדולים פי שלושה. בתנאי החורף באיטליה - גשמים יום־יומיים, ברד ואפילו שלג באזורים הגבוהים, הנסיעה בכבישים הייתה קשה מאוד, והתרחשו תאונות דרכים רבות. לעיירה אֶרְטוֹנָה היה נמל מים עמוקים, שאפשר פריקה אוניות משא תוך דילוג על נמל בָּאָרִי ועל נמל טְרָנְטוֹ. דרך העיירה עברו כביש טוב יחסית ומסילת רכבת לעבר צפון איטליה לאורך מישור החוף המזרחי הצר של חצי האי האיטלקי. לפיכך, בעיני הבריטים כיבוש העיירה היה יעד חיוני להמשך התקדמותם צפונה. את מתקפת ארמיה 8 הבריטית בגזרה הסמוכה לחוף הובילה אוגדת רגלים 1 מצבא קנדה.

מבט מכביש החוף ליד אֶרְטוֹנָה לעבר רכס ההרים האֶפְנִינִים מבהיר את חשיבות מישור החוף להתקדמות צפונה, 2019. צילום: גדעון שרב

מנגד, הגרמנים לא ייחסו לעיירה הזאת חשיבות מיוחדת, אלא ראו בה מקום נוח לבלימת התקדמות הבריטים. נראה אפילו, שהפיקוד הגרמני לא הבין את מידת החשיבות המעשית של

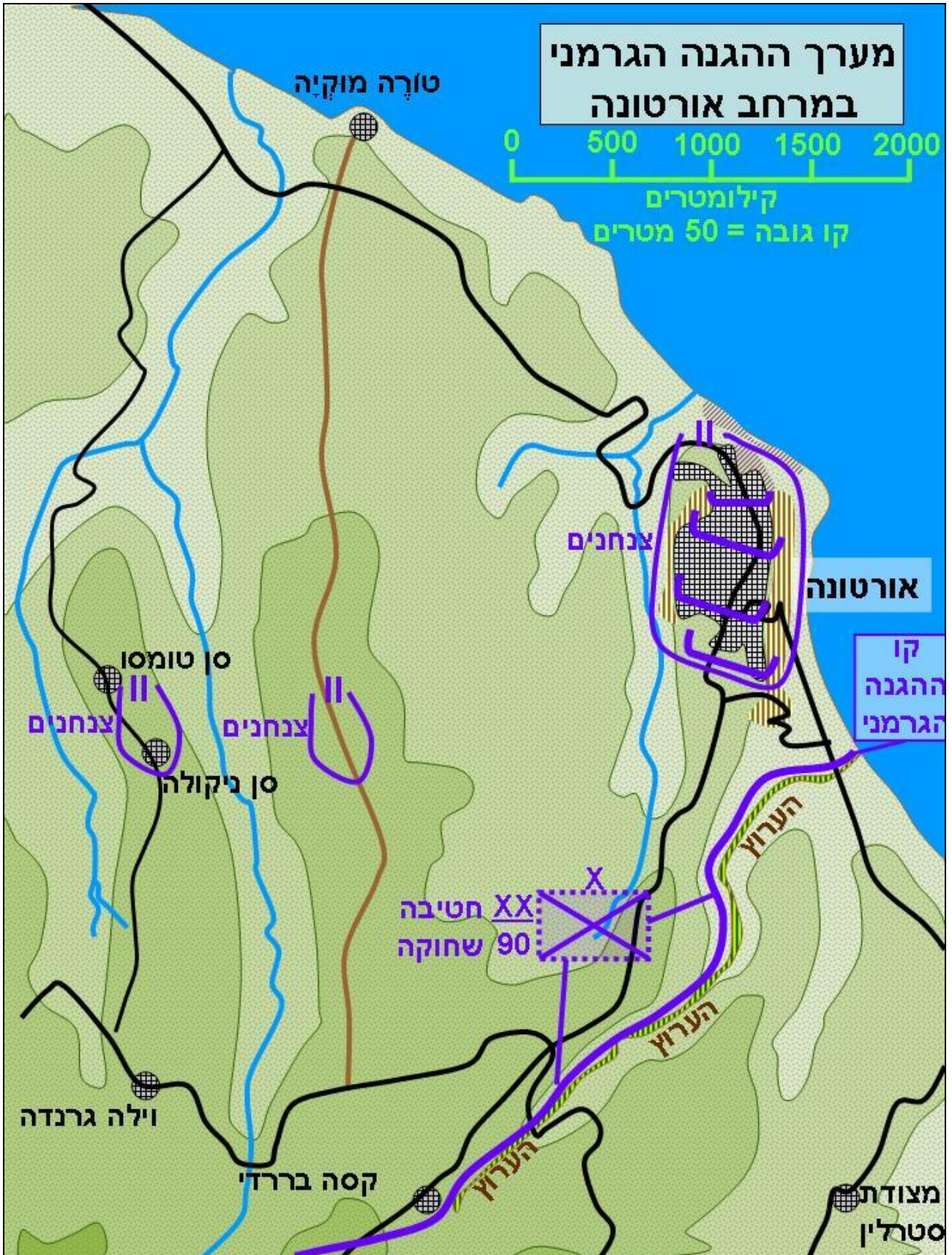
העיירה להמשך המתקפה הבריטית והמגננה הגרמנית. כפי שעולה מדברי המפקד הגרמני של החזית האיטלקית אַלְבֶּרְט קְסֶלְרִינג: "ברור שאין בכוונתנו להגן על אוֹרְטוֹנָה בכל מחיר, אבל הבריטים מתרגשים מעיירה הזאת כאילו הייתה רומא."²

בתחילה לא שולבה העיירה אוֹרְטוֹנָה במערך ההגנה הגרמני העיקרי בגזרה - קו גוֹסְטֵב שנמצא במרחק של כ-17 קילומטרים מדרום לעיירה - וגם לא במערך ההגנה העורפי של הקו הזה. לאחר שהובקעו שני המערכים של קו גוֹסְטֵב בזה אחר זה (המערך העיקרי בסוף נובמבר והמערך העורפי ב-11 בדצמבר) נערכו הגרמנים לקרב הגנה על קו חדש: ערוץ צר ותלול, שנמצא במרחק של כ-1 קילומטר מדרום לעיירה. העיירה נקבעה כמתחם עורפי של מערך ההגנה החדש, ובתוכה נערך גדוד צנחנים. לקנדים נדרש כשבוע כדי להבקיע דרך מערך ההגנה הגרמני החדש. ב-19 בדצמבר, לאחר כמה ניסיונות כושלים בימים הקודמים, הובקע המערך, והכוחות הגרמניים שהיו בו נסוגו צפונה כדי להיערך בקו חדש מצפון לעיירה אוֹרְטוֹנָה. על גדוד הצנחנים הגרמני שהחזיק בעיירה הוטל להגן עליה ולעכב במשך זמן ממושך ככל האפשר את הכוח הקנדי, על-מנת לאפשר לכוחות הנסוגים להגיע למערך החדש על בסיס נהר האֶטְרְנוֹ-פֶּסְקֶרָה ולהשלים את ביצורו.

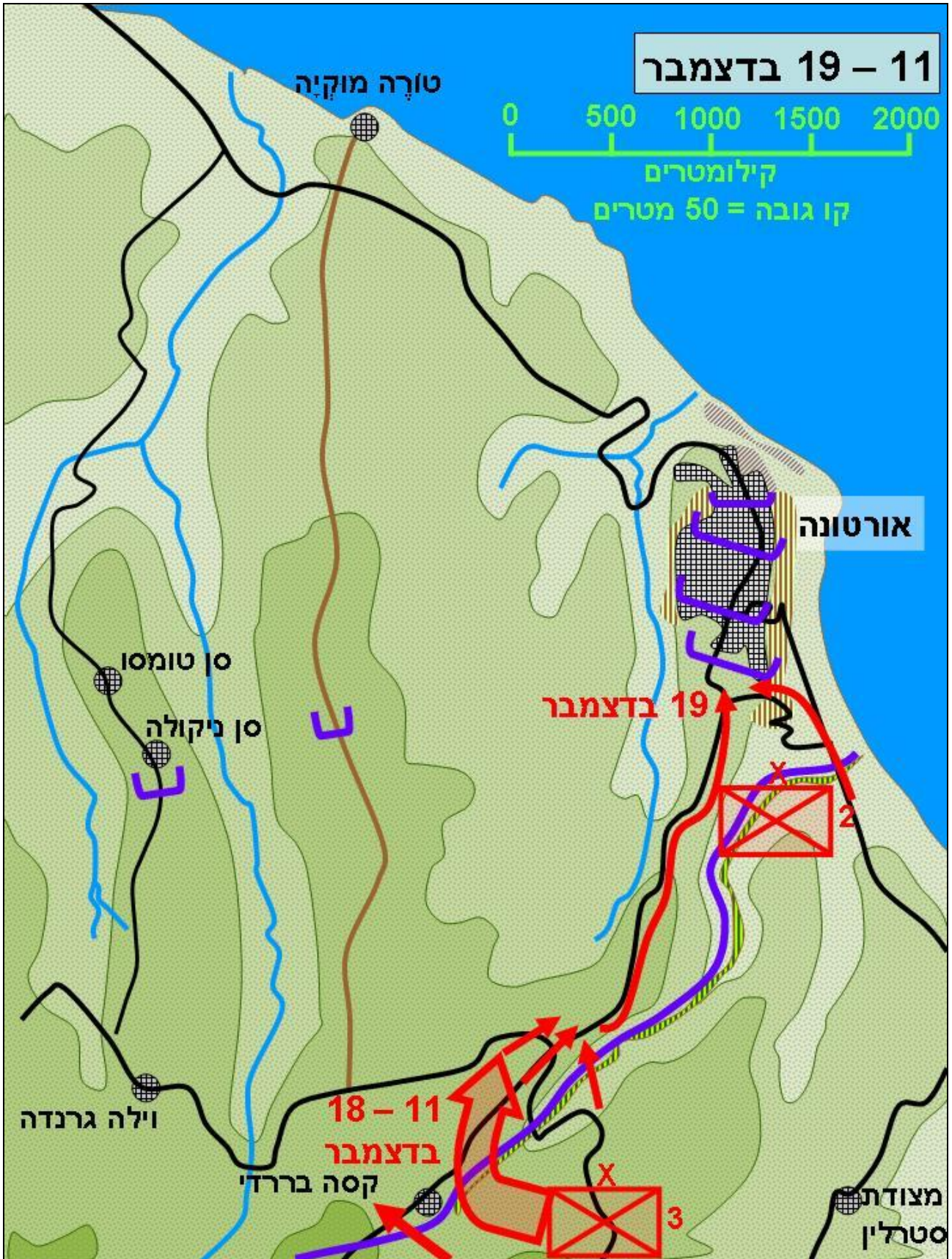

חיילים קנדים מגדוד סיפורת' מתקדמים לעבר אוֹרְטוֹנָה מדרום-מזרח תוך פינוי מוקשים

² <http://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/little-stalingrad-the-struggle-for-ortona/>

מפה 2: מערך הגנה הגרמני במרחב אֶרְטוֹנָה

מפה 3: לחימה 19-11 בדצמבר

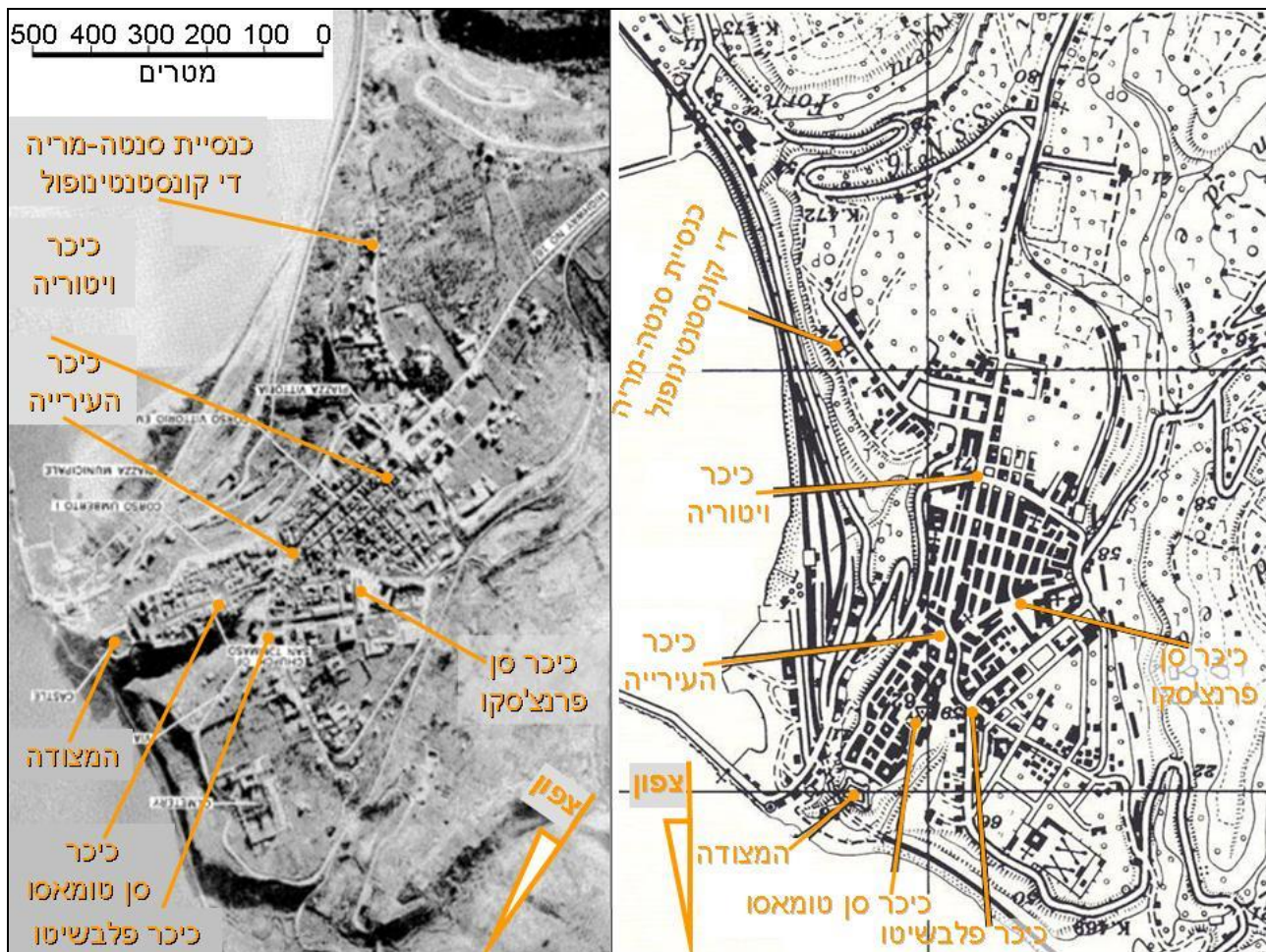
הקנדים לא ציפו להתנגדות קשה בעיירה - עד אז התבססו מערכי ההגנה הגרמניים בעיקר על המדרונות התלולים של ערוצים ואפיקי נחלים ולא על יישובים. הקנדים קיוו להשתמש בעיירה כמחנה מנוחה שיעניק לאנשיהם מחסה מפני החורף, ולכן, הגם שהעיירה הופגזה במהלך קרב ההבקעה של מערך ההגנה שמדרום לה, בוצעה ההפגזה הזאת במתווה של ירי הטרדה ולא כדי להחריבה.

גרמנים מפעילים מרגמה 80 מילימטרים

במהלך 19 בדצמבר 1943 התקרבה לאֶרְטוֹנָה חטיבת רגלים 2 מאוגדת רגלים 1 של צבא קנדה. החטיבה תקפה מאחורי מסך אש מתגלגל בשני מאמצים מקבילים. בכל מאמץ תקף גדוד רגלים מתוגבר בפלוגת טנקים, וגדוד הרגלים השלישי של החטיבה צעד מאחוריהם. לפנות ערב עצרו הגדודים האלה במרחק של כמה מאות מטרים מן הבתים החיצוניים של אֶרְטוֹנָה.

העיירה אורטונה

מפה 4: אורטונה

ניתוח הקרקע כללי

בשלהי 1943 גרו באורטונה כ-10,000 תושבים (כולל פליטים מדרום איטליה) בכ-250 בניינים. העיירה נבנתה על רכס צר שכיוונו הכללי צפון-דרום. אורכו של השטח הבנוי של העיירה על גב הרכס היה כ-1,200 מטרים ורוחבו כ-500 מטרים. פסגת הרכס הייתה בגובה של כ-76 מטרים מעל פני הים, והיא הייתה במרכז העיירה. הקצה הדרומי של העיירה היה מעט נמוך יותר - כ-70 מטרים, והקצה הצפוני של העיירה - כיפה קטנה שעליה הייתה בנויה מצודה מימיהביניים - היה בגובה של כ-52 מטרים. לפיכך, כוח שנכנס לעיירה מדרום נלחם בעלייה מתונה לאורך כ-500 מטרים, ואז בירידה מתונה לאורך כ-700 מטרים נוספים. בגלל מתינות המדרונות וגובה הבניינים לא הייתה להפרשי הגבהים משמעות מבחינת

השליטה מן הגובה בתוך העיירה עצמה. לעומת זאת, מי שהחזיק בעיירה שלט באופן מוחלט על השטח הנמוך של חוף הים ממזרח ועל העמק שממערב. הירידה מהעיירה לשני כוונים אלה היתה תלולה מאד. נמל העיירה נבנה על חוף הים בתחתית המדרון המזרחי של הרכס. כביש מפותל על המדרון התלול הוביל מן הנמל אל העיירה. סביב הנמל נבנו במישור החוף הצר כמה מחסנים ומבני מנהלה, ואילו כל בתי המגורים היו בראש הרכס.

מדרונות הרכס

- מצפון למצודה: מצוק לים עם מישור חוף צר מאוד. הפרש הגובה היה מעט יותר מ-50 מטרים.
- ממזרח: מתלול של מדרגות עד מישור חוף צר שעליו נבנה נמל העיירה. הפרש הגובה היה 60 עד 70 מטרים.
- ממערב: מתלול לערוץ נחל שבחלקו היו טרסות חקלאיות. הפרש הגובה בין קצה העיירה בראש המדרון לבין תחתית הערוץ היה שונה בקטעים שונים - מכ־20 מטרים ועד כ־40 מטרים.
- מדרום: המשך הרכס וחיבורו לרכסי ההרים המרכזיים של איטליה. המדרון הזה היה מתון יחסית.

העיירה אֶרְטוֹנָה במבט מדרום־מזרח; במרכז הצילום: המתלול בין הנמל לבין העיירה (גלוית תיירות מלפני מלחמת־העולם השנייה)

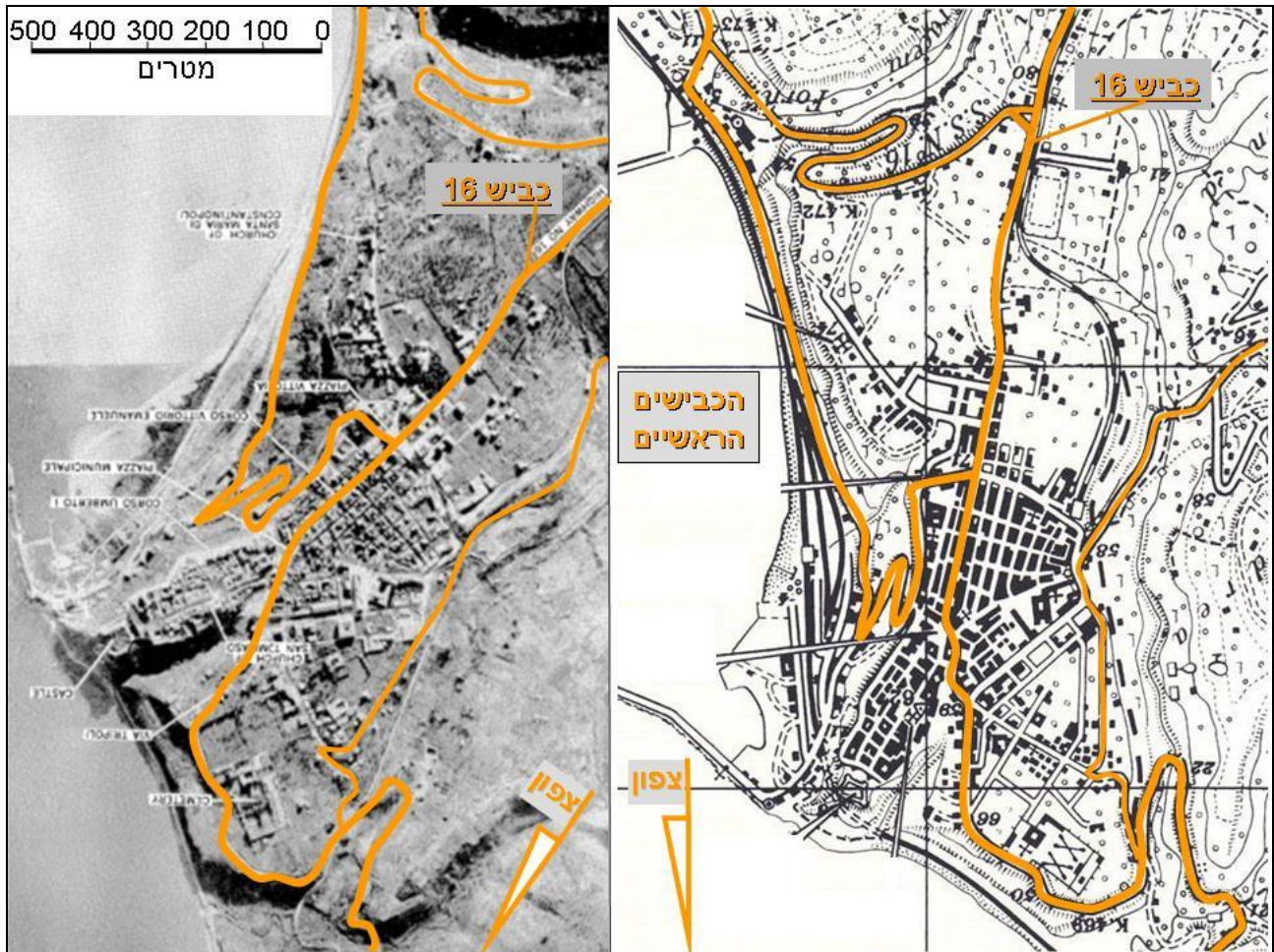
מפה 5: מדרונות

רשת כבישים

דרך העיירה עברו שני כבישים ראשיים:

- הכביש הגיע לנמל מדרום לאורך מישור החוף, ומהנמל נבנה בפיתולים חדים במעלה המתלול שהוביל לאזור המגורים שעל גב הרכס.
 - כביש 16 – הגיע ישירות למרחב המגורים מדרום על גבי הרכס ונפגש בלב העיירה עם הכביש העולה ממישור החוף. הכביש הראשי הזה חצה את העיירה מדרום לצפון. הכביש יצא מן הקצה הצפוני שלה, ושם ירד במדרון למישור החוף מצפון לעיירה והמשיך צפונה.
- כביש נוסף הגיע לקצה המערבי של העיירה, אבל לא עבר דרכה אלא הקיף אותה ממערב על שפת המדרון התלול, בין המדרון לבין הבתים הקיצוניים של העיירה, ולבסוף ירד במדרון הצפוני למישור החוף ונפגש עם כביש 16 שעבר דרך עיירה.

בנוסף לשלושה כבישים אלה, שהיו רחבים דיים לתנועה של טנקים ומשאיות, חצו את העיירה מדרום לצפון עוד חצי-תריסר סמטאות צרות, מהן שהיו רחבות מספיק לתנועה של ג'יפים, אבל לא לכלי-רכב גדולים יותר, ואחרות שהיו כה צרות שרק הולכי-רגל יכלו לנוע לאורכן.

מפה 6 - צירים

מסילת הרכבת, שנבנתה בצמוד לחוף, הגיע לנמל והמשיכה צפונה דרך מנהרה בתחתית המצוק הצפוני על שפת הים.

את כבישי-האורך מדרום לצפון חצו כבישי-רוחב שכיוונם מזרח-מערב. רק שלושה מכבישי-רוחב אלה היו רחבים מספיק להסיע עליהם טנקים או משאיות. כמה מהם היו ברוחב שאיפשר להסיע רק ג'יפים וחלק היו כל-כך צרים שלא אפשרו כניסה של שום כלי-רכב. הצמתים של כבישי-הרוחב הרחבים עם כבישי-האורך הרחבים יצרו כיכרות פתוחות.

טנק שרמן קנדי על הכביש הראשי העובר בעיירה

גוררים תותח נגד טנקים דרך סמטה צרה

כיתת רגלים של גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן במזרח אֶרְטוֹנָה

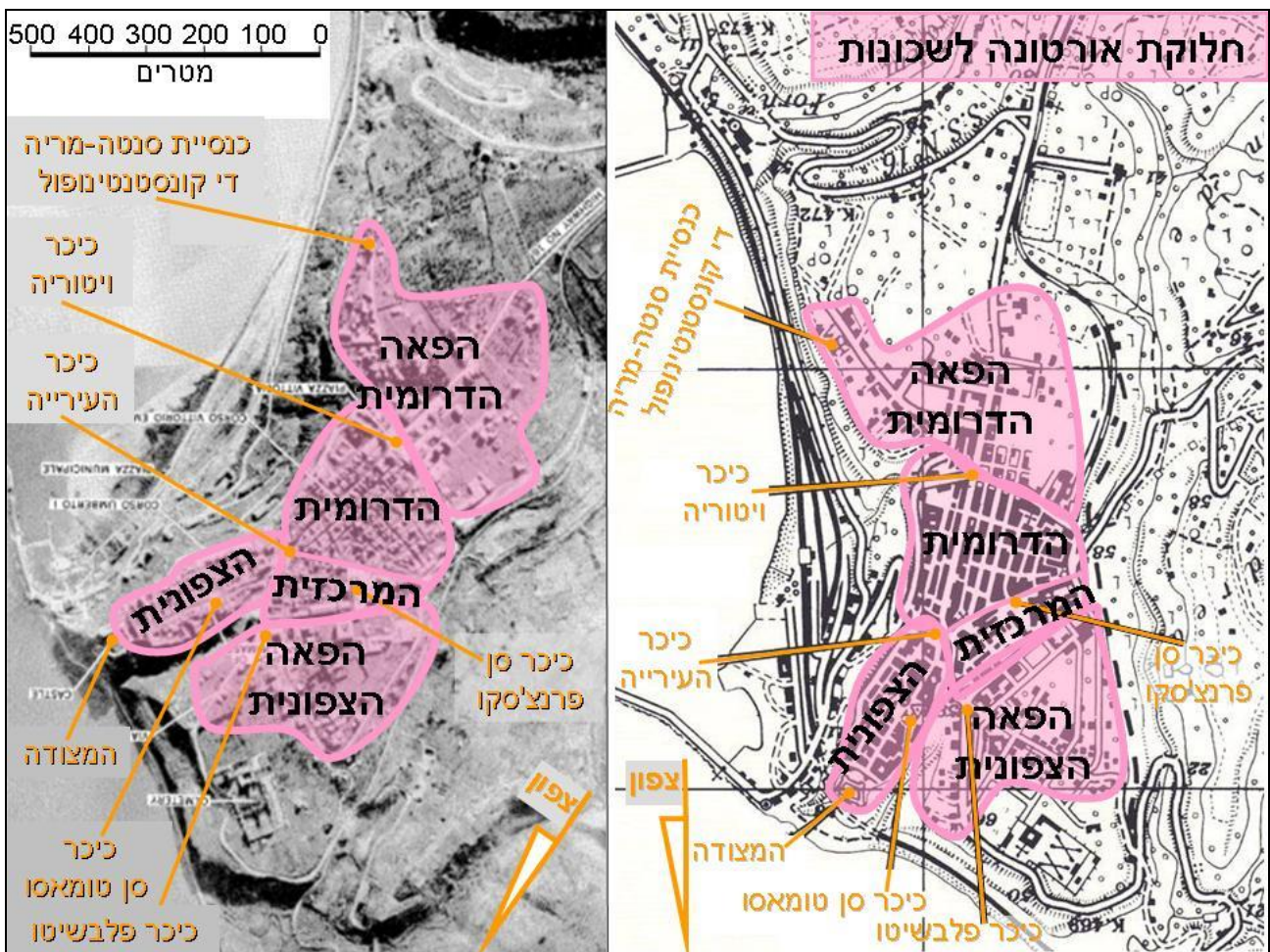
מאפייני הבנייה

בסך־הכול היו בעיירה על הרכס כ־250 בניינים, כולל בתי מגורים, כמה כנסיות ומבני ציבור. העיירה נחלקה לחמש שכונות. כל אחת מן השכונות נבנתה בתקופה אחרת, והיו לה מאפיינים שונים בשיטות הבנייה ובצפיפות:³

- **שכונת הפאה הדרומית.** בשכונה זו היו כ־70 בניינים, רובם בנויים בצפיפות לאורך שני כבישי הגישה לעיירה, והיתר מפוזרים במרחב שבין הכבישים האלה. בין גושי הבנייה והבניינים המבודדים היו שדות חקלאיים פתוחים. באזור אחד היה שטח בר עם שיחים נמוכים.
- **השכונה הדרומית.** בשכונה זו היו כ־80 בניינים. זו הייתה השכונה החדשה של העיירה, כיוון שרובה נבנתה במהלך המאה ה־19 ובמחצית הראשונה של המאה ה־20. הבנייה בה הייתה צפופה וגבוהה (רוב הבתים היו בני ארבע קומות), אבל הכבישים רחבים יחסית.
- **השכונה המרכזית.** בשכונה זו היו כ־25 בניינים. גם בה רוב הבניינים היו בני כמה קומות. זו הייתה שכונה ישנה יותר מהשכונה הדרומית, ורחובותיה היו צרים יותר.

³ יש לציין שאחרי ההרס הרב שנגרם לעיירה בקרב היא נבנתה מחדש במאפיינים שונים מעט והורחבה. בחלק מן המקורות מתוארת העיירה בטעות כפי שהיא לאחר השיקום, ולא כפי שהיתה ב־1943.

- **השכונה הצפונית.** בשכונה זו היו כ-35 בניינים. זו הייתה השכונה העתיקה ביותר, שנבנתה בימי הביניים. סגנון הבנייה העיד על כך. רוב הבניינים נמוכים יותר מהבניינים בשכונות האחרות (קומה אחת או שתיים) ונבנו בצפיפות רבה תחת המצודה שבקצה הצפוני של השכונה ותחת הכנסייה הוותיקה של העיירה שבקצה המערבי של השכונה.
- **שכונת הפאה הצפונית.** בשכונה זו היו כ-40 בניינים. הבתים נבנו בצפיפות לאורך הכבישים, אולם בין ריכוזי הבתים היו אזורים פתוחים, כמו בשכונת הפאה הדרומית.

מפה 7 - חלוקת אורטונה לשכונות

הבנייה בשכונת הפאה הדרומית ובשכונת הפאה הצפונית הייתה כפרית ומרווחת יחסית. סביב הבתים היו גינות מוקפות חומות אבן גבוהות מקומת אדם. ואולם, בתוך תחום העיירה המבנים עמדו צפופים. לרבים מהבניינים השכנים היו קירות משותפים והמרווחים בין הבניינים האחרים היו צרים - לכל היותר ברוחב אדם.

רוב בנייני המגורים נבנו מקוביות אבן או מלבנים ללא שלד בטון. רוב הבניינים היו בני שלוש או ארבע קומות, אם כי בחלק מן האזורים נבנו בתים חד־קומתיים ודו־קומתיים, וגם בניינים בני חמש או שש קומות. חלק מן הבניינים נבנו בצורת ריבוע עם חצר פנימית – הדירות היו בנויות בצלעות הריבוע. חלק מן הבניינים היו בניינים מלבניים רגילים.

הכנסיות והמבנים העירוניים היו בניינים גדולים, בעלי כמה קומות. רובם נבנו מקוביות אבן גדולות ועבות, והיו חסינים לכל נשק למעט פגזים של תותחים בינוניים ומעלה. הם כללו חצרות מוקפות חומות דקות.

רוב הגגות בעיירה היו מכוסים ברעפים, ולכן לא העניקו הגנה מפני רסיסי פגזים רסיקי אוויר או קליעים של נשק קל.

ברוב הבתים היו מרתפים תת־קרקעיים. במקרים רבים המרתפים של בתים סמוכים זה לזה היו מחוברים בדלתות או בפרוזדורים קצרים (למעשה מנהרות). הפרוזדורים הללו חיברו בין מרתפים של בתים משני עברי אותו רחוב. לא היה דפוס קבוע של אופן החיבור בין המבנים מתחת לפני הקרקע וגם לא של מספר המבנים שהיו מחוברים כך - בחלק מן המקרים היו מחוברים רק שני בתים ובחלקם עד שישה בתים חוברו במנהרות משותפות.

מפה 8 - תצלום אוויר של לב אֶרְטוֹנָה

הכוחות היריבים

הכוח הגרמני

כאמור, בתחילה לא שולבה העיירה אֶרְטוֹנְהַ במערך ההגנה הגרמני העיקרי בגזרה, קו גוֹסְטֵב, שנבנה כ־17 קילומטרים מדרום לאֶרְטוֹנְהַ, וגם לא במערך ההגנה העורפי של הקו הזה. רק כאשר שני המערכים של קו גוֹסְטֵב הובקעו בזה אחר זה (המערך העיקרי בסוף נובמבר והמערך העורפי ב־11 בדצמבר) הקימו הגרמנים קו הגנה חדש: על בסיס ערוץ צר, עמוק ותלול, כ־1 קילומטר מדרום לאֶרְטוֹנְהַ.

העיירה אֶרְטוֹנְהַ נקבעה כמתחם עורפי במערך ההגנה החדש, ובתוכה נערך גדוד צנחנים 2 מחטיבת צנחנים 3 מאוגדת צנחנים 1 של צבא גרמניה. על־פי התקן, הגדוד היה אמור למנות כ־500 לוחמים, אבל נראה שבפועל הוא מנה רק כ־250 לוחמים. לרשות הצנחנים עמדו הנשק האישי שלהם, מקלעים קלים (שניים בכל כיתה וכמה נוספים במחלקת מקלעים גדודית) וכן כמה מרגמות 50 מילימטרים (בכל מחלקה) ו-6 מרגמות 80 מילימטרים⁴ (במחלקת מרגמות גדודית). כמו כן הם תוגברו בכמה חוליות חבלנים מפלוגת ההנדסה החטיבתית ובתותחים נגררים נגד טנקים עם צוותיהם - יחד עוד כ־50 לוחמים.⁵

כמה מן המפקדים והלוחמים הגרמנים היו ותיקים ששירתו בחזית הרוסית וצברו שם ניסיון בלחימה בשטח בנוי. ואולם, רובם היו מגויסים חדשים יחסית - הניסיון היחיד שצברו היה בשבועות הקודמים בחזית האיטלקית ולכן הניסיון שלהם בלחימה בשטח בנוי היה דל. בשל הלחץ להשלים אבדות בצבא הגרמני קוצר זמן ההכשרות. כך, בשלהי 1943 עברו המגויסים החדשים של צבא גרמניה טירונות מקוצרת מאוד - 8-9 שבועות לכל היותר, ולעתים כשגדל מספר האבדות בחזיתות ונדרשה השלמה מהירה של כוח אדם ביחידות, קוצרה הטירונות אף יותר. הצנחנים הגרמנים נחשבו אמנם לאיכותיים ומיומנים יותר ממקביליהם ביחידות הרגלים הרגילות, אבל בשלב זה של המלחמה עדיפות זו התבטאה רק ברוח-הלחימה כיוון שהחיילים מוינו לצנחנים, אבל לא עברו הכשרה ארוכה יותר מהרגלים הרגילים.

⁴ מרגמות בקוטר 50 מ"מ ו-80 מ"מ - אין כאן טעות הקלדה. בעוד שצבאות המערב (למעט צבא צרפת) מדדו את קוטר כלי הנשק באינצ'ים, הגרמנים עשו שימוש במידות מטרויות והעדיפו מספרים עגולים. מרגמה 81 מ"מ בריטית או אמריקנית היא למעשה מרגמה 3.2 אינצ'ים, שהם 81.28 מילימטרים.

⁵ במקורות השונים מופיעים נתונים סותרים על היקף כוח האדם שהציבו הגרמנים באֶרְטוֹנְהַ, ויש לראות במספרים האלה אומדן גס מאוד.

ב־24 בדצמבר, היום החמישי של הקרב באֶדְמוֹנטוֹן, עקב שחיקת כוח האדם של גדוד 2 מחטיבה 3, הוא תוגבר בגדוד נוסף, גדוד 2 מחטיבה 4, שעד אז היווה את עתודת אוגדת צנחנים 1. גם בגדוד הזה היו כנראה לא יותר מכ־250 לוחמים.

הכוח הקנדי

הכוח הקנדי שתקף את העיירה ישירות כלל את חטיבת רגלים 2, שהייתה מתוגברת בגדוד טנקים. החטיבה השתתפה כבר קודם לכן בכמה קרבות, בין היתר בקרבות ההבקעה הקשים של מערך ההגנה הגרמני גוֹסְטֵב. ואולם כל הקרבות שבהם השתתפה היו בשטח הררי פתוח - לאף אחד בחטיבה לא היה ניסיון משמעותי בלחימה בשטח בנוי (כמה היתקלויות בכפרים מול התנגדות חלשה בלבד), וגם באימונים שלה לא הושם דגש על הנושא הזה. בקרבות שקדמו להגעת החטיבה לעיירה ספגה החטיבה לא מעט נפגעים, וקיבלה מחליפים רק לחלק מהם, כך שמצבת כוח האדם שלה הייתה לא מלאה, אם כי מלאה יותר מזו של הגרמנים שמולה.

בתחילה התכוון מפקד החטיבה להפעיל רק גדוד רגלים אחד, גדוד רגלים אֶדְמוֹנטוֹן הנאמנה (Loyal Edmonton; להלן: גדוד אֶדְמוֹנטוֹן), מתוגבר בפלוגת טנקים אחת מגדוד הטנקים שלושה נהרות (Three Rivers), כדי לכבוש את העיירה. לאחר שהגדוד הזה התקשה בלחימה וספג אבדות כבדות, הוכנס לקרב גדוד רגלים שני - גדוד רגלים תושבי רמות סִיפּוֹרְת' (Seaforth Highlanders; להלן: גדוד סִיפּוֹרְת'), מתוגבר בפלוגת טנקים נוספת מאותו גדוד טנקים. גדוד הרגלים השלישי נשאר כעתודה מחוץ לעיירה.

על־פי התקן, שני גדודי הרגלים היו אמורים למנות יחד כ־1,500 לוחמים, אולם, לשני הגדודים היו אבדות כבדות בקרבות שקדמו לקרב באֶדְמוֹנטוֹן, וכנראה ששניהם יחד מנו ב־19 בדצמבר כ־1,000-1,100 לוחמים בלבד.

מאז מלחמת־העולם הראשונה התקבע נוהל בצבא קנדה, שלקראת התקפה מדללים את הפלוגות התוקפות, ומשאירים עד רבע מהלוחמים מאחור, כדי שישמש בסיס להקמה מחדש של פלוגה הסופגת אבדות כבדות.⁶ לפיכך, בכל רגע נתון שיעור הכוח המשתתף בלחימה בפועל היה כ־75% מן הכוח המלא של היחידה.

⁶ בקרבות רבים במלחמת־העולם הראשונה נמחקו פלוגות שלמות תוך יום או יומיים של קרב.

במהלך הלחימה בתוך העיירה ספגו שני הגדודים אבדות רבות - הרבה מעבר ל-25% ששמרו מאחור בתחילת הקרב. כדי להשלים את הפער נשלחו להם תגבורות, אך רבים מהקצינים והחיילים המתגברים היו ללא ניסיון קרבי. חלקם הגיעו מן ההכשרות בקנדה וחלקם היו קצינים וחיילים שהוסבו ממקצועות מנהלה ביחידות שונות של האוגדה הקנדית למקצועות לחימה. חלק מהמוסבים קיבלו הכשרה מעטה וחלק לא קיבלו כלל הכשרה. מיעוטם הובאו מעתודות כוח האדם של גדודים אחרים שלא היו מעורבים בלחימה באותה עת. במהלך שבוע הקרב בתוך אוֹרְטוֹנָה תוגברו הגדודים בכמה מאות לוחמים חדשים. לפי-כך, על-פני כשבוע של לחימה נהנהו הקנדים בעדיפות מצטברת של פי שלושה לוחמים על הגרמנים שמולם.

כאמור, נוסף על גדודי הרגלים השתתף בקרב גדוד טנקים. על-פי התקן, הגדוד אמור היה למנות 48 טנקים מסוג שרמן. ואולם, גם הגדוד הזה כבר ספג אבדות בקרבות הקודמים כך שבפועל ב-19 בדצמבר הוא מנה כנראה לא יותר מ-40 טנקים, ואולי אף פחות. הגדוד לא נכנס לאוֹרְטוֹנָה כמסגרת גדודית, אלא הקצה שתי פלוגות תחת פיקוד גדודי הרגלים. בפועל, עקב מגבלת התנועה בכבישים הצרים מאוד ועקב המכשולים הרבים שהציבו הגרמנים גם בכבישים שהיו רחבים דיים לתנועת טנקים, לא השתתפו בלחימה בכל רגע נתון יותר משלושה-ארבעה טנקים מכל פלוגה. כדי לשמור על רעננות הצוותים נכנסו המחלקות לעיירה בסבב.

סיוע אש לחטיבה התוקפת ניתן על-ידי אגד הארטילריה של אוגדת הרגלים הקנדית – שלפי התקן מנה 72 תותחי-שדה ותוגבר ב-4 תותחים כבדים. בנוסף לכל גדוד רגלים היו, לפי התקן, 6 מרגמות 81 מילימטרים.

תוכנית ההגנה הגרמנית

משימת הצנחנים הגרמנים הייתה **לעבב** את הכוחות הקנדיים, ולא לבלום אותם. כלומר, לא למנוע לחלוטין את כיבוש העיירה אֶרְטוֹנָה. עם זאת, כדי להשיג עיכוב ממושך ככל האפשר, השיטה שבה בחר המפקד הגרמני הייתה קרב הגנה. שיטת ההגנה, בהתאם להישג המבוקש, היתה:⁷

• **החזקה גמישה של השטח.** הגרמנים היו מוכנים לוותר על שטח אבל רק לאחר גביית מחיר של נפגעים וזמן מן הקנדים. התפיסה הזאת עלתה בקנה אחד עם ההישג המבצעי - עיכוב, ועם המטרה - להרוויח זמן כדי שהכוחות הגרמניים הנסוגים יספיקו להיערך מחדש להגנה בקו חדש מצפון לאֶרְטוֹנָה.

• **שילוב של נייחות וניידות.** הכוחות הגרמניים נלחמו ממוצבים (בניינים שבוצרו) שנבחרו והוכנו מראש, אבל הסיטו מעת לעת כוחות בין המוצבים הללו לפי הבנתם את ריכוזי המאמץ של הקנדים.

• **שילוב של סבילות ותוקפנות מדודה.** מכיוון שהמטרה לא הייתה להתעקש על כל מטר ויחסי הכוחות היו ממילא לרעתם, נמנעו הגרמנים מהטלת התקפות נגד גדולות לכיבוש מחדש של בניינים או קבוצות בניינים שאיבדו. עם זאת, הם לא היו סבילים לחלוטין, אלא הרבו להטיל

⁷ כל תוכנית הגנה צריכה להביא בחשבון ארבעה ממדי יסוד. בכל מדד יש שתי אפשרויות קצה מנוגדות וטווח של אפשרויות ביניים המשלבות במציאות את שתי האפשרויות הקיצוניות במינון שונה.

- א. **הגנה קשיחה מול הגנה גמישה:** המדד הזה מתייחס למידת הנכונות של המגן לוותר על שטח. מעצם ההגדרה של משימת ההגנה, מניעת כיבוש שטח נובעת מכך שבהגנה אסור לאבד שטח - השטח שהיה בידי המגן בתחילת הקרב צריך להיות בידי גם בסופו. הגנה קשיחה מנסה להחזיק בכל השטח במשך כל קרב ההגנה - אין לוותר מרצון בשום שלב על שום פיסת שטח, ואם האויב מצליח בכל זאת לכבוש שטח מוטל על המגן לתקוף נגד מיד כדי לכבוש אותו חזרה. הגנה גמישה מוותרת זמנית על חלק מן השטח כדי למשוך את האויב למרחבים נוחים יותר ללחימת המגן, וכובשת חזרה את השטח שאבד רק בסיום הקרב. כאמור, בין שני הקצוות האלה אפשר לקבוע מגוון של אפשרויות ביניים - חלק מן השטח יוחזק בקשיחות וחלקו בגמישות, חלק מן הזמן השטח יוחזק בקשיחות וחלק מן הזמן הוא יוחזק בגמישות וכדומה.
- ב. **הגנה נייחת מול הגנה ניידת.** המדד הזה מתייחס למידת העברת הכוחות ממקום למקום בתוך מערך ההגנה. בהגנה נייחת כל כוח נשאר באופן מוחלט מרותק למקומו במשך כל הקרב, ואילו בהגנה ניידת באופן מוחלט אף כוח אינו מקובע למקום אחד, אלא הם מחליפים מיקומים לרוחב מערך ההגנה ולאורכו כל העת, תוך כדי הקרב, בהתאם להערכת מצב המפקד את המיקומים המיטביים.
- ג. **הגנה סבילה מול הגנה תוקפנית.** המדד הזה מתייחס למידת התוקפנות של הכוח המגן. הגנה סבילה לחלוטין מותירה את היוזמה לחלוטין בידי האויב - הכוח המגן אינו נוקט שום פעולה התקפית מלבד ירי לעבר האויב. לעומת זאת, בהגנה תוקפנית המאמץ ההגנתי העיקרי הוא התקפות הנגד ופשיטות הנגד המוטלות על האויב, מקדימות, מקבילות ואחרות, כדי לאלץ את האויב להשקיע יותר ויותר מכוחותיו בהתגוננות מאשר בהמשך התקפתו שלו, לשבש את התקפתו, לבלום אותה ולהדוף אותו בחזרה לשטחו.
- ד. **הגנה חפוזה מול הגנה סדורה.** המדד הזה מתייחס למשך הזמן שניתן למגן כדי להיערך להגנה ולמידת ניצול הזמן הזה על-ידו. בהגנה חפוזה הכוחות נערכים מיד להגנה ומנהלים את ההגנה לאחר נוהל קרב חפוז ובלי הכנת השטח. בהגנה סדורה מתנהל קרב ההגנה רק לאחר שהתבצע נוהל קרב סדור, אשר על-פי מסקנותיו נבנו ביצורים ומכשולים. כל הגנה מתחילה כחפוזה ובהדרגה הופכת לסדורה ככל שמתארך הזמן שניתן למגן להתכונן לקרב.

פשיטות-נגד.⁸ הם החדירו חוליות לעורף הקנדי כדי לפגוע בקנדים במקומות שבהם חשבו כי הם בטוחים. כמו כן פשטו על בניינים נבחרים שהעריכו שבהם הם מסוגלים לגבות מחיר מכוח קנדי מבודד ולסגת לפני שהכוח הזה יתוגבר. התוקפנות הזאת בלבדה את הקנדים, והאטה מאוד את קצב ההתקפות שלהם, כלומר, היא הוסיפה עיכובים להתקדמות הקנדים מעבר למה שהיו מתעכבים אילו הגרמנים היו מסתפקים בהגנה סבילה בלבד - עקשנית ככל שתהיה.

• **הגנה סדורה.** הגרמנים החלו להכין את מערך ההגנה באוֹרְטוֹנָה כמה ימים לפני הקרב. הם ביצרו, מכשלו ומלכדו את דרכי התנועה ומספר רב של בתים.

החלוצ של גדוד הצנחנים הגרמני הראשון, גדוד 2 מחטיבה 3, הגיע לעיירה ב־12 בדצמבר בבוקר, והחל להכין אותה כמתחם הגנה. יתר הגדוד הצטרף במהלך אותו יום וביום המחרת. לתושבי העיירה נאמר שרצוי שיתפנו ממנה כדי לא להיפגע בקרב הממשמש ובא. לא ברור כמה תושבים אכן התפנו אבל כנראה שכמה אלפים בחרו להשאר בעיירה במשך כל הקרב. מכל מקום, הבתים שהגרמנים בחרו על-מנת להתבצר בהם או לפוצץ אותם כדי להשתמש בהם כמכשולים פונו גם אם דייריהם לא רצו לעזוב.

תוכנית ההגנה כללה הכנת ארבעה מערכי הגנה עיקריים ומערך התרעה:

1. מערך ההתרעה כלל מספר כוחות קטנים שהתחפרו ליד הדרכים המובילות לעיירה במרחקים של 1 עד 2 קילומטרים ממנה.
2. מערך הגנה בקצה הדרומי של אוֹרְטוֹנָה - בתפר בין השטח הפתוח ובתי שכונת הפאה הדרומית. הקו הזה כלל מוצבי חוץ עד למרחק של כ־1.5 קילומטרים מחוץ לעיירה.
3. מערך הגנה על בסיס כיכר וִיטוֹרְיוֹ וקו הבתים המקביל לו.
4. מערך הגנה על בסיס קו הבתים מכיכר העירייה עד כיכר סֶן פֶּרְנָצ'סְקוֹ.
5. מערך הגנה על בסיס קו הבתים מכיכר סֶן טוֹמָסוֹ עד כיכר פֶּלְבֶּשִׁיטוֹ.

מבחינת חלוקת הכוחות, מאמץ ההגנה העיקרי היה לחסום את הכביש הראשי 16 החוֹצָה

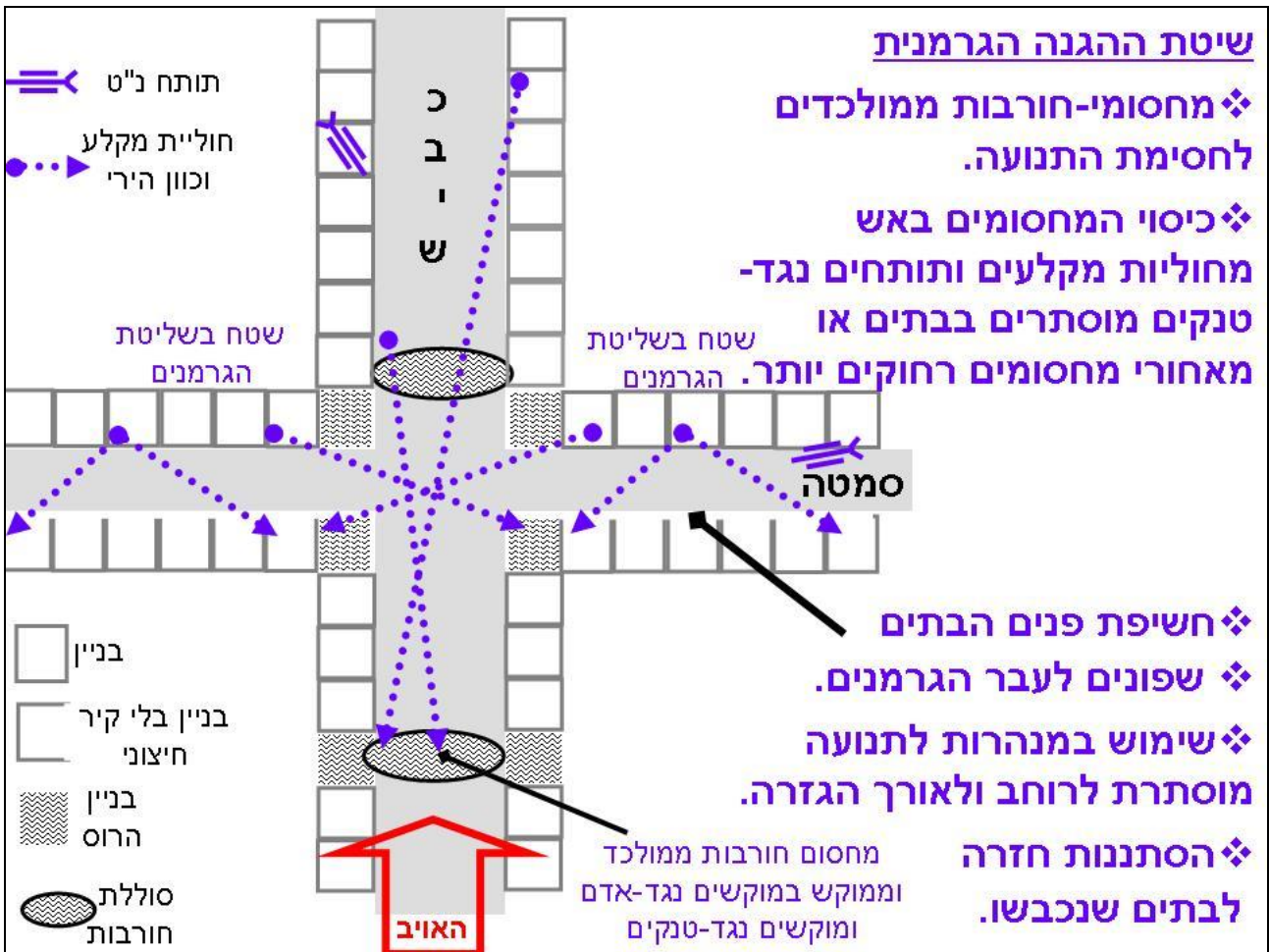
את העיירה מדרום לצפון דרך החלק המזרחי שלה.

כל אחד ממערכי ההגנה בעיירה התבסס על רצף הבתים הצפוניים של כביש רוחב שחצה

את אחת משלוש הכיכרות המרכזיות על הכביש הראשי. בכל מערך הגנה בוצרו הבתים

⁸ התקפת-נגד שואפת לכבוש חזרה שטח שנפל בידי האויב. פשיטת-נגד שואפת רק לגרום לאויב אבדות וליצור רושם שלא טיהר כראוי את השטח שכבש מהכוחות המגינים, אבל פשיטת-הנגד אינה כובשת את חזרה השטח אלא נסוגה בתום ההתקפה.

והכבישים. ואולם, הגרמנים לא התכוונו לוותר ללא קרב על הבניינים שבין המערכים הללו. אם ייאלצו לסגת ממערך הגנה אחד לזה שאחריו הם תכננו לנהל קרב השהיה עקשני למדי בבניינים שבין מערכי ההגנה. לפיכך, בוצרו גם כמה בניינים נבחרים בין המערכים הקוויים, ורוב הבניינים שבין המערכים מולכדו.

כל כיכר הוכנה כשטח השמדה הנשלט על-ידי עמדות מקלעים ועמדות תותחים נגד טנקים שהוצבו בתוך הבניינים שבוצרו. הבתים בצד הצפוני של כבישי הרוחב בוצרו, ואילו באלה שבצד הדרומי של כבישי הרוחב - כיוון ההגעה של הקנדים - פוצצו את הקירות הצפוניים כדי שהקנדים לא יוכלו להשתמש בהם למחסה מן הבתים שבהם נערכו הגרמנים.

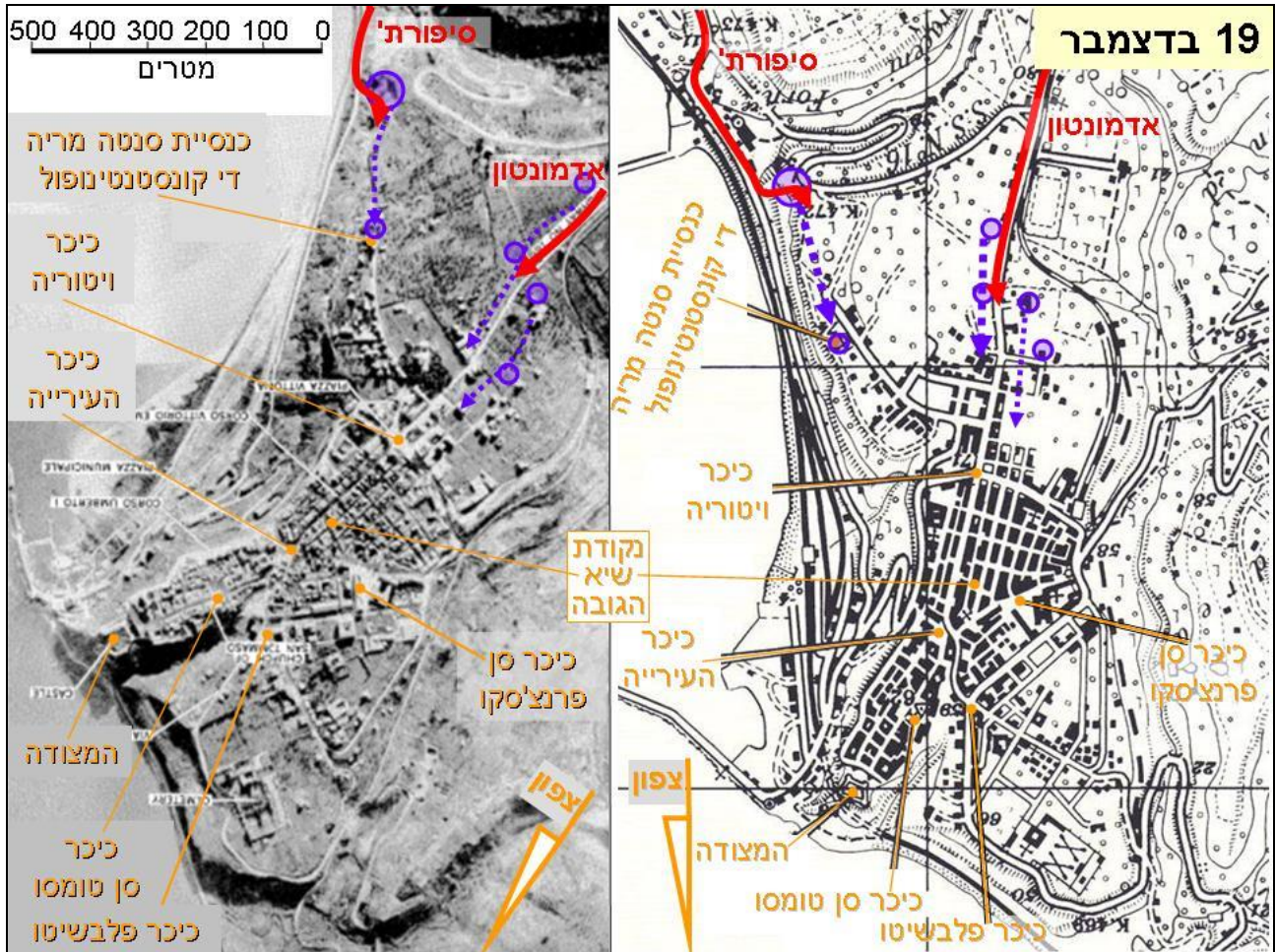
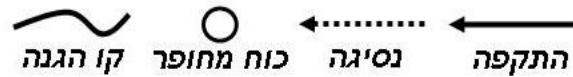
הכביש הראשי נחסם באמצעות ארבע סוללות בנויות מחורבות הבתים ואדמה שגובהן 4-5 מטרים. הסוללה הראשונה הוקמה כ־20-30 מטרים לפני הכניסה לכיכר העירייה; הסוללה השנייה

הוקמה כ־10 מטרים לאחר היציאה מכיכר העירייה; הסוללה השלישית הוקמה כ־20-30 מטרים לפני הכניסה לכיכר סן טומס; והסוללה הרביעית הוקמה כ־10 מטרים לאחר היציאה מכיכר סן טומס. הסוללות נבנו באמצעות הערמת עיי החורבות של הבניינים שנחרבו לרוחב הכביש. לפני הסוללות, בתוכן ואחריהן הוטמנו מוקשים ומטענים מופעלים מרחוק. כמו כן, פוצצו בתים כדי לחסום בעיי חורבות את היציאות בחלק מכבישי הרוחב מן הסמטאות האחרות בקטעים שבין הכיכרות.

הגרמנים התפזרו בכיתות רובאים לרוחב העיירה ולעומקה. כל כיתה חולקה לשתי חוליות עצמאיות - לכל חוליה ניתנו מקלע קל וכמה רובים, וכל חייל נשא כמה רימוני יד. בנוסף תוגבר הגדוד הגרמני בחבלנים מפלוגת ההנדסה החטיבתית. הללו צוידו בכמויות גדולות מאוד של חומרי נפץ ובאלפי מוקשים ממגוון סוגים. הם הכינו מראש זירות מוקשים ומטענים מופעלים מרחוק באמצעות חוט חשמלי. תוך כדי הקרב הם תכננו לתגבר את המלכודים והמיקושים בכבישים ובבתים לפי הכיוונים של התקדמות האויב. כדי לשמור על רעננות הכוחות הורה מפקד הגדוד הגרמני לפקודיו לקיים סבב שבו רק כמחצית מן הלוחמים, כ־150 חיילים, נמצאים בכל רגע נתון בקו המגע בעוד האחרים נחים בעורף, במרתפים של בניינים או במנהרת מסילת הרכבת שחלפה מתחת לקצה הצפוני של העיירה.

19 בדצמבר 1943: הקרב עד פאתי העיירה

מקרא: בכל המפות הכוחות **הקנדיים** מסומנים ב**אדום**, והכוחות **הגרמניים** מסומנים ב**סגול**.

מפה 10 - לחימה ב־19 בדצמבר

ב־19 בנובמבר בבוקר נערכה חטיבת רגלים 2 הקנדית לנצל את הצלחת הבקעת מערך ההגנה הגרמני כדי לכבוש את העיירה אֶרְטוֹנָה. החטיבה תקפה עם שני גדודים בשני מאמצים נפרדים: גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן תקף על בסיס הכביש הראשי לתוך אֶרְטוֹנָה, ואילו גדוד סִיפּוֹרְת' תקף לאורך מישור החוף, וטיפס במדרון התלול שהוביל לפינה הדרום־מזרחית של שכונת הפאה הדרומית של העיירה. כל גדוד תוגבר בפלוגת טנקים, והתקדם עם פלוגת רגלים אחת מובילה, שהייתה פרוסה ללחימה. יתר כוחותיו נעו מאחור בתבנית מסע.

גדוד אָדמוֹנטון התקדם כ־2.5 קילומטרים מאחורי מסך אש מתגלגל כבד. ההתנגדות הגרמנית הייתה קלה. רוב החיילים הגרמנים במוצבי החוץ העדיפו לסגת עקב ההפגזה הכבדה. טנק קנדי אחד פוצץ על־ידי מטען גדול שהפעילה חוליית-חבלה גרמנית מרחוק באמצעות חוט טלפון. הגדוד כבש כמה מן הבניינים הכפריים המפוזרים בקצה שכונת הפאה הדרומית בגזרתו, והתקרב עד למרחק של כ־300 מטרים מקו הבתים שבקצה האזור הבנוי בצפיפות.

סמטה חסומה בעֲרמות של חורבות מבניינים שפוצצו לתוכה
(אוספי המוזיאון הצבא הבריטי)

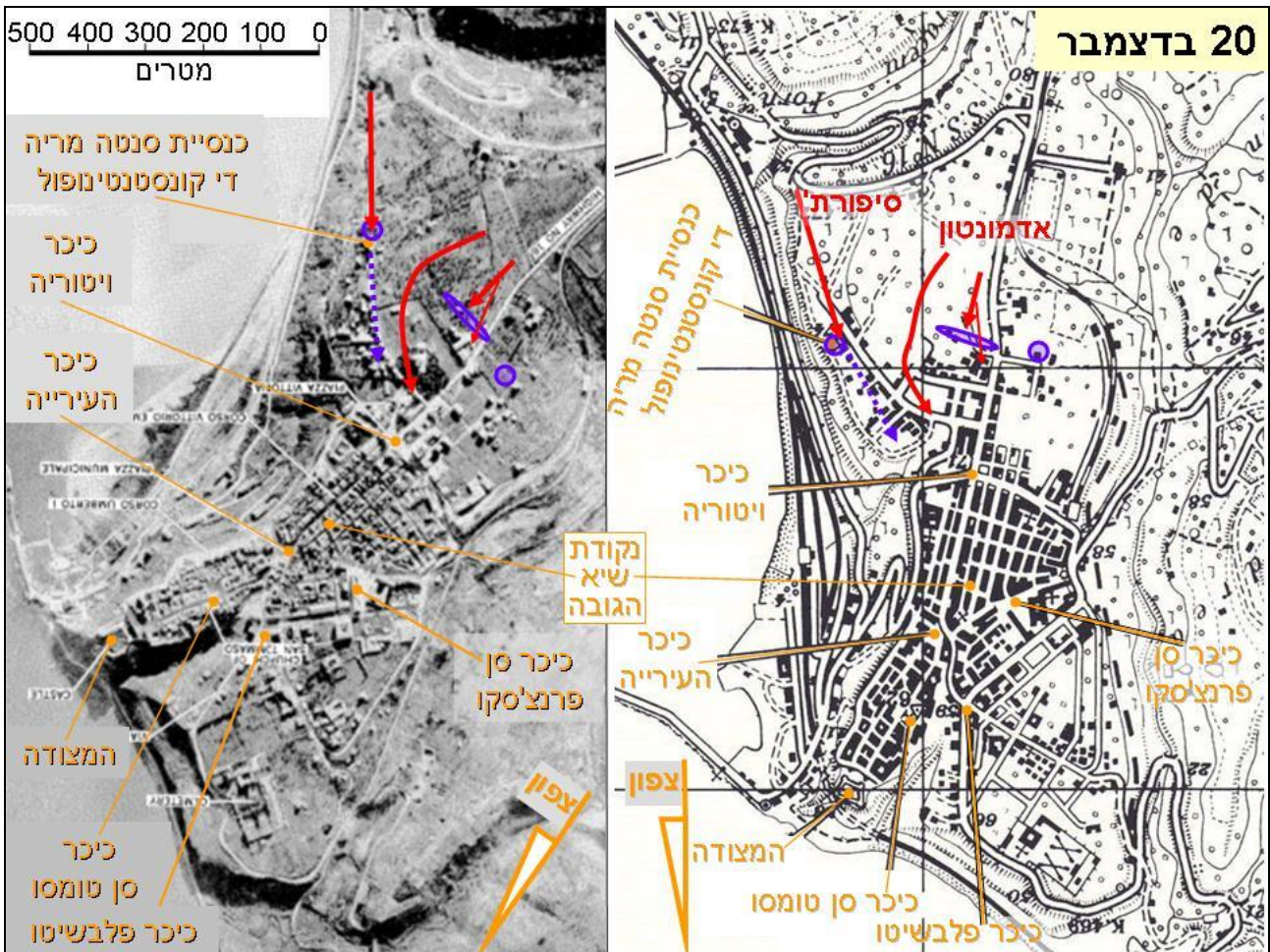
גדוד סִיפּוֹרְת' התקדם בחיפוי הפגזה פחות עוצמתית מזו שסייעה לגדוד אָדמוֹנטון, וספג נפגעים מאש מרגמות וכמה חוליות מקלעים גרמנים שהתחפרו בראש הרכס. עם זאת, הגדוד הצליח להעפיל במדרון התלול ולכבוש את העמדות הגרמניות. הגדוד נעצר במרחק של כ־300 מטרים דרומית לכנסיית סֶנְטָה מָרְיָה.

לאחר רדת החשכה עצרו הגדודים לחניית לילה ולנוהל קרב לקראת כיבוש העיירה למחרת. המפקדים הקנדים העריכו שהגרמנים לא יגלו התנגדות רבה בתוך העיירה, אלא ינהלו קרב השהיה בלבד. מפקד החטיבה הורה לגדוד אָדמוֹנטון להמשיך להתקדם לאורך הכביש הראשי.

לגדוד סִיפּוֹרְת' הוא הורה להשלים את טיהור שכונת הפאה הדרומית בלבד. במהלך הלילה הסתננו שני קצינים מגדוד אָדְמוֹנְטוֹן לתוך העיירה לאורך הכביש הראשי.

הם התקדמו עד לעומק של כמה שורות בתים, אבל לא ראו אף חייל גרמני וגם לא גילו מוקשים או מטענים על הכביש עצמו. לאחר מכן הם חזרו לדווח למפקד הגדוד. אף כי סיור החרש הקנדי לא גילה אותם, הגרמנים היו שם. הם התפזרו בקבוצות קטנות בתוך חלק מן הבניינים, וחפרו שוחות קטנות למרגלות שורת הבניינים שבקצה השטח הבנוי הצופה לעבר השטח החקלאי שמדרום לעיירה.

20 בדצמבר 1943: הקרב על הפאה הדרומית של אורטונה

מפה 11 – לחימה ב־20 בדצמבר

עם שחר תקפו שני הגדודים הקנדיים - כל אחד בגזרתו. פלוגת הרגלים המובילה של גדוד סיפורת, בליווי ובחיפוי של שלושה טנקים, הסתערה לעבר כנסיית סנטה מריה וכבשה אותה מול התנגדות קלה בלבד. לאחר מכן המשיך הגדוד להתקדם באטיות לאורך הכביש. הגדוד לא נתקל בהתנגדות בעת שטיהר את הבתים משני עברי הכביש. גדוד אדמונטון תקף עם שתי פלוגות רגלים - לצד זו. פלוגה אחת עברה דרך מטע גפנים ונכנסה לבתים הראשונים באזור הבנייה הצפופה. לאחר מכן התקדמה עוד כמה בתים ונעצרה. במשך הסתערותה לא נתקלה בהתנגדות ממשית ונראה שחדרה דרך פער בהערכות הגרמנית.

הפלוגה השנייה הסתערה דרך שדה פתוח, ספגה מכת אש כבדה מן המקלעים הגרמניים שהתחפרו למרגלות הבניינים שמעבר לשדה, ונסוגה לאחור כשהיא משאירה כמה עשרות הרוגים

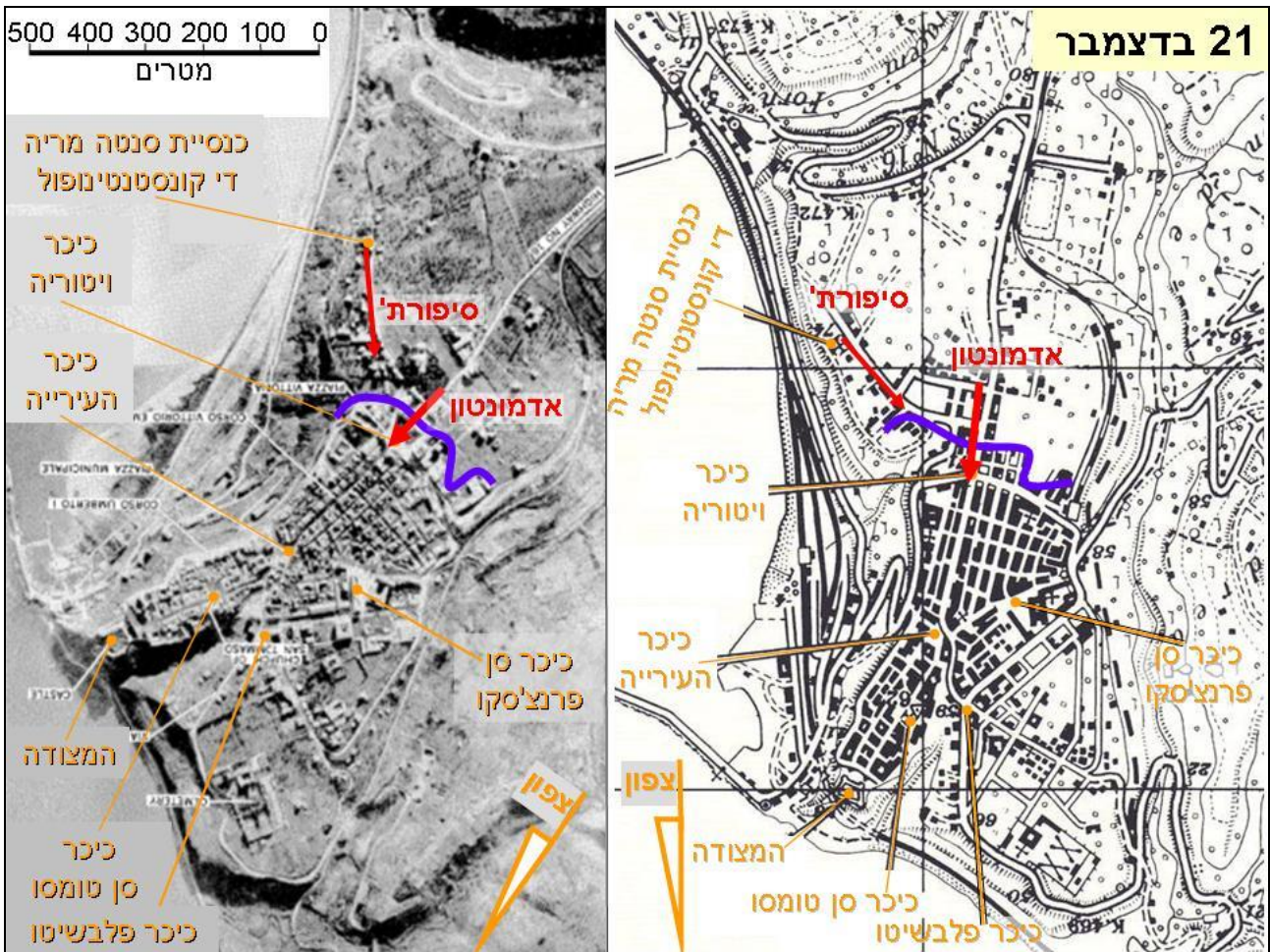
ופצועים שוכבים בשדה. הסתערות שנייה הסתיימה באותו אופן. כ־45 לוחמים מתוך כ־60 שהשתתפו בשתי ההסתערויות נפגעו. אחד ממפקדי הכיתות גילה תעלת ניקוז שחצתה את השדה באלכסון ביחס לעמדות הגרמניות.

הפאה הדרומית של אֶרְטוֹנָה כמה ימים לאחר הקרב. הצלם עומד על הכביש הראשי – כביש 16. השטח הפתוח שבין הבית ההרוס בקדמת הצילום לבין שורת הבתים שבמרחק הוא השדה הפתוח דרכו הסתערה ונפגעה קשה פלוגת הרגלים של גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן

את ההסתערות השלישית, בחיפוי כמה עשרות פצצות עשן שנורו ממרגמות 52 מילימטרים, ביצעו הקנדים בטור שפוף בתוך התעלה. התברר שהגרמנים לא הציבו אף חייל שיצפה לאורך התעלה, והקנדים הגיעו לבניין גדול שבקצה התעלה בלי להתגלות, ולא נורתה לעברם אפילו ירייה אחת. הם נכנסו לבניין, עברו מחדר לחדר, אך לא גילו בו אף חייל גרמני. לאחר מכן הם פנו לחלונות הצופים לשדה שדרכו הסתערו והביטו מלמעלה ומאחור על העמדות של הגרמנים שעדיין שכבו בשוחות קטנות וצפו לעבר הכיוון שממנו הסתערו הקנדים בפעם הראשונה. במכת אש אחת פגעו הקנדים בכל הגרמנים. בהמשך אחר־הצהריים כבשו הקנדים את הבניינים שבין שלוש הפלוגות כדי ליצור רצף של בניינים שבהם הם שולטים.

21 בדצמבר 1943: הקרב על הפאה הדרומית של אֶרְטוֹנָה

מפה 12 – לחימה ב־21 בדצמבר בבוקר

הגרמנים ניצלו את הלילה כדי להניח עוד עשרות מוקשים ומטענים מסוגים שונים - מטענים ממולכדים ומטענים המופעלים מרחוק באמצעות חוטי טלפון. הם נפרסו בחוליות לרוחב העיירה. בכל רגע נתון כמחצית מהם נמצאו בבתיים הקדמיים, ומחצית מהם נחו מאחור במרתפים או במנהרת הרכבת שמתחת למצוק בצפון אֶרְטוֹנָה.

ב־21 בדצמבר עם שחר החל גדוד אֶדְמוֹנטוֹן להתקדם לאורך הכביש הראשי לעבר כיכר ויטוריו, אבל נתקל בהתנגדות עיקשת מצד הצנחנים הגרמנים ובעשרות מוקשים ומטענים מפוזרים בתוך הבתים, על הכביש ובתוך עֵרְמוֹת החורבות של הבתים שהגרמנים פוצצו.

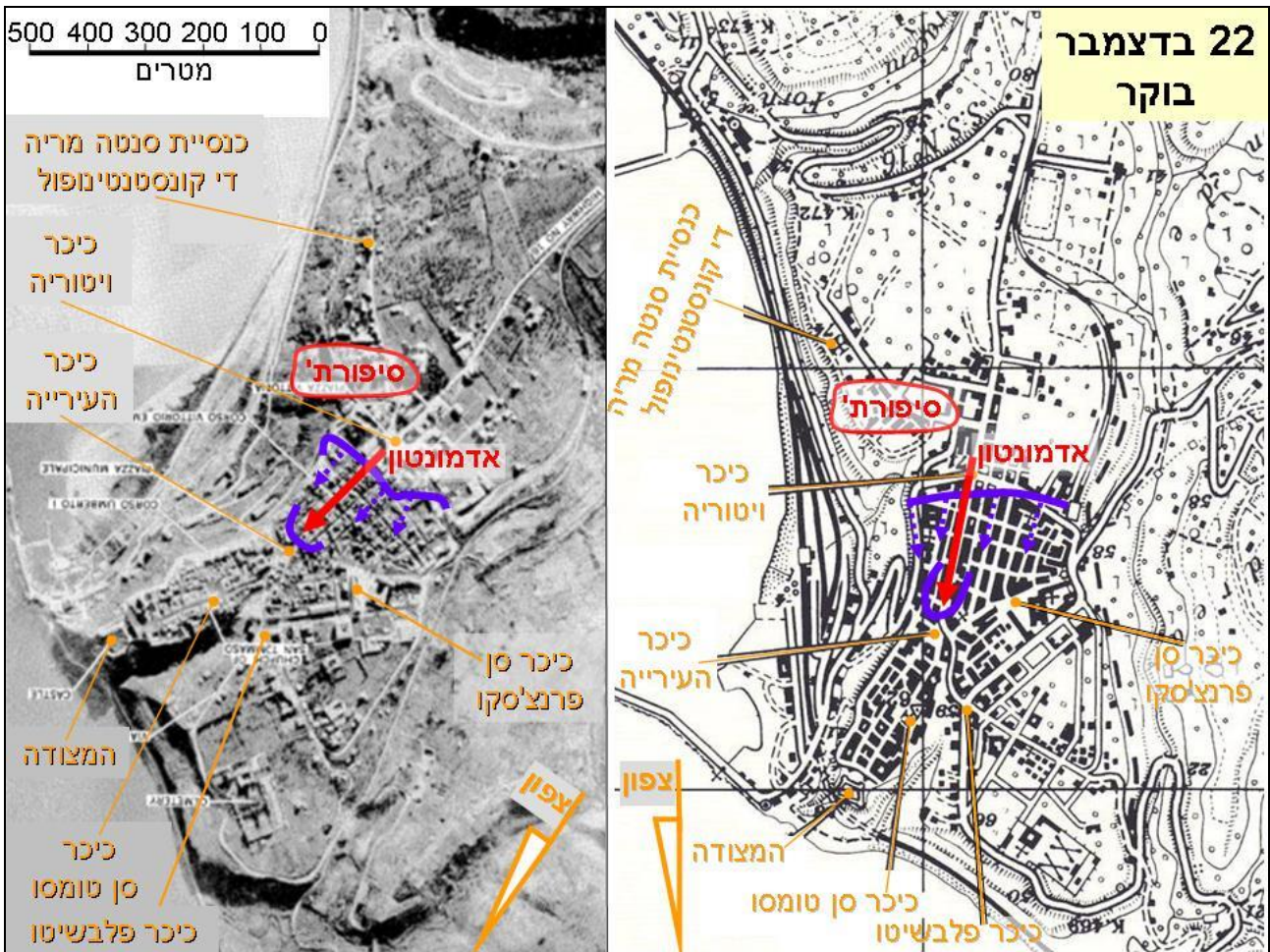
בשעה 11:00 דיווח מפקד גדוד אֶדְמוֹנטוֹן כי אינו מצליח להתקדם. מפקד החטיבה הורה להקצות לגדוד את מירב הסיוע של האגד הארטילרי האוגדתי.

לאחר שהפלסים פינו את המוקשים והמטענים מהכביש התקדמה מחלקת טנקים בנפרד מן הכוח הרגלי, וירתה כמה עשרות פגזים לתוך כל בניין שבהמשך הרחוב. בעקבות הירי העוצמתי של התותחים המסייעים והטנקים הצליחו בהדרגה הרגלים הקנדים לעבור מבניין לבניין כדי לכבוש כל אחד בלחימה מחדר לחדר, מקומה לקומה. בכל פעם שסיימו לכבוש בניין ונעו ברחוב לבניין הבא ירו מסכי עשן צפופים באמצעות המרגמות 52 מילימטרים שנשאו עמם (אחת לכל מחלקה). עד הערב הצליחו הקנדים להתקדם כ־200 מטרים ולכבוש את הבניינים שסביב כיכר וִיטוֹרְיוֹ. לאחר רדת החשכה נסוגו הטנקים של הקנדים אל מחוץ לעיירה כדי לא להיות חשופים לפשיטות של חוליות צידי טנקים גרמנים. הם עתידים לנהוג כך בכל לילה במהלך כל הקרב. במהלך הלילה נחו הקנדים, מילאו מחדש תחמושת, מים ואוכל והעבירו חיילים בין המחלקות והפלוגות כדי שבכולן תהיה אותה כמות חיילים. לעומתם, עסקו הגרמנים בהטמנת מוקשים ומטענים נוספים וביצעו פשיטות קטנות לעבר בתים נבחרים שלגביהם היו חשדות שנמצאים בהם קנדים ונראו נוחים יותר לתקיפה. הם ניצלו את המנהרות שבין מרתפי הבתים ואת החושך כדי להסתכן לעורף הקנדי, לכבוש מחדש בתים מסוימים או לירות לעבר חיילים קנדים שנעו חשופים ברחובות כי חשבו שהם בעורף בטוח, ואז נסוגו חזרה לשטח שהיה עדיין בשליטתם.

חוליית מקלע גרמנית יורה דרך חלון. מיקום המקלע על אדן החלון מעניק ליורה שדה אש רחב יותר, אבל חושף אותו לגילוי וירי-נגדי של האויב. אילו התמקם בעומק החדר (למשל, 2 מטרים מהחלון) שדה-האש שלו היה מוגבל יותר, אבל הוא היה בצל והאויב היה מתקשה לגלות אותו

22 בדצמבר 1943: הקרב מכיכר ויטוריו עד כיכר העירייה

מפה 13 – לחימה ב-22 בדצמבר בבוקר

בגדוד אַדְמוֹנטוֹן הציע אחד ממפקדי הפלוגות רעיון נועז - הגרמנים ערוכים בתוך הבניינים ומצפים להתקפה סדורה ומדורגת מבית לבית; במקום זאת, ירדו הקנדים לרחוב עצמו, מחלקת טנקים תנוע במהירות תוך ירי לעבר הבניינים שלפניה, ופלוגת הרגלים שלו תרוץ בעקבות הטנקים בשני טורים - בכל צד של הרחוב ינוע טור אחד צמוד לבתים. הוא העריך שמהירות ההתקדמות תפתיע את הגרמנים ושהקנדים יוכלו לחדור כך לעומק העיירה ולמוטט את ההגנה מאחור. עם שחר הסתערו הקנדים על-פי התוכנית הזאת, ותוך כמה דקות התקדמו כ-300 מטרים לעבר כיכר העירייה. אף ירייה לא נורתה לעברם, ונדמה היה שהתוכנית מצליחה. ואולם, אז נעצר הטנק הראשון לפני סוללת חורבות גבוהה שחסמה את הרחוב מצד לצד כ-30 מטרים לפני הכניסה לכיכר העירייה. נהג הטנק הבחין בלוח מתכת על הקרקע לפני הסוללה, וחשש שהוא מסתיר

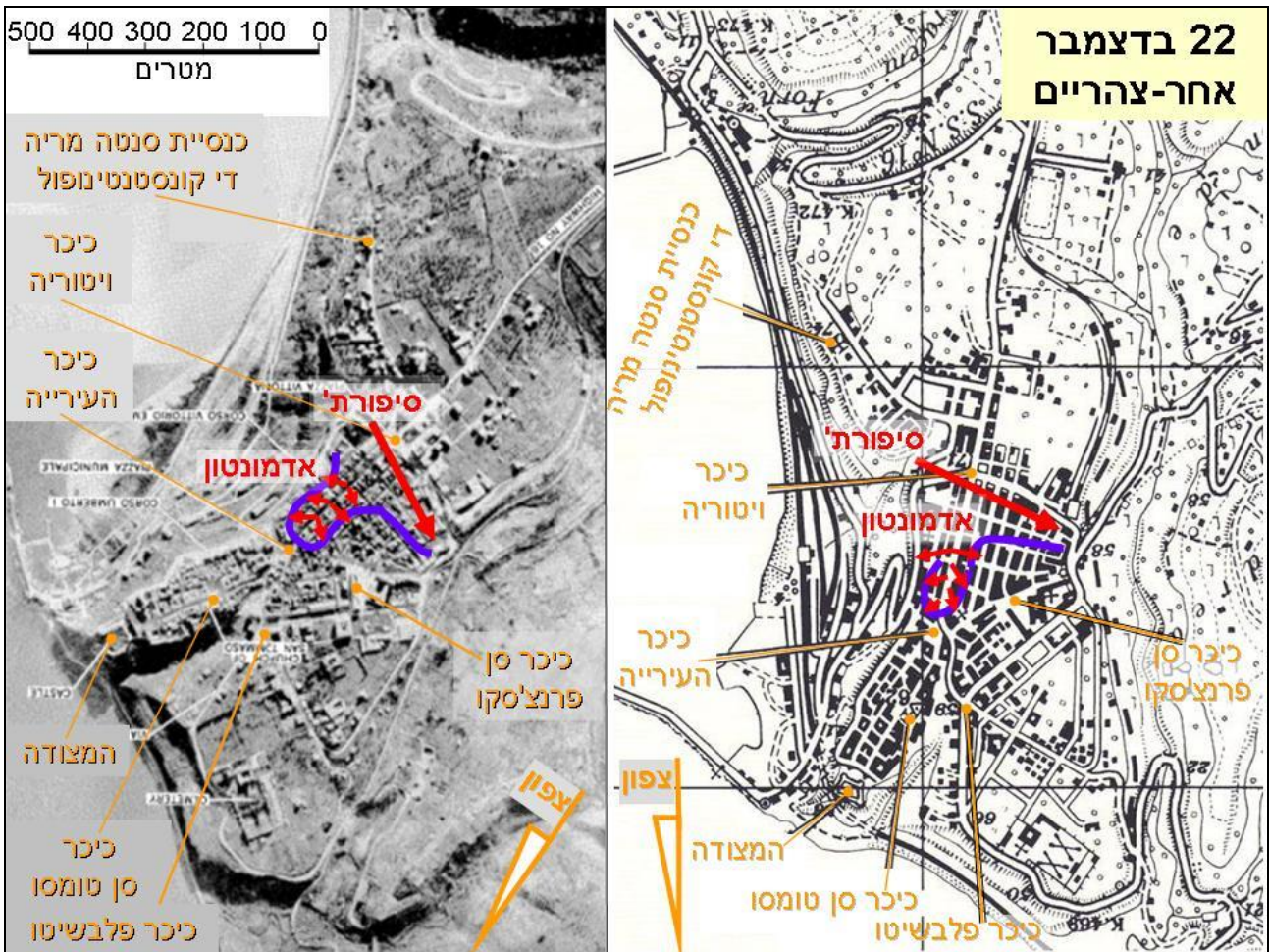
מטען. בעוד מפקד פלוגת הרגלים מנסה לשכנע את מפקד הטנק להמשיך לנסוע, התעשתו הגרמנים ופתחו באש ממספר רב של בניינים - חלקם לפני הכוח הקנדי, חלקם באגפיו וחלקם מאחוריו. הרגלים הקנדים ברחו לתוך הבניינים כדי להסתתר מהאש והחלו קרבות פנים־אל־פנים ביניהם לבין הגרמנים בבניינים שאליהם נכנסו. ההתקפה נעצרה. מפקד הפלוגה איבד שליטה על הקרב ועל מיקום אנשיו. מפקד הגדוד שלח קדימה פלוגה נוספת כשהוא קובע שגבול הגזרה בין שתי הפלוגות יהיה הרחוב - כל פלוגה תתקוף מעתה בתוך טור בניינים אחד מכל צד של הרחוב. בהמשך היום הכניס גם את פלוגתו השלישית לקרב כדי שתתקדם בטור בניינים של רחוב צדדי מקביל לרחוב הראשי ותנסה לאגף את ההגנה הגרמנית שחסמה את ההתקדמות לאורך הרחוב הראשי. ואולם, הגרמנים נערכו מראש לאפשרות כזו וניסיון האיגוף נתקל בכוח גרמני, וגם הוא נאלץ להתקדם באטיות רבה מבית לבית.

מפקד החטיבה הבין כעת שההתנגדות של הגרמנים חזקה מדי מכדי שגדוד אחד יתגבר עליו, ולכן והורה לגדוד סִיפּוֹרְת', שחנה כולו בבתיים בחלק המזרחי של שכונת הפאה הדרומית, להיכנס לקרב, לעבור מאחורי גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן, ואז לפנות צפונה ולתקוף במקביל לו בחלק המערבי של העיירה. הוא הורה לגדוד אֶדְמוֹנְטוֹן להמשיך לתקוף בגזרה צרה - כ־100 מטרים בלבד - לאורך הכביש הראשי והרחובות הקטנים המקבילים לו משני צדדיו, ולגדוד סִיפּוֹרְת' הורה לתקוף בשלושה מאמצים מקבילים שיכסו את כל שאר רוחב העיירה - כ־400 מטרים.

תנועת גדוד סִיפּוֹרְת' לקו היציאה להתקפה שהוגדר לו נמשכה יום שלם. התברר שהשטח שמאחורי גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לא טוהר, ואנשי גדוד סִיפּוֹרְת' נתקלו בחוליות מקלעים, במוקשים ובמטענים רבים, ומדי פעם גם במטר רימוני יד שהוטלו עליהם דרך חלונות של בתים. בנוסף, הגרמנים הפגזו את כל המרחב הדרומי של העיירה במרגמות באופן מפוזר אקראית. לפיכך, במקום לצעוד במהירות לקו היציאה להתקפה, אנשי גדוד סִיפּוֹרְת' נעו באטיות מבית לבית. בדרכם הם טיהרו בזהירות כל בית, חדר־חדר, שלחו פלסים לסרוק את הרחובות בין הבתים, ורק אז דילגו אל הבית הבא. בהדרגה הם למדו שהכניסה לכל בית חדש חייבת להיעשות בזהירות, שכן בחלק מהם מולכדו דלתות וחלונות שהתפוצצו על החייל שפתח אותם.

עד שעות הערב מספר האבדות של גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן היה רב עד כדי כך שמפקד הגדוד החליט לבטל את הפלוגה הרביעית של הגדוד ולחלק את החיילים שנותרו לשלוש פלוגות בלבד. כמו כן, הוא הורה להעביר קדימה את החיילים שהושארו מאחור. גם מפקדת החטיבה החלה להזרים

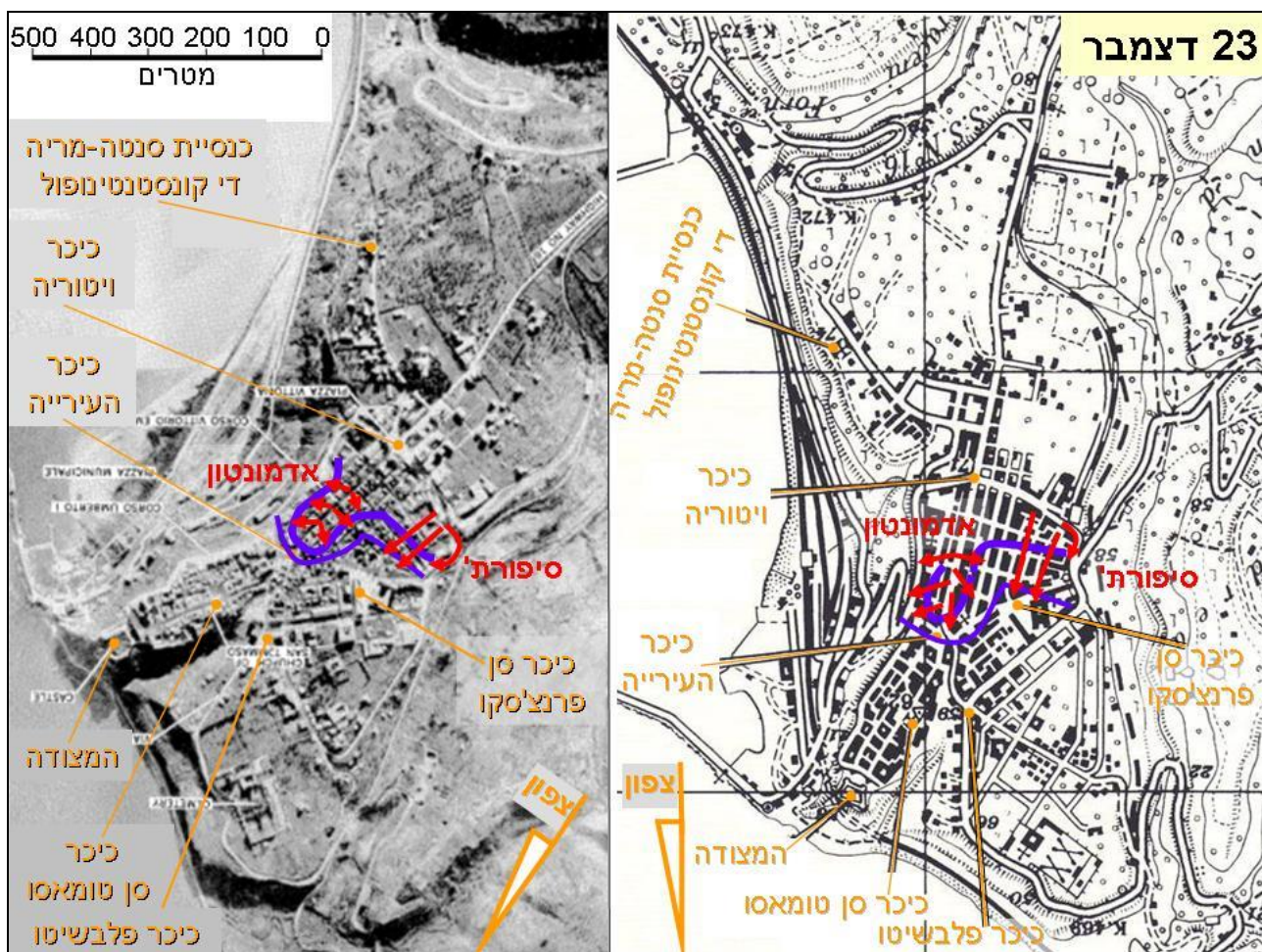
מחליפים לנפגעים מעתודות כוח האדם שלה וכן מקרב החיילים החדשים שהגיעו אליה במהלך הלחימה.

מפה 14 – לחימה ב־22 בדצמבר אחר-צהריים

במהלך הלילה שוב עצרו הקנדים לנוח ולהתארגן מחדש, והגרמנים שוב שלחו מספר חוליות להסתנן לעורף הקנדי - חלקם דרך מנהרות שחיברו בין מרתפיהם של בתים רבים וחלקם בתנועה חרישית בסמטאות או על הגגות של בתים צמודים זה לזה. הגרמנים השתלטו מחדש על בניינים שאותם טיהרו הקנדים במהלך היום, אבל לא השאירו בהם שומרים, וירו על נושאי ההספקה שנעו ברחובות אל הכוחות הקנדיים הקדמיים. בנוסף פשטו הגרמנים על כמה בתים מאוישים בחיילים קנדים - לרוב הסתפקו בהטלת רימונים פנימה ולא ניסו לכבוש את הבית, אבל היו גם מקרים שבהם הסתערו הגרמנים לתוך בית שנראה להם ממוקם באופן מועיל במיוחד כדי לכבוש אותו חזרה. כמו כן, הם הטמינו עוד מוקשים ומטענים - בהתאם להערכתם את כיוון ההתקפה הקנדית למחרת.

23 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר העירייה ועד כיכר סן פֶרְנָצ'סְקוֹ

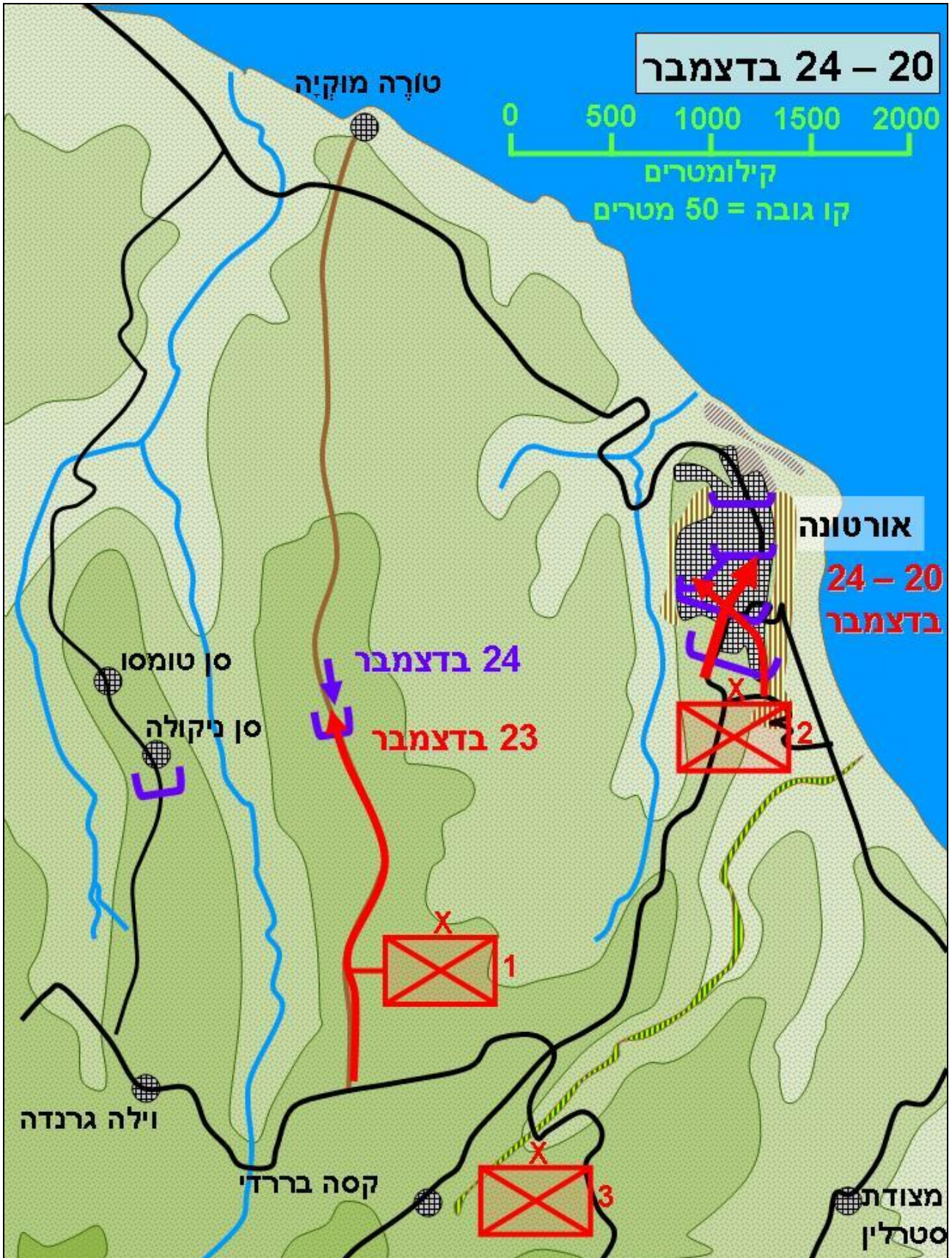

מפה 15 – לחימה ב-23 בדצמבר

בתוך אֶרְטוֹנָה המשיך גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לתקוף מבית לבית כדי לכבוש את כל הבתים המקיפים את כיכר העירייה - זאת על־מנת לאפשר את פינוי המוקשים והמטענים שברחוב ולפתוח את הדרך לטנקים. עד הערב הצליח הגדוד לכבוש את כל הבניינים ששלטו על הכיכר מדרום, אבל לא הצליח לחצות את הכיכר צפונה. גם ניסיון לשלוח פלוגה באיגוף דרך רחובות צדדיים נבלם כשנתקל במוקשים ובמטענים ובאש צפופה שנורתה ממקלעים ורובים. גם גדוד סִיפּוֹרְת' התקדם לאט, אבל הצליח יותר והגיע לכיכר סן פֶרְנָצ'סְקוֹ. ושוב בלילה הסתננו חוליות גרמנים לעורף הגדודים הקנדים, ירו בחיילים קנדים שחשבו שהם נחים או נעים במקום בטוח והניחו מוקשים ומטענים.

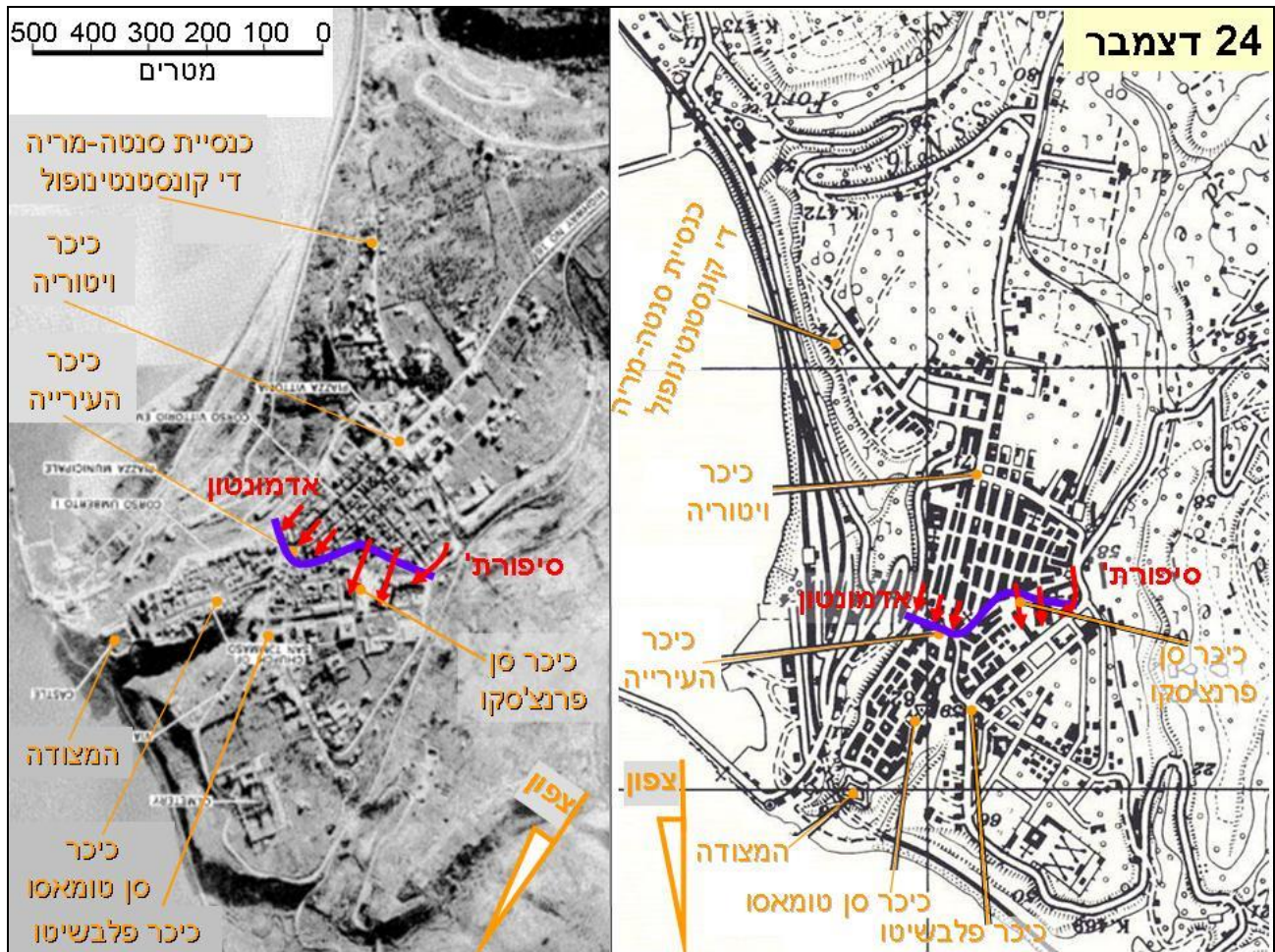
בשעה שחטיבת רגלים 2 המשיכה להתכתש בתוך אֶרְטוֹנָה החליט מפקד האוגדה הקנדית להטיל את חטיבת רגלים 1 שלו בנתיב עוקף - דרך רכס הררי שנמצא במרחק של כמה קילומטרים

צפונית־מערבית לעיירה. החטיבה נתקלה בגדוד גרמני מחופר שגילה התנגדות עיקשת למרות ההפגזות הכבדות שנורו לעברו. לעקשנות הגרמנית סייעו השטח ההררי הקשה לתנועה וגשם עז שהחל לרדת במהלך היום והגביר את הקושי. הרגלים הקנדים התקשו לטפס במדרונות התלולים שהפכו לבוציים, והטנקים, שהחליקו על הבוץ והסלעים, נעצרו כמעט לחלוטין. הם התקשו להעפיל במדרונות אפילו על דרך העפר שהיוותה את הדרך הראשית על הרכס.

מפה 16 – לחימה במעקף 20-24 בדצמבר

24 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר העירייה ועל כיכר סן פרנצ'סקו

מפה 17 – לחימה ב-24 בדצמבר

גם ב-24 בדצמבר נבלמו כל הניסיונות של גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לחצות את כיכר העירייה ולהמשיך להתקדם על הכביש הראשי.

גדוד סִיפּוֹרְת' נלחם כדי לכבוש את בית החולים ואת בית הספר ששלטו על כיכר סן פרנצ'סקו. המבנים האלה היו מלאים באזרחים שברחו לשם מדרום העיירה בימי הלחימה הקודמים. הקנדים עצרו את התקפתם עד שהאזרחים התפנו. הגרמנים ניצלו את ההפוגה להשלים את הכנותיהם להגן על שני המבנים הללו. לאחר מטח של פגזי טנקים שפרצו את החומה ההיקפית של מגרש בית הספר, הסתערה מחלקה של גדוד סִיפּוֹרְת' לתוך בית הספר, והגרמנים פוצצו אותו כשהקנדים בתוכו. מ-19 קנדים שרדו רק אחד. כוח אחר של גדוד סִיפּוֹרְת' הסתער לתוך

בית החולים לאחר שגם הוא הופגז באמצעות טנקים. הלחימה בבית החולים נמשכה מחדר לחדר עד למחרת בבוקר, ובסופה שלטו עליו הקנדים.

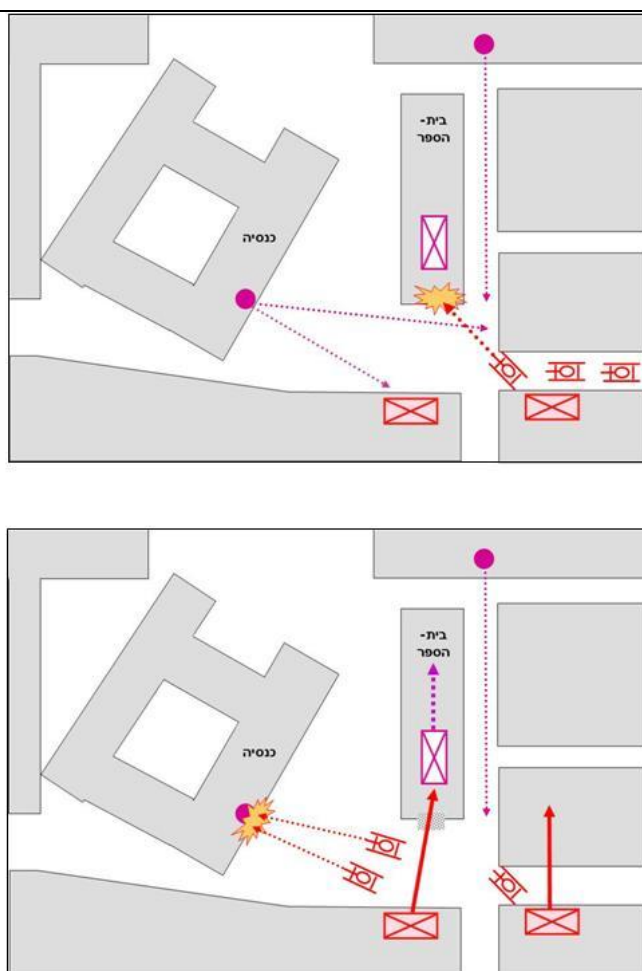
בסביבות הצהריים הבין מפקד אוגדת הצנחנים הגרמני שהגדוד שהגן על אוֹרטוֹנה מותש ואיבד חיילים רבים, ולכן שלח גדוד נוסף - מהעתודה של האוגדה - כדי לתגברו. הגדוד הגיע לאוֹרטוֹנה לאחר רדת החשכה, והחל ללמוד את המצב כדי להשתלב בלחימה.

בינתיים, בגזרת המאמץ הקנדי העוקף דרך הרכס ההררי, הגרמנים בלמו את התקדמות הקנדים, ואף הנחיתו התקפות נגד.

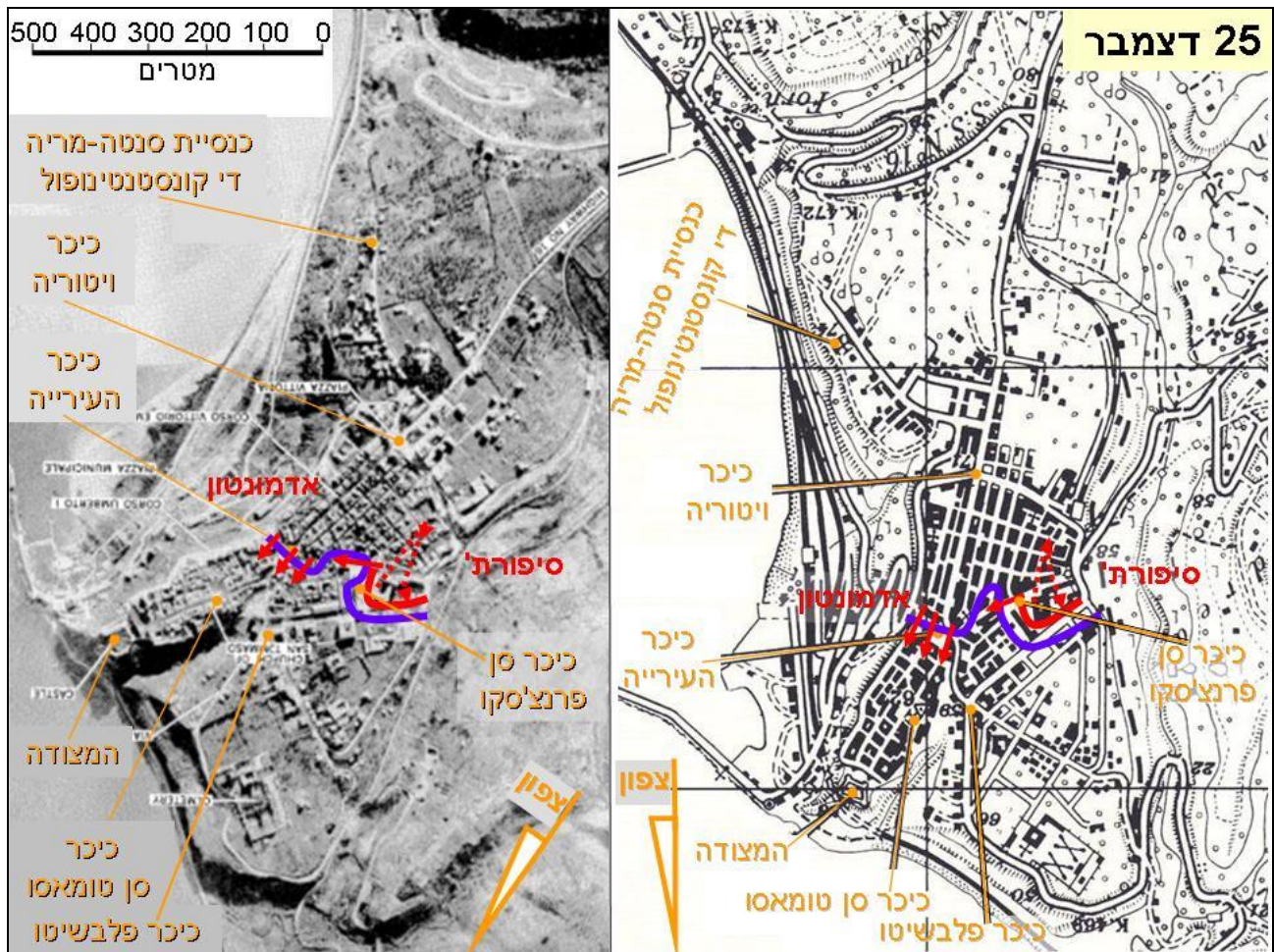
סיוע טנקים לרגלים בביבוס בית-הספר

הטנק התקדמו בטור לאורך רחוב. הטנק הראשון הציץ מעבר לפינת הבניין בקצה הרחוב וירה סדרת פגזים נפיצים לעבר הקיר של בית-הספר, עד שנפרץ בו חור גדול מספיק לכניסה חופשית של הרגלים והחיילים הגרמנים נאלצו לסגת לחדדים פנימיים במבנה. אחר-כך הטנק הראשון והשני התקדמו והתיצבו בכיכר מול הכניסה, בעוד הטנק השלישי מחליף את הראשון בעמדה כחיפוי לרגלים.

"קרב האש הוברע והמצב הוכן למחלקה שלי. ענן האבק שנוצר מירי התותח ונפילת הקירות חסך את הצורך ביצירת מסך עשן, ובלי כל הכנות נוספות, הכיתה הראשונה חצתה את הרחוב בריצה, צלחה במאמץ את עיי החורבות, נכנסה לבית-הספר והחלה לטהר אותו." כאשר, חוליית מקלע גרמנית בכניסה ירתה לעבר הרגלים החוצים את הרחוב, "הטנקים ירו בקיר הכניסה ומוטטו אותו וכך השתיקו את עמדת המקלע שבה."

25 בדצמבר 1943: הקרב מכיכר העירייה לכיכר סן טומסו ועל כיכר סן פרנצ'סקו

מפה 18 – לחימה ב-25 בדצמבר

אחת התמיהות של הקנדים בימים הקודמים הייתה הקלות שבה הצליחו הגרמנים להסתכן לעורפם - ולא רק בחשכה. כדי למנוע זאת ניסו ליצור קו של כוחות ברצף בניינים, ועדיין הגרמנים חדרו ללא קושי. במהלך 25 בדצמבר גילו הקנדים לראשונה שיש מנהרות המחברות בין מרתפיהם של בתים רבים בתוך אורטונה. לנוכח הגילוי הזה הם הקצו כוח שיסרוק את הבניינים שבהם שהו וגם את הבניינים שמאחוריהם כדי לחפש את המנהרות הללו ולחסום אותן באמצעות פיצוץ הפתחים שלהן. בינתיים הם המשיכו לספוג אבדות בעורף הבטוח לכאורה שמאחורי הפלוגות הקדמיות - הן בפשיטות לילות והן בירי צלפים באור יום.

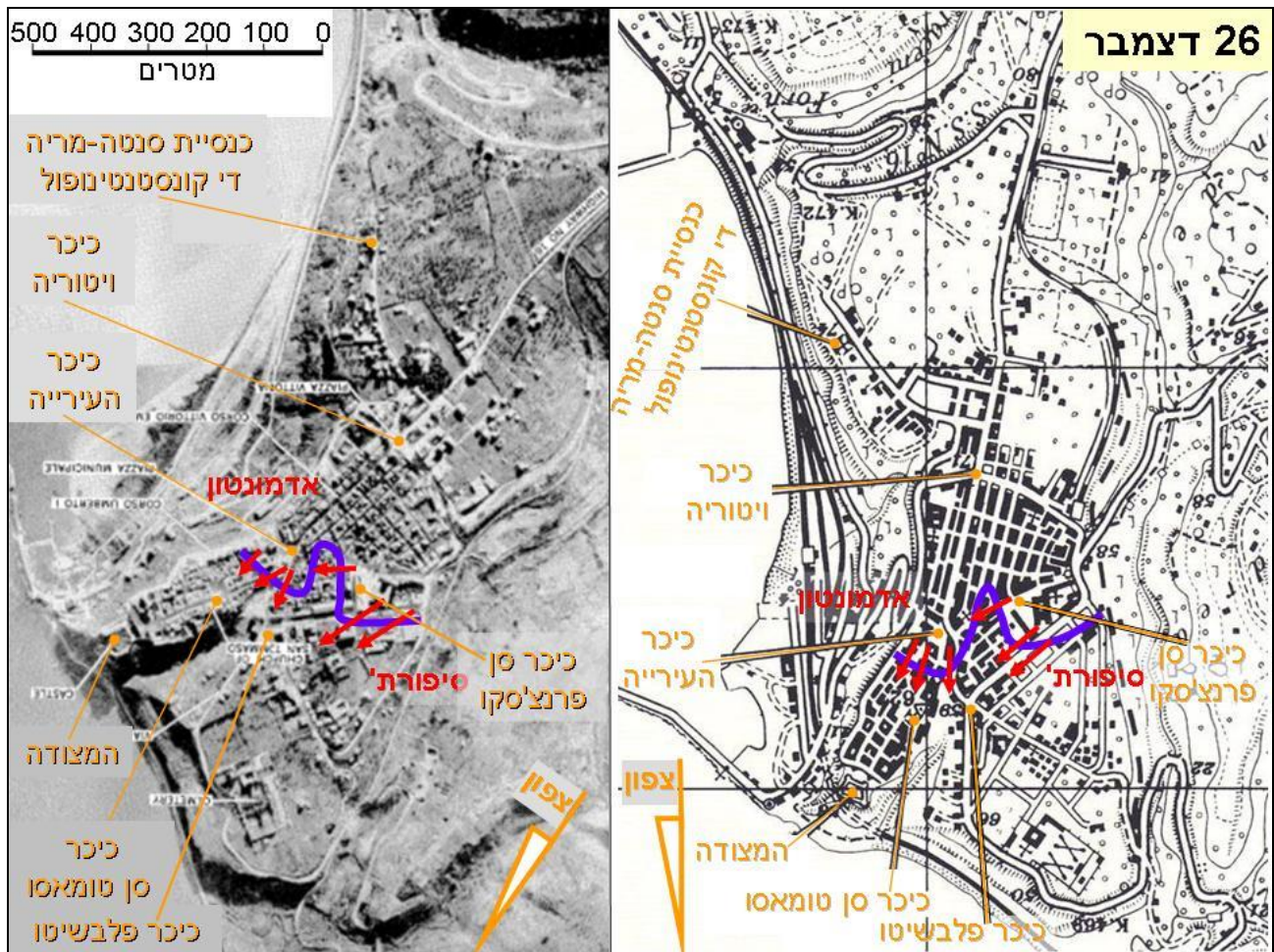

חיילים קנדים עוברים בסמטה צרה בין בתים חרבים במערב אֶרְטוֹנָה

לאחר שהשלים את כיבוש הבניינים סביב כיכר סן פֶרְנַנְדוֹ סְקוֹ שלח גדוד סִיפּוֹרְת' כוח אחד שיתקדם אל העורף של הגרמנים המגנים על כיכר העירייה ובולמים את גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן. הכוח הזה לא הצליח להתקדם ליעדו. ואולם, למרות זאת, הצליחו סוף סוף במהלך היום לוחמי גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לכבוש את הבניינים שמצפון לכיכר העירייה ולהתקדם אט אט לעבר כיכר סן טוֹמָסוּ.

ביום הזה סבל גדוד סִיפּוֹרְת' באופן מיוחד מהסתננות גרמנים לעורפו. לרגל חג המולד החליט מפקד הגדוד לערוך סעודה חגיגית באחד הבניינים שבדרום העיירה. לשם כך ביצע סבב בין הפלוגות - בכל פעם נסוגה פלוגה אחת לסעודה. במהלך התנועות הללו לאחור וחזרה לפנים של כל פלוגה בתורה בשטח שהיה כביכול בטוח, נפגעו כמה חיילים מירי של חיילים גרמנים שהסתננו לעורף הגדוד.

26 בדצמבר 1943: הקרב על כיכר סן טומסו ומכיכר סן פרנצ'סקו לכיכר פֶּלְבֵּשִׁיטו

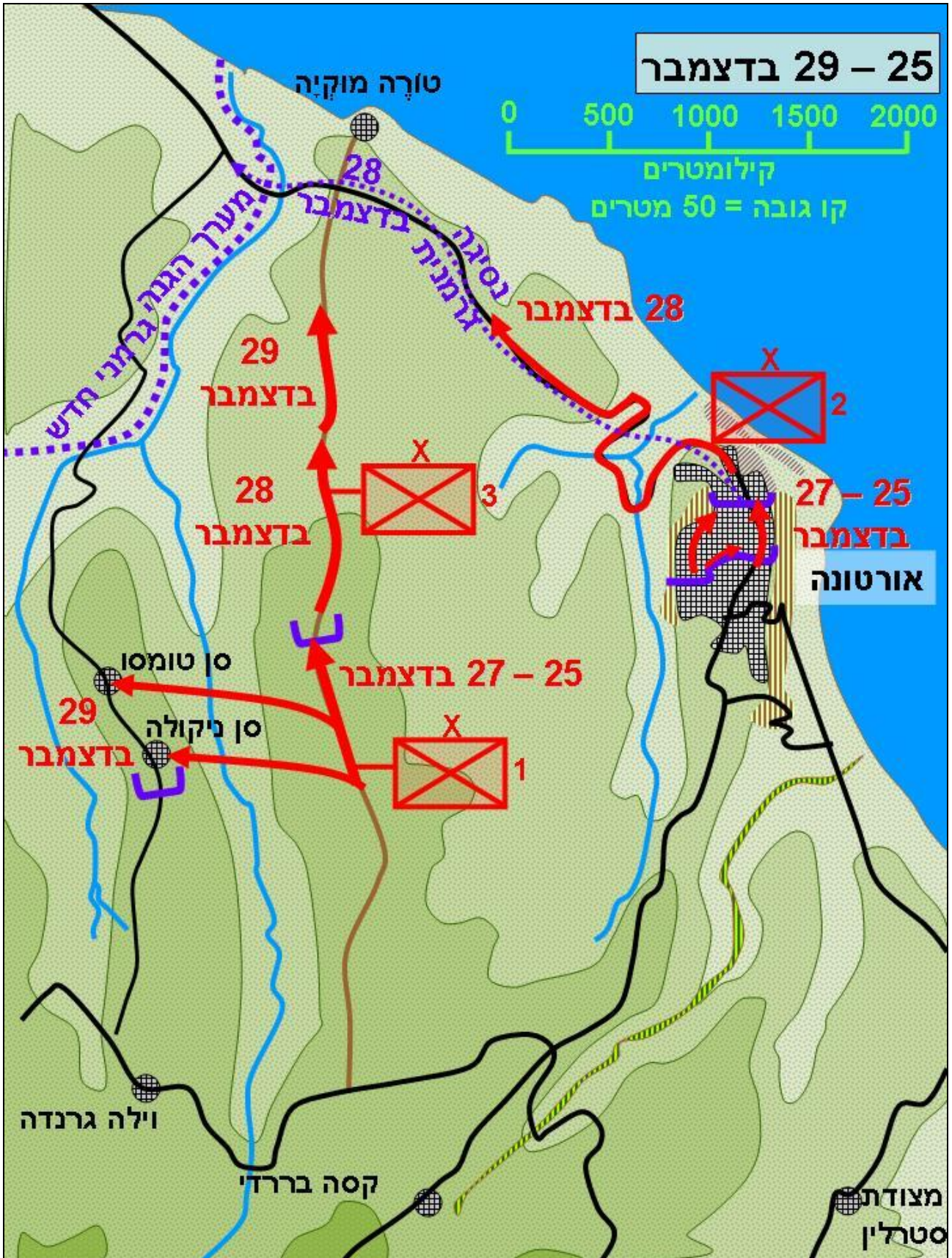

מפה 19 – לחימה ב-26 בדצמבר

במהלך 26 בדצמבר הצליח גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן להתקדם עוד כמה עשרות מטרים ולהגיע עד פאתי כיכר סן טומסו, ואולם הניסיון הראשון לכבוש את הכיכר נכשל - הטנק הראשון שעלה על סוללת החורבות שחסמה את הכניסה לכיכר נפגע ממתען נפץ שהושלך עליו מבניין שמעל הסוללה. הטנק עלה באש, וחסם כל אפשרות להמשיך להתקדם על הכביש עצמו. גדוד סִיפּוֹרְת' המשיך להתקדם בשני מאמצים - אחד לעבר כיכר העירייה, והשני לעבר כיכר פֶּלְבֵּשִׁיטו. המטרה של כיבוש כיכר פֶּלְבֵּשִׁיטו הייתה לחסום את היציאה הצפונית של אוֹרְטוֹנָה, וכך לנתק את הגרמנים שנמצאו בעיירה מהספקה ומתגבורות מצפון.

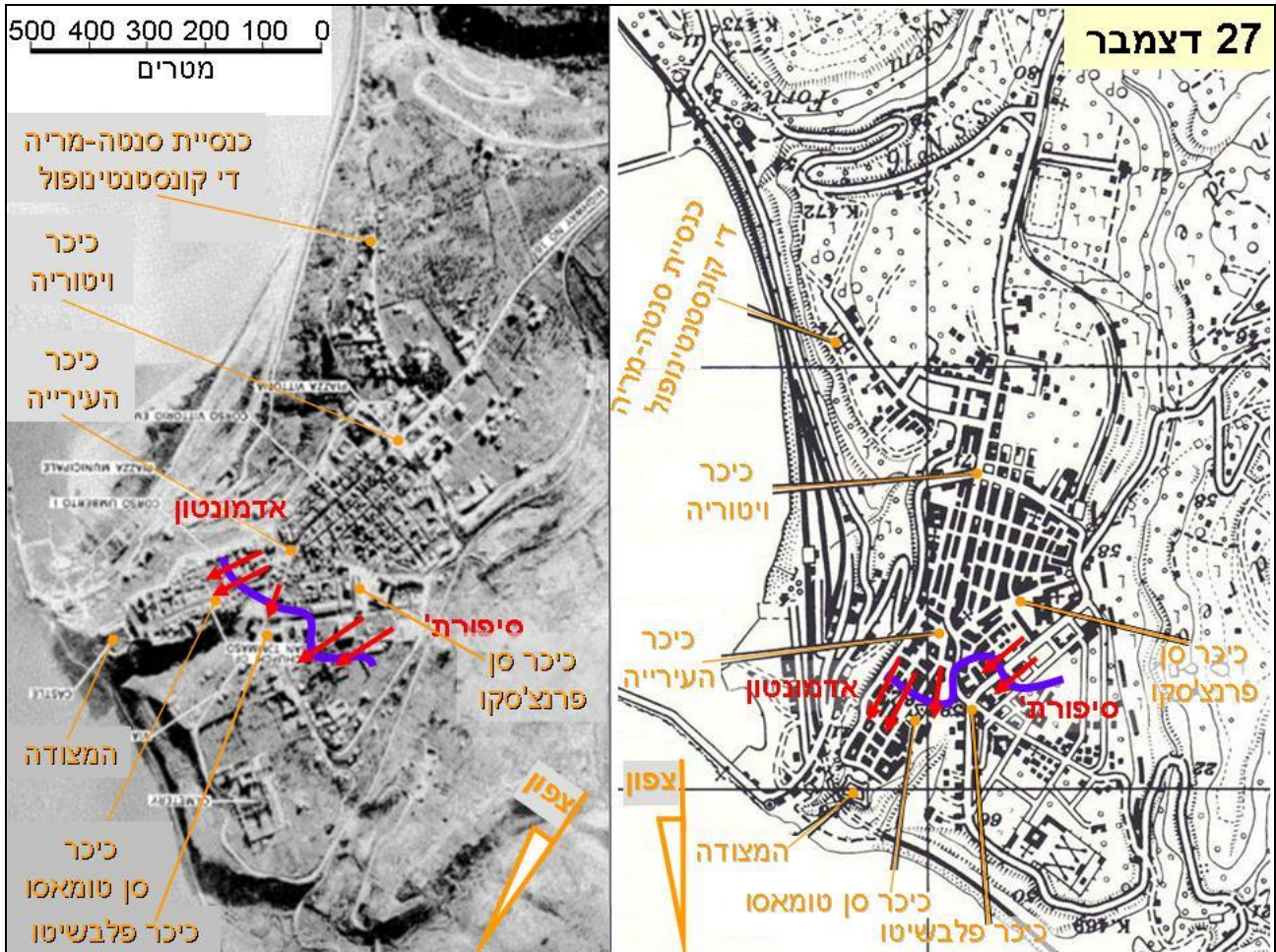
לאחר שביום הקודם נודע לקנדים על קיומן של המנהרות המחברות בין מרתפיהם של הבתים, שלחו את הפלסים לחפש אותן. בהדרגה, במהלך יומיים, איתרו הפלסים מנהרות רבות ופוצצו אותן. כתוצאה מכך, בליל 27/26 בדצמבר התרחשו הרבה פחות הסתננויות של הגרמנים לעורף הקנדי.

בינתיים, על הרכס העוקף את אֶרְטוֹנָה, לאחר שלושה ימי לחימה קשים, הצליחה חטיבת רגלים 1 הקנדית להדוף לאחור בהדרגה את הגרמנים שחסמו את דרכה. מפקד האוגדה הקנדית העביר דרכה את חטיבת רגלים 3, וזו נערכה לכבוש את הקטע האחרון של הדרך על-גבי שלוחה היורדת לעבר הכפר טוֹרָה מוֹקֵיָה שעל חוף הים הָאֶדְרִיָאֵטִי ועל-ידי כך לנתק את הדרך מאֶרְטוֹנָה צפונה ולכתר את הכוחות הגרמניים שנמצאו באֶרְטוֹנָה.

מפה 20 – לחימה במעקף 29-25 בדצמבר

27 בדצמבר 1943: הקרב מסן טומסו לעבר המצודה ולעבר כיכר פֶּלְבֵּשִׁיטו

מפה 21 - לחימה ב־27 בדצמבר

במהלך 27 בדצמבר הצליח גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לכבוש את כיכר סן טומסו, והחל להילחם דרך השכונה הצפונית של אורטונה לעבר המצודה שבקצה הצפוני. ההתקדמות הכוללת באותו היום - כ־100 מטרים.

גדוד סִיפּוֹרְת' המשיך להתקדם לעבר כיכר פֶּלְבֵּשִׁיטו ובדרך ספג מכה קשה - כוח שמנה כ־25 חיילים נכנס לבניין שפוצץ עליו וקבר את כולם תחתיו. האירוע פגע קשות ברוח הלחימה אבל לא עצר את הגדוד. זמן קצר לאחר מכן גילה סיור של הגדוד בניין שבו היו מרוכזים חיילים גרמנים ושאליו הובילה מנהרה מבית שכן. משום־מה הגרמנים לא הציבו שמירה על פתח המנהרה - ייתכן משום שלא היו מודעים לקיומה (אולי היו מגדוד התגבור שחייליו טרם הפנימו את מאפייני העיריה

ושהקנדים כבר יודעים על המנהרות) וייתכן שהיו כבר מותשים לחלוטין. לטענת הקנדים בעת פינוי הגופות אחרי הקרב מצאו בבניין זה כ-40 גרמנים הרוגים.

הקנדים אספו מטעני חבלה וטמנו אותם במרתף הבית שבו היו הגרמנים. לאחר מכן נסוגו והפעילו את מרחוק את המטען באמצעות פתיל רועם. הבית התפוצץ על הכוח הגרמני. בשעה 11:00 הורה מפקד האוגדה הגרמני למפקדי הגדודים שלו בתוך אוֹרְטוֹנָה שעליהם להמשיך להילחם עד רדת החשכה, ואז לנתק מגע ולסגת צפונה לפני שהקנדים יצליחו להשלים את כיתור העיירה. הנסיגה של הגרמנים החלה בסביבות 21:00, והושלמה במהלך הלילה בלי שהקנדים הבחינו בה.

האזרחים באֶרְטוֹנָה

לפני הקרב מנתה האוכלוסייה האיטלקית באֶרְטוֹנָה כ־10,000 נפשות - חלקן פליטים שברחו מהקרבות בדרום איטליה. כאשר הגרמנים החלו לבצר ולמלכד את העיירה לקראת הקרב הם הציעו לאוכלוסייה האזרחית לעזוב אותה, אבל לא כפו את העזיבה. לפני הקרב ובמהלכו, כאשר רצו למלכד בניין מסוים או לפוצץ אותו, הגרמנים סרקו אותו והורו לאזרחים לצאת ממנו. כמה אלפי תושבים אכן יצאו צפונה לכפרים שעל ההרים, ואולם אלפים נשארו בעיירה. לא נעשה כל רישום, ולא ידוע כמה אזרחים נשארו וכמה עזבו.

שני הצבאות היריבים התעלמו מנוכחותם של האזרחים בשיקוליהם הקרביים והמנהלתיים (הספקת מזון ומים). החיילים של שני הצדדים נתקלו באזרחים בעת הלחימה, ונאלצו להתמודד עם נוכחותם. ביוזמתם הפרטית הם נהגו לתת להם מזון, מים וטיפול רפואי. לפעמים היו אלה האזרחים שחילקו מזון ושתייה לחיילים. כך, למשל, תיאר קצין קנדי מקרה שבו קשישה הציעה לו לרדת למרתף ולשתות תה כאשר מחלקתו סיימה לכבוש בניין מסוים. הוא ירד אֶתָה, שתה תה, ואז חזר לקרב. אירוע אחר תואר על־ידי עיתונאי בריטי שליווה את הקנדים בקרב: "בחדר אפלולי אחד שהו חמישה או שישה חיילים קנדים, ואֶתָם כמה קשישות וילדים רבים. הילדים טיפסו על החיילים הקנדים וחיבקו אותם בעווית של פחד בכל פעם שירה אחד מהתותחים נגד טנקים שלנו, שעמד ברחוב תחתינו. [...] תוך דקות ספורות לכל אחד מאתנו היה ילד מבוהל ומתפתל בידיים"⁹.

⁹ מצוטט אצל: T. Copp, "The Battle For Ortona: Army, Part 18", **Legion Magazine**, November 1, 1997 - <https://legionmagazine.com/en/1997/11/the-battle-for-ortona/>

האבדות

כמו פרטים רבים אחרים על הקרב, הנתונים לגבי מספר הנפגעים בקרב בעיירה אֶרְטוֹנָה לא ברורים ומקורות שונים סותרים זה את זה, לכן יש להתייחס למספרים שלהלן כאומדן גס בלבד.

הקנדים

כ־3,000 קנדים השתתפו בקרב, מחציתם בתוך העיירה ומחציתם במאמץ העוקף. כ־650 לוחמים נפגעו - כשליש מהם נהרגו. כמה עשרות עד כ־100 נוספים פונו כנפגעי הלם קרב. לקנדים הושמדו שלושה טנקים וכמה טנקים נוספים ניזוקו. כמחצית מן הנפגעים (כ־120 הרוגים, כ־200 פצועים ורוב נפגעי הלם הקרב) היו מחטיבה 2 (כולל טנקיסטים שהוכפפו לחטיבה) ונפגעו בתוך העיירה. היתר היו מחטיבות 1 ו־3 וכוחות שצוותו להן במאמץ העוקף.

הגרמנים

על־פי דו"ח של אוגדת הצנחנים הגרמנית שהוגש בראשית ינואר 1944, איבדה האוגדה בקרבות במהלך דצמבר 1943 432 חיילים – 68 הרוגים, 159 פצועים ו-205 נעדרים.¹⁰ עקב קשיי מעקב ומספרם הגדול של הנעדרים בעת כתיבת הדיווח לא ניתן לדעת כמה מהם נהרגו, כמה נשבו (בכל מקרה מספר השבויים היה קטן מאוד) וכמה אבדו ליחידותיהם במהלך הלחימה והצטרפו ליחידות אחרות או חזרו ליחידותיהם לאחר כתיבת הדו"ח.

הלחימה של אוגדת הצנחנים הגרמנית החלה ב־13 בדצמבר (כשבוע לפני תחילה הלחימה בתוך אֶרְטוֹנָה) - כאשר כמה מיחידותיה נשלחו לתגבר את האוגדה הגרמנית השחוקה שהחזיקה את מערך ההגנה מדרום לעיירה.

הקנדים אספו כ־100 גופות של גרמנים בתוך אֶרְטוֹנָה (מהם 40 בבניין אחד שפוצצו על יושביו). בשל הנסיבות של הלחימה, הרוב המוחלט של גופות הגרמנים בעיירה נותרו בידי הקנדים, שכן אלה נהרגו כאשר הקנדים כבשו בניין מסוים או כאשר בניין קרס עליהם עקב אש התותחים הקנדיים, ולא היה לחבריהם זמן לפנות את ההריסות כדי לאסוף את הגופות. לכן, יש להניח שרוב

¹⁰ הדוח מצוטט אצל: M. Zuehlke, *Ortona: Canada's Epic World War II Battle*, Douglas MacIntyre, 2013, p. 366. מסקנותיו בנוגע לנתונים שונות משלי, אבל כנראה נובעות מהרצון להאדיר את הישגי הקנדים.

ההרוגים הללו רשומים כנעדרים. לפיכך, ומעיון בתיאורי כל הקרבות בהם השתתפו הצנחנים הגרמנים מ־13 עד 31 בדצמבר 1943, אפשר להעריך שמספר הנפגעים של הגרמנים באוֹרְטוֹנָה, כולל פצועים (רק בודדים נכנעו ונשבו), היה לא יותר מ־300, וסביר שהרבה פחות מכך, ורוב שאר הנפגעים נגרמו בקרב על הנתיב העוקף בהרים.

אזרחים איטלקים

בקרב נהרגו כ־1,300 אזרחים איטלקים. מספר הפצועים לא ידוע - יש להניח שמספרם היה דומה, אם לא יותר, למספר ההרוגים.

ניתוח ולקחים

הקרב בתוך השטח הבנוי הסתיים בכיבוש העיירה אֶרְטוֹנָה על-ידי התוקף. עם זאת, יש לציין שהמשימה של הגרמנים המגנים לא הייתה למנוע את כיבוש אֶרְטוֹנָה בכל מחיר, אלא רק **לעכב** את התקדמות הקנדים צפונה על כביש החוף. השיטה שבה בחר המפקד הגרמני הייתה לנהל קרב הגנה, ולא להסתפק בקרב השהיה, שכן הוא הניח שבדרך הזאת הוא יעכב את הקנדים זמן רב יותר. הודות לניצול נכון של השטח, הצליח גדוד גרמני אחד לעכב אוגדה קנדית במשך חמישה ימים, ואז, עקב הצטברות אבדותיו, הכניס מפקד האוגדה הגרמני גדוד נוסף לקרב, שעכב את הקנדים במשך יומיים נוספים. אחד ההישגים המבוקשים בקרב השהיה הוא צמצום הנפגעים של המשימה. במקרה הזה החליט מפקד האוגדה הגרמני שהמחיר של אובדן גדוד, ולנוכח החלטתו לתגבר את הגדוד הזה, כנראה שאף יותר, כדאי בתמורה לזמן שמרוויחות אוגדתו ויתר עוצבות הצבא הגרמני כדי להשלים את נסיגתו והיערכותו בקו הגנה חדש על הגדה הצפונית של נהר אֶרְטוֹנָה־פֶּסְקֶרָה – כ־35-40 קילומטרים צפונית לאֶרְטוֹנָה.

שיטת ההגנה של הגרמנים הייתה:

- א. **הגנה סדורה.** בוצע נוהל קרב מלא, והוכנו ביצורים ומכשולים רבים לפני הגעת הקנדים. תוך כדי הקרב המשיכו לבנות ולייצר ביצורים ומכשולים נוספים.
- ב. **הגנה גמישה.** הגרמנים לא התעקשו על החזקת שטח, אבל התעקשו על גביית מחיר תמורת כל בניין שעליו ויתרו.
- ג. **שילוב של נייחות וניידות:** השיטה התבססה על עמדות נייחות, אבל העבירה כוחות ביניהן כדי לתגבר גזרות מותקפות.
- ד. **שילוב מרכיבים תוקפניים בהגנה שבעיקרה הייתה סבילה.** במהלך שעות היום הגרמנים רק הגנו על בניינים מותקפים, ולא נקטו כל פעולה התקפית. לעומת זאת, בשעות החשכה יזמו מגוון רב של פשיטות נגד - לא התקפות נגד, שכן לא ניסו לכבוש חזרה בניינים, אלא רק לגרום אבדות ולסגת. רק כאשר מצאו בניין שהקנדים לא הגנו עליו, השתלטו עליו שוב. בנוסף החדירו חוליות של צלפים לעורף הקנדי כדי להציק להם ולגרום להם תחושה של אי ביטחון בשטח שאותו החשיבו הקנדים לשטח מטוהר.

לכאורה, ההגנה הגרמנית נכשלה - אוֹרְטוֹנָה נכבשה, והכביש הראשי שעבר דרכה נפתח לתנועה של כוחות בעלות הברית, ואולם, זאת רק לאחר 8.5 ימים של לחימה עצימה שבמהלכם הצליחו התוקפים להתקדם במצטבר פחות מ־1,000 מטרים. למעשה, אלמלא הצלחת מהלך עקיפת העיירה, שהחל רק ביום הרביעי של הקרב, הלחימה בתוכה הייתה נמשכת כנראה כמה ימים נוספים. השבוע הזה העניק למפקד הזירה הגרמני את הזמן הדרוש להשלמת הנסיגה של יתר כוחותיו ולהיערכותם מחדש להגנה בקו החדש.

הלקח שאפשר ללמוד מאופן ניהול הקרב על־ידי הגרמנים הוא, שבניגוד לדעה המקובלת, **אין קשר מחייב בין הישג מבצעי מסוים (המשימה) ובין צורת קרב מסוימת (השיטה).**

מנגד, המשימה של הקנדים הייתה לרדוף אחר הכוחות הגרמניים הנסוגים על-מנת לעכב אותם ולמנוע מהם היערכות מלאה בקו ההגנה החדש – מפקדי בעלות הברית לא השלו את עצמם שיצליחו ללכוד את הגרמנים הנסוגים ולהשמיד אותם. כמו-כן, חשוב היה להשתלט בהקדם על הנמל של אוֹרְטוֹנָה ועל הכביש הראשי שהיו חיוניים להובלת הספקה לכוחות בעלות הברית המתקדמים צפונה.

על סמך הניסיון של הקרבות הקודמים בשטחים הבנויים באיטליה, הקנדים ציפו שלא תהיה התנגדות של ממש בתוך העיירה עצמה, ולכן מפקד האוגדה הקנדית ומפקד חטיבה 2 הקנדית, שהובילה את האוגדה, נקטו שיטה של קרב התקדמות, והטילו על גדוד אֶדְמוֹנְטוֹן לפעול כמשמר קדמי. כאשר התברר שהגרמנים מתעקשים להגן על העיירה ושההתנגדות קשה, שינה מפקד האוגדה את המשימה של חטיבה 2 לכיבוש העיירה, והחטיבה עברה מקרב התקדמות לקרב התקפה. בזאת הוא ויתר למעשה על רדיפת הכוחות הגרמניים הנסוגים, והעניק להם את הזמן שהם רצו להיערכות מחדש. בשל מאפייני השטח באוֹרְטוֹנָה ובסביבתה ואופן היערכות הגרמנים כדי לנצל את המאפיינים האלה, נוהלה ההתקפה של חטיבה 2 כתמרון חזיתי לכל רוחב העיירה. אמנם מאמץ ההתקפה על הכביש הראשי הוגדר כמאמץ העיקרי, אבל עוצמת הכוח שהוקצתה לו לא הייתה באמת חזקה יותר מאשר העוצמה שהוקצתה למאמץ המשני, כך שהיותו מאמץ-עיקרי לא בא לידי ביטוי.

רק ביום הרביעי של הקרב הבין מפקד האוגדה הקנדית שכדאי ליזום מאמץ חדש כדי לעקוף את העיירה דרך הגבעות מצפון-מערב לה והטיל לשם כך חטיבה אחרת. לא ברור מדוע נדרש לו זמן רב כל־כך כדי להגיע למסקנה הזאת ולפעול בהתאם. עוד פחות ברור מדוע מרגע

שיזם את המהלך העוקף, לא הורה לחטיבה 2 לעצור את התקפתה החזיתית ולהמתין להשלמת המהלך העוקף - זאת אף שהוא היה יכול להעריך שהצלחת המאמץ העוקף תגרום לגרמנים לסגת מן העיירה גם ללא המשך הלחימה של חטיבה 2, ושגם אם הגרמנים לא יסיגו את הגדוד הערוך בתוכה, יהיה הרבה יותר קל להכניעו לאחר שיכותר וכך יפחית את מספר הנפגעים הקנדים. בסופו של דבר, הקרב הוכרע לטובת הקנדים עקב שני גורמים:

- השחיקה המצטברת של כוח המגן הגרמני עקב תוקפנות בלתי פוסקת של הקנדים ועדיפותם בעוצמת הכוח הלוחם.
- הצלחת המהלך העוקף.

בחוכמה שלאחר מעשה ברור למדי שאילו הקנדים היו נמנעים מלהיכנס לתוך העיירה, או לכל היותר היו מסתפקים בפעילות המכוונת לרתק את הכוחות הגרמניים שבתוכה ואת תשומת הלב של מפקדיהם למתרחש בעיירה, ובמקום זאת היו יוזמים את המהלך העוקף כבר ביום הראשון של הקרב, הם היו מצליחים לכבוש את אֶרְטוֹנָה מהר יותר ועם פחות נפגעים ומצמצמים באופן משמעותי את הזמן שיכלו הגרמנים להשקיע בהיערכותם להגנה בקו החדש. אין זה אומר שהגרמנים המכותרים היו נכנעים ללא-קרב – בהרבה מקרים כוחות גרמנים מכותרים המשיכו להלחם במשך זמן רב כל עוד היו להם נשק ותחמושת. אולם, ללא יכולת לחדש את מלאי התחמושת, לתגבר בחיילים נוספים וכשהם עומדים בפני התקפה מתכנסת מכמה כוונים, הבסת הגרמנים בעיירה היתה קלה יותר.

הלקח המרכזי שאפשר להפיק מאופן ניהול הקרב על-ידי המפקדים הקנדים הוא הצורך בערנות ביחס לשינויי מצב המחייבים עיון חוזר בהגדרת ההישג המבצעי (המשימה) וצורת הקרב המיושמת להשגתו (השיטה) והקשר בין שניהם לבין מטרת הקרב (כאמור, דבקות במשימה צריכה להיות לאור המטרה). הקנדים דבקו תחילה בשיטה וכשהבינו, באיחור, שהשיטה כבר אינה מתאימה, המשיכו לדבוק במשימה בלי שזו תשרת את המטרה. למעשה, החלטות מפקד האוגדה הקנדי העניקו לגרמנים מראש את ההישג המבצעי שרצו - עיכוב הקנדים, ללא כל קשר לעוצמה של התנגדות הגרמנים בתוך אֶרְטוֹנָה.

הערות והארות על לחימת המגן

אין בידי מסמכי לקחים או תיאורים וניתוחים של הגרמנים את הקרב, ולכן קשה לדעת מה הם למדו תוך כדי הקרב ואחריו. לפיכך, כל ההארות וההערות שלהלן הן הערכות שלי על סמך ניתוח שיטות הפעולה שנקטו הגרמנים ושינויים שערכו בהן תוך כדי הקרב וגם האופן שבו השפיעו שיטות הפעולה של הגרמנים על הקנדים.

מהלכי המגן שהצליחו במיוחד, כלומר, הקשו במיוחד על התוקף, היו:

א. מספרם הרב של המוקשים, המלכודים והמטענים וכן חסימת הרחובות בעיי חורבות של בניינים הרוסים. מובן שמכשולים שנשלטו באש היו יעילים יותר, אבל גם המוקשים והמלכודים שלא נשלטו באש על-ידי כוחות המגן גבו אבדות, ולכן חייבו התייחסות זהירה שעיכבה את התנופה של הכוחות התוקפים.¹¹

ב. הכנה מראש של כמה קווי ביצורים ושטחי השמדה אפשרה נסיגה מדורגת של הכוחות הגרמניים בלי לאבד שליטה על קצב הלחימה. שיטת הפעולה הזאת מימשה את מרכיב העומק בעקרון העומק והעתודה.

ג. הפעולות ההתקפיות של המגן. מכיוון שלא התכוונו להחזיק בעיירה, הגרמנים לא הטילו התקפות נגד גדולות במטרה לכבוש חזרה שטחים שנכבשו על-ידי קנדים. עם זאת, הגנתם לא הייתה סבילה לחלוטין - הם ניצלו כל הזדמנות להסתכן חזרה לבניינים שכבשו הקנדים ולא הקצו כוח שיחזיק בהם. על-ידי כך הגרמנים אילצו את הקנדים לעצור את התקדמותם ולחזור לכבוש שוב את הבניינים האלה. כמו כן ערכו הגרמנים פשיטות ממוקדות על בניינים נבחרים שבהם שהו כוחות קטנים של הקנדים כדי לגרום לנפגעים, והסתננו לעורף הכוחות של הקנדים כדי לפגוע בחיילים שהאמינו שהם נמצאים במקום בטוח ולא הקפידו על תנועה זהירה. הפעולות הקטנות האלה בעורף הקנדי בלבול מאוד את המפקדים ואת החיילים הקנדים. אלה איבדו את הביטחון בהמשך ההתקדמות, ונאלצו להשקיע חלק ניכר מכוחם ומזמנם בטיהור חוזר של שטחים שלכאורה כבר טיהרו קודם, להקצות כוחות לשמירה על העורף שבאו על חשבון עוצמת הכוחות המוקצים להמשך ההתקפה ולפזר את

¹¹ מגוון המלכודים היה גדול מאוד. צורת המלכוד הנפוצה ביותר הייתה שימוש בתלי הפעלה ממעידים במסדרונות אפלים או מאחורי דלתות. בנוסף נעשה שימוש במגוון חפצים לכאורה תמימים שמולכודו, למשל, ידיות הדחה של אסלות בחדרי שירותים ואריזות של מוצרי מזון. רוב המלכודים כללו מטעני נפץ תקינים או רימוני יד שנצרתם הוסרה וכל תזוזה של החפץ שהסתיר אותם שחררה את ידית הייזום.

כוחותיהם לרוחב החזית כדי לנסות ליצור קו חזית רציף שיסכל את הסתננות הגרמנים לעורפם. גם הפיזור הזה בא על חשבון עוצמת הכוחות בצירי המאמצים ההתקפיים והאט את ההתקדמות. דרך הפעולה הזאת ממחישה כיצד אפשר לממש את עקרונות היוזמה, ההתקפיות והתחבולה גם בקרבות הגנה.

נקודת תורפה חשובה של המגנים הייתה היעדר נשק יעיל נגד טנקים. בידי הגרמנים היו רק כמה תותחים נגררים כבדים ומסורבלים שאותם התקשו להניע ממקום למקום. בדרך־כלל, מרגע שתותח כזה הוצב בעמדה וירה, כבר לא היה אפשר לחלץ אותו משם לפני שהושמד. התוקף ניצל את נקודת התורפה הזאת, והפעיל טנקים מטווח קרוב מאוד כדי לתגבר את עוצמת האש של הרגלים שלו (ראו להלן).

כמה נקודות נוספות שרצוי לשים אליהן לב:

א. החלטת מפקד הגדוד הגרמני לחלק את כוחו לשניים, ולקיים סבב בין שני החלקים האלה כדי לשמור על רעננות הלוחמים לאורך זמן. המחיר של ההחלטה הזאת היה נחיתות כמותית של הכוחות המגנים הנלחמים בכל רגע נתון. עם זאת, ההחלטה אפשרה לשמור על רצף לחימה של 24 שעות במשך כמה יממות. זאת לעומת הכוחות הקנדיים שתקפו רק בשעות היום, ובכל לילה עצרו לנוח, למלא מחדש תחמושת, מים ואוכל ולהתארגן מחדש. לפיכך, בעוד שבשעות היום התמקדו הגרמנים בלחימה הגנתית מול הכוחות הקנדיים שתקפו בעדיפות של עוצמה, בלילות יכלו הגרמנים ליזום מהלכים התקפיים עם כוחות רעננים. דרך הפעולה הזאת מימשה את העיקרון של רציפות והמשכיות על חשבון העיקרון של ריכוז מאמץ. במידת־מה, היא אפשרה גם את קיומה והפעלתה של עתודה למקרה שהקנדים יבקייעו במהירות את קו ההגנה הדליל בחזית.

ב. פיזור הכוחות המגנים לפעולה בחוליות אפשר להם לכסות את כל רוחב חזית הלחימה, כך שבשום שלב לא הצליחו התוקפים לנצל פֶּרצה במערך הגרמני כדי להסתנן לעורף המגן ולקפל את היערכותו מאחור. בכך מימשו הגרמנים את עקרון האבטחה שמנע מן הקנדים להפגיע אותם בהתקפה דרך פֶּרצה בהיערכות הגרמנית. בנוסף, מכיוון שלעתים קרובות הקנדים פוצצו בניינים שלמים על מגניהם באמצעות ירי פגזים על־ידי טנקים ותותחים - הימנעות מריכוז של לוחמים רבים בבניין אחד צמצמה את מספר הנפגעים בכל אירוע כזה. מנגד, הדבר אפשר לתוקף לכבוש בניינים בשל עדיפות כוח, שכן בדרך־כלל מחלקה קנדית

תקפה חוליה גרמנית. בדומה להחלטה של המפקד הגרמני להחזיק במנוחה כמחצית מן הכוח בכל עת – כך גם ההחלטה לפזר את הכוח לכל רוחב החזית פגעה במימוש עקרון ריכוז המאמץ. הפיצוי על כך ניתן באמצעות שימוש במכשולים ובביצורים רבים שהאטו את התקדמות הקנדים, ואפשרו למפקד הגרמני להגיב להישגים של הקנדים באמצעות הסטת כוחות כדי ליצור ריכוז מקומי במהירות רבה מזו שהקנדים יכלו לנצל הישגים אלה.

ג. המגן לא הסתפק בפריסת המכשולים הראשונית שלו - במשך כל הקרב פעלו חבלנים גרמנים להוסיף מוקשים, מטענים ומלכודים ולהחריב עוד בניינים כדי לתגבר את המכשולים המעכבים את הקנדים. מאמץ תגבור המכשול נעשה לפי הכיוונים שהעריך המפקד הגרמני את ריכוזי המאמצים ההתקפיים של הקנדים.

ד. למגנים לא הייתה יכולת משמעותית של אש כבדה. הם הסתייעו בכמה מרגמות בינוניות בפיקוד ישיר של הגדוד הערוך בתוך העיירה ובכמה תותחים של חטיבת האם או של האוגדה, אבל מספר פצצות המרגמה ופגזי התותחים שבידיהם היה מצומצם מאד לעומת הכמות שבידי הקנדים ולא היתה להם יכולת לכונן את האש הזאת באופן מדויק וקרוב לכוחות הרגליים שלהם כדי לסייע להם. לפיכך, הם הסתפקו בהפגזה כללית אקראית של העורף של התוקף ללא הכוונה או בקרה. במשך רוב הזמן עצימות האש היתה בהיקף של אש הטרדה. מדי פעם, כאשר תצפיתן גרמני הצליח להסתכן לעורף הקנדי, הוא כיוון אש מדויקת יותר על מטרות מסוימות: כלי רכב או קבוצות של חיילים קנדים חשופים ברחוב. האש הזאת גבתה מחיר מן הקנדים והצליחה לגרום לעיכובים בתנועתם, אבל לא הייתה לה יכולת לבלום כוח קנדי התוקף בית מסוים או לספק הכנה להתקפת נגד מרוכזת על יעד כלשהו.

ה. כדי לחמוק מאש ארטילרית של התוקף נמנעו המגנים מהתמקמות על גגות הבניינים. עם זאת, בכל מקום שיכלו, נערכו במקביל בכמה קומות שונות - מן המרתפים עד הקומה העליונה - כדי להנחית מכת אש בו־זמן מכמה זוויות גובה.

ו. ברוב המקרים הבניינים היו מעוזי התנגדות, ואילו הרחובות והכיכרות היו שטחי ההשמדה. שטחי ההשמדה הללו ברחובות ובכיכרות נשלטו לא רק מבניין בודד וחזיתי, אלא מכמה בניינים, כולל כאלה שהיו ממוקמים באגפי שטח ההשמדה, שהירי מהם נעשה בזווית חדה שביסטה את שטח ההשמדה מהאגף. על אף האמור לעיל, היו בניינים שנקבעו כשטחי

השמדה. הם מולכדו והוטמנו בהם מטעני נפץ גדולים שהיו מחוברים בחוט טלפון לעמדות תצפית בבניינים סמוכים כדי שאפשר יהיה לפוצץ אותם כאשר ייכנסו לתוכם הקנדים.

הערות והארות על לחימת התוקף

הקנדים נכנסו לקרב ללא הכשרה ייעודית וללא ניסיון של ממש בלחימה בשטחים בנויים, ולכן יש לציין לחיוב את המהירות שבה הפיקו לקחים, הפיצו אותם ויישמו אותם. לקנדים נדרש יום שלם כדי להבקיע את מערך ההגנה הגרמני בפאה הדרומית של העיירה - הם התקדמו 200-300 מטרים בלבד. מרגע שחדרו לתוך העיירה נדרשו לקנדים שבע יממות וחצי כדי להתקדם כ-750 מטרים, ובסופו של דבר החליטו הגרמנים לסגת כאשר המאמץ העוקף איים לכתר אותם. יש להזכיר שוב שהקנדים לא ציפו להתנגדות של ממש בעיירה - הם ציפו לכל היותר לקרב השהיה חלש, ולכן לא נערכו מראש להתקפה סדורה ולא תכננו סיוע של אש ארטילרית.

לאחר שחדרו לתוך העיירה הסתפקו הקנדים בהתקפה בגזרה צרה - לאורך הכביש הראשי בלבד - אבל עוצמת הכוח התוקף לא הספיקה כדי להבקיע דרך הכוחות הגרמניים הערוכים מולו. והגרמנים תקפו את אגפיו. לפיכך נאלצו הקנדים להכניס כוחות נוספים לעיירה ולתקוף במקביל לכל רוחבה, כדי להגביר את עדיפותם הכמותית ביחס לכוח הגרמני המגן ולשחרר את המאמץ העיקרי מפגיעות חוזרות ונשנות באגפיו.

ההתקפה של הקנדים התנהלה על בסיס של ריכוז עוצמה עדיפה בכל הסתערות, ולמעט תחבולות קטנות ומקומיות (שיוזכרו להלן) לא ננקטה תחבולנות חטיבתית או גדודית כוללת. ככלל, נראה שלדרגים הבכירים המימוש של עקרון הפשטות היה חשוב יותר מאשר מימוש עקרון התחבולה.

יתר על כן, הקנדים העדיפו להילחם רק בשעות האור, ובכל לילה עצרו לנוח, לארגן מחדש את יחידותיהם ולתספק אותן. כלומר, הם ויתרו על מימוש מרכיב הרציפות בעקרון הרציפות וההמשכיות. היו לכך שתי סיבות:

הראשונה - כדי לרכז עדיפות עוצמה בכל התקפה הם לא החזיקו בעתודות, ולכן כל הכוח הלוחם מוצה במהלך הלחימה, והלוחמים והיחידות נזקקו לזמן כדי להתאושש.

הסיבה השנייה - הלחימה בלילה נתפסה כמסובכת יותר לניהול, ולכן המפקדים הקנדים, שהתקשו לשלוט בלחימה גם ביום, העדיפו שלא להסתכן (מימוש עקרון הפשטות).

כל אחד מן הגדודים התוקפים תקף עם שלוש פלוגות במקביל ללא עתודה.¹²

כדי להימנע מחשיפת אגפי פלוגותיו התוקפות, כל גדוד הקפיד לתאם את קצב ההתקדמות בין פלוגותיו כדי לשמר חזית רציפה ואחידה. כתוצאה מכך, נשמר עקרון האבטחה, אבל קצב ההתקדמות הכללי של כל גדוד נקבע על-ידי הפלוגה האטית ביותר. במאמץ העיקרי הוקצה לכל פלוגה טור בניינים אחד. הפלוגה כבשה את הבניינים בטור שלה בזה אחר זה. במאמץ המשני הוקצה רחוב אחד לכל פלוגה; זו הייתה אחראית בזמן לשני טורי בניינים - אחד בכל צד של הרחוב.

למרות המאמץ לשמר חזית רציפה באופן כללי נוהלו ההתקפות הפלוגתיות בכל גדוד בדירוג מתואם על-ידי מפקד הגדוד - זאת כדי לנסות לבלבל את הגרמנים בנוגע לבניין היעד הבא. כלומר, בכל רגע נתון בכל גזרה גדודית תקפה רק פלוגה אחת (למעשה, כפי שיוסבר בהמשך, רק מחלקה אחת). נוסף על כך שאולי הטעתה את הגרמנים, השיטה הזאת אפשרה גם לרכז את עוצמת האש המסייעת, טנקים וארטילריה עבור אותה התקפה, ובכך מימשה את העקרונות ריכוז המאמץ ומיצוי הכוח. ואולם, מנגד, היא העניקה לגרמנים זמן לאתר בכל פעם את המאמץ הנוכחי, ולנסות לשנות את היערכותם בהתאם.

ההתקפה של כל פלוגה התנהלה בדירוג מחלקות - לכל מחלקה הוקצה בניין אחד לכיבוש; שתי המחלקות האחרות המתינו לה בניין או שניים מאחור. לפני כל התקפה מחלקתית על הבניין הבא ערכו מפקד הפלוגה ומפקד המחלקה נוהל קרב ייעודי לאותו בניין. לאחר שהבניין נכבש הובא אליו מפקד המחלקה שהיה אמור לתקוף ממנו לבניין הבא. מפקד הפלוגה ומפקד המחלקה ערכו נוהל קרב ייעודי לבניין הבא, וחוזר חלילה. ביום לחימה אחד כבשה מחלקה אחת לכל היותר שלושה בניינים. לאחר כיבוש כל בניין נחה המחלקה והתאוששה בשעה שהמחלקות האחרות תקפו, ואז נשלחה לכבוש את הבניין הבא. ברוב הימים מספר הבניינים שנכבשו היה מועט יותר, והיו ימים שבהם הפלוגות לא הצליחו לכבוש אפילו בניין אחד. הצורך לעצור כדי לבצע נוהל קרב ייעודי לכל בניין פגע במימוש מרכיב הרציפות בהתקפה בעיקרון של הרציפות וההמשכיות, הגם שמומש מרכיב ההמשכיות.

¹² אמנם לפי התקן, גדוד רגלים קנדי כלל ארבע פלוגות רגלים ועוד פלוגת נשק מסייע, אבל לנוכח האבדות הרבות, כדי שיוכלו לשמר את המסגרות הפלוגתיות בגודל סביר, נאלצו הקנדים לבטל פלוגה אחת בכל גדוד ולפזר את אנשיה בין הפלוגות הנתרות.

מפקד הפלוגה לא הסתער עם המחלקה התוקפת, אלא צפה בהתקפתה מן הבניין הקודם שנכבש. הוא התקדם לתוך הבניין הבא רק לאחר שהסתיים בו הקרב. ככלל, כל התקפה מחלקתית בוצעה בשילוב כוחות של מחלקת הרגלים עם חוליות פלסים, טנקים וארטילריה. ברחובות שלא התאפשרה כניסה של טנקים גרוו החיילים פנימה בידיהם תותחים קטנים נגד טנקים. ברחובות מסוימים נאלצו להסתפק במטולי פצצות אישיים (מטול פצצות נגד טנקים מסוג PIAT¹³). כל הסתערות על בניין החלה בירי פגזים על־ידי הטנקים או התותחים נגד טנקים או פצצות PIAT לעבר הבניין ולעבר בניינים שמהם אפשר היה לירות לעברו ובירי פצצות עשן ממרגמות סביב הבניין ודרכי הגישה אליו. לאחר מכן בחנו הפלסים את השטח בין הבניינים כדי לפנות מוקשים ומטענים, פרצו דלתות ומלכודים ואז הסתערו הרגלים לתוך הבניין כדי לכבוש אותו בקרב מגע, שכלל הטלת כמה רימונים לכל חדר והסתערות לתוכו לקרב פנים־אל־פנים.

חייל קנדי עם מטול פצצה נגד טנקים מסוג PIAT

כאשר בניינים סמוכים נגעו זה בזה למדו הקנדים לעבור דרך הקירות באמצעות מטעני נפץ שפרצו חורים. כאשר הבניינים היו קרובים מספיק, אבל לא נגעו זה בזה, הם בנו מעין גשרים מאולתרים שאפשרו מעבר מחלון לחלון או מגג לגג. הקנדים למדו שבכל מקרה שהדבר אפשרי, עדיף לחדור לבניין מן הגג או מהקומה העליונה ולכבוש אותו מלמעלה למטה ולא מלמטה למעלה.

¹³ התחמושת של ה־PIAT (Projector Infantry Anti-Tank) לא הייתה רקטה, אלא פצצה דומה לפצצת מרגמה שהועפה למטרה באמצעות שילוב של קפיץ חזק ותחמיש הודף.

לקח חשוב היה שיש צורך להבטיח טיהור של כל בניין ובניין. הדבר חייב תכנון פרטני של כל מפקד גדוד כדי לוודא שלא דילגו על אף בניין בגזרתו. התוצאה הייתה התקדמות אטית מאוד אבל בטוחה יותר (מימוש עקרון האבטחה). יש להדגיש שלקנדים לא היו הגבלות של זמן להשלמת הקרב.

הקנדים למדו שכאשר הם נדרשים לחצות רחוב תחילה יש להציף את הרחוב במסכי עשן מכל סוגי האמצעים הקיימים. במהלך 7.5 ימי-הקרב על העיירה ירה אחד הגדודים הקנדיים כ- 2,000 פצצות-עשן ממרגמות 52 מילימטרים (המקור אינו מפרט איזה מהם).¹⁴ כמו כן, הם למדו שבכל בניין שכבשו צריך להציב כוח שיחזיק בו כדי למנוע הסתננות חזרה של הגרמנים לתוכו. הכוחות האלה באו על חשבון הכוחות שהוקצו להמשך ההתקפה, ולכן בפועל, עקב היעדר מספיק כוחות, לא יכלו לממש את הלקח. דבר נוסף שהם למדו היה, שיש לסרוק ביסודיות כל בניין שאליו נכנסו כדי לאתר מלכודות ומנהרות ולנטרל אותן.

הקנדים התקשו לסייע לכוחות התוקפים בירי בכינון עקיף בשל הסמיכות של הכוחות היריבים ובשל הדיוק הנמוך של ירי בשיטה הזאת. לפיכך, תותחי השדה וממרגמות בינוניות שימשו בעיקר כדי לבודד גזרה באמצעות הפגזה מעבר לתחום ההסתערות או באמצעות הפגזות הטרדה על העורף הגרמני שמטרתן הייתה להקשות על המגנים לתגבר ולתספק את כוחותיהם הקדמיים. ירי תלול מסלול גרם למגן להתרחק מגגות ומקומות עליונות, ואפשר מעבר בטוח יחסית מבניין לבניין דרך הקומות העליונות.

הקנדים התקשו לספק באופן שוטף תחמושת, חלקי חילוף לנשק שהתקלקל, מזון ומים לכוחות הקדמיים – זאת משום שצלפים גרמנים הסתננו למרחב העורפי של הגדודים ובשל הפגזות של מרגמות גרמניות על המרחב הזה. כך, לדוגמה, ניסיון להעניק לחיילים ארוחת חג מולד חגיגית בעורף של אחד הגדודים עלה בנפגעים רבים מצלפים גרמנים בזמן שהחיילים נעו אחורה וחזרו לקו הקדמי בסבבים.

¹⁴ ראו:

Anon., "The British Discuss Combat in Towns", *Intelligence Bulletin Vol 2, No 12*, August 1944, p 75. <https://ia800308.us.archive.org/7/items/1944-08IntelligenceBulletinVol02No12/1944-08IntelligenceBulletinVol02No12.pdf>.

בלחימה בתוך הבתים הנשק העיקרי היה רימוני יד - כמה רימונים הוטלו לתוך כל חדר לפני שנכנסו לתוכו. בכל מעבר קומה הוטלו קודם כמה רימוני יד דרך גרם המדרגות. אחת הסיבות שהעדיפו לתקוף מן הקומה העליונה לתחתונה הייתה להקל על הטלת הרימונים. לעתים פרצו חורים ברצפות כדי להטיל דרכם רימוני יד לחדרים שמתחת.

סיוע טנקים:

הטנק הראשון התקדם ברעש לאורך הרחוב. [...] מטווח 25-30 מטרים פוצץ את קיר בית־הספר באמצעות תותח ה־75 מילימטרים שלו. [שני טנקים נוספים הצטרפו אליו בירי תותחים ומקלעים לתוך בית־הספר] [...] ירי התותחים ונפילת הקירות יצרו ענני אבק סמיכים עד שלא נזקקנו להפעלת פגזי עשן. [...] כיתת הרגלים הראשונה זינקה לכביש וחצתה אותו בריצה מהירה. החיילים התאמצו לעלות על חורבות הקיר שרוסק לקרקע ונכנסו לתוך בית־הספר.¹⁵

הטנקים לא יכלו לסייע בכל מקום משום שרוב הרחובות היו צרים מדי לכניסת טנקים. גם ברחובות שהיו רחבים מספיק נדרש מאמץ רב לפינויים לפני כניסת הטנקים בשל מספרם הרב של המוקשים, המטענים נגד טנקים ועיי החורבות שהערימו הגרמנים לרוחבם.

התמודדות עם צלפים ועמדות המקלעים של המגן:

עד מהרה למדו הקנדים שכל חציית כביש מחייבת ליצור תחילה ענני עשן סמיכים כדי להסתיר את החיילים החשופים מצלפים, ממקלענים או מסתם רובאים גרמנים. ואולם, בכך לא די, שכן עדיף היה לפגוע בכוח הגרמני מאשר רק להסתתר מפניו. לפיכך, לפני שחצו רחוב, הקצו הרגלים תצפיתנים שיאתרו מהיכן יורים לעברם, ועשו פעולות שונות כדי לגרור ירי תוך מזעור הסכנה להיפגעות (תנועה מהירה בדילוגים, שימוש בהטעיות שונות וכדומה). לאחר שתצפיתן איתר עמדה שממנה ירו הגרמנים קידמו הקנדים טנקים או תותחים נגד טנקים נגררים לטווח של עשרות מטרים מן העמדה של הגרמנים, ואלה ירו לתוכה בכיוון ישיר כמה עשרות פגזים - שילוב של פגזים חודרי שריון ופגזים נפיצים.

התמודדות עם מוקשים, מטענים מופעלים מרחוק ומלכודים שונים:

הקנדים התקשו להתמודד עם האמצעים האלה, למעט בפינוי ידני. כדי לאפשר לפלסים לגשת לאמצעי היו צריכים להעניק להם חיפוי באש ובעשן. הם העדיפו, כאשר הדבר ניתן, לא

¹⁵ <http://canadiansoldiers.com/history/battlehonours/italiancampaign/ortona.htm>

לגשת למטענים ולמוקשים השונים, ובמקום זאת ירו פגזים מתותחי טנקים או תותחים נגד טנקים לעבר מקומות חשודים, למשל, דלתות, ובמקרים אחרים העדיפו לפרוץ קירות כדי לעקוף את האזור החשוד. את סוללות החורבות שחסמו את הכביש הראשי פינו ממוקשים ומטענים באמצעות ירי על הסוללה בכיוון ישיר של פגזים נפצים מתותחי טנקים או מתותחים נגד טנקים.

פלוגות ומחלקות שנשחקו עקב מספר רב של אבדות לא הוצאו לאחור, אלא הוזנו במפקדים ובחיילים חדשים שהובאו מהעתודות של הפלוגות והגדודים,¹⁶ בין היתר מגדודים אחרים שבאותה עת לא השתתפו בלחימה. אלה הוזנו גם במפקדים ובחיילים חדשים שהגיעו מקנדה לאוגדה, הוקצו לחטיבה והיא הקצתה אותם לגדודים לפי הצורך. במהלך הקרב, גדוד הרגלים השלישי של החטיבה, שלא השתתף בו, לא קיבל חיילים חדשים. התברר ששילוב המפקדים והחיילים החדשים היה בעייתי מאוד, ורבים מהם נפגעו בשעות הראשונות של הגעתם לחזית בשל חוסר הניסיון שלהם בתנאי הלחימה. חלק מהם הועברו מתפקידי מנהלה בחטיבה ובאוגדה, והיו אף חיילים שלא הייתה להם הכשרה מספקת לשימוש בנשקם האישי.

אילו הופעלו בקרב אוֹרְטוֹנָה אמצעים חדישים בני ימינו

"מה היה אילו?" זוהי שאלה שההיסטוריון אינו רשאי לשאול, ואילו איש המקצוע חייב לשאול. בלי לבחון את השאלה "מה היה אילו?" לא ניתן להפיק לקחים. בתת הפרק הזה אתייחס לכמה אמצעים שלא היו בידי היריבים ב־1943, וניתן להניח שקיומם היה משפיע על התנהלות הקרב.

אמצעי ראיית לילה:

ככלל, הקנדים העדיפו לתקוף רק ביום ואילו הגרמנים העדיפו לתקוף רק בלילה. הימצאות אמצעי ראיית לילה בידי היריבים הייתה יכולה לשנות את ההעדפות הללו, שכן אחת הסיבות להצלחה של הגרמנים בהסתננות לילה לעורף של הקנדים או בפשיטות הנגד שלהם הייתה הקושי של הקנדים לראותם. עם זאת, במקרים רבים ניצלו הגרמנים את המנהרות שחיברו רבים ממרתפי הבניינים הסמוכים זה לזה, ובמקרים אלה אמצעי ראיית הלילה לא היו משנים באופן מהותי את המצב.

¹⁶ בכל פלוגה ובכל גדוד הוחזקו תחלופות - מפקדים וחיילים שלא השתתפו בקרב עד שמפקד הפלוגה הודיע שהצטברות האבדות מחייבת תגבור של הכוח התוקף.

נשק נגד טנקים:

התותחים נגד טנקים שהיו ברשות הגרמנים היו מסורבלים, והיה קשה לניידם מעמדה לעמדה. לפיכך, מרגע שתותח נגד טנקים כזה החל לירות, לרוב הייתה זו רק שאלה של זמן עד שהושמד. אילו היו בידי הגרמנים מטולי רקטות אישיים נגד טנקים, כמו האר־פי־ג'י או הלאו, היו הקנדים מתקשים הרבה יותר להשתמש בטנקים ובתותחים נגד טנקים שלהם, והקושי הזה היה מצמצם את אחד היתרונות המובהקים של הקנדים - עוצמת אש. היתרון של הקנדים היה גם בהתקפה (פגיעה בעמדות אויב לקראת הסתערות) וגם בהגנה (התמודדות עם התקפות נגד מצד הגרמנים).

מספר רב של מטולים מן הסוג הזה בידי הגרמנים היה מעניק לגרמנים תחליף להיעדר טנקים ותותחים קלים שיסייעו להם בהתקפות הנגד שלהם. יש לציין, שכמה חודשים לפני הקרב החל הצבא הגרמני להצטייד במטולים אישיים נגד טנקים, ואולם, בניגוד לפיאט הבריטי, שני הדגמים שנכנסו לשימוש פלטו לאחור בעת הירי רשף חזק מאוד שמנע שימוש בהם מתוך מבנה סגור, שכן המפעילים נכוו מהחזר הרשף מן הקירות שמאחוריהם. ייתכן שהגדוד שהגן על אֶרְטוֹנָה עדיין לא קיבל מטולים כאלה, או שהיו בידי כמה מטולים, אבל השימוש בהם היה מצומצם כל־כך עד כי לא הותיר רושם על הקנדים שתיארו את חוויותיהם להיסטוריונים.

הטנקים:

הטנקים היום גדולים יותר, במיוחד רחבים יותר. משמעות הדבר היא שכיום לא ניתן להכניס טנקים לחלק מן הרחובות שאליהם הכניסו הקנדים טנקים. התותחים הגדולים יותר של הטנקים של ימינו לא היו משנים הרבה - מספר הפגזים הדרוש להשגת השמדה של עמדת אויב היה פוחת, אבל ממילא בטנקי השרמן אז היו בערך פי 2.5 פגזים מאשר בטנקים של ימינו.

נגמ"שים כבדים:

במקום תנועה רגלית חשופה, השימוש בנגמ"שים בעלי מיגון משופר, למשל, הנמ"ר, היה מאפשר תנועה מהירה יותר על הכביש הראשי. אם היו מצליחים להפתיע את הגרמנים ייתכן שהקנדים היו חודרים עמוק יותר כבר בימים הראשונים ומקצרים את משך הקרב. מנגד, החשש של הטנקיסטים הקנדים מפני מטענים היה עלול להשפיע גם על הלוחמים היושבים בנגמ"ש כזה, הגם שנדרש מטען הרבה יותר גדול כדי להשמיד נמ"ר ממה שנהגו להניח הגרמנים. ואולם,

הגרמנים לא היו מוגבלים בגודל המטענים שהניחו אלא בהערכתם את הצורך, ולכן פשוט היו מגדילים את המטענים.

יתר על כן, כיוון שגם הרחובות שהיו רחבים מספיק לתנועה של נגמ"שים כאלה, היו צרים למדי, לכן, מטען שהיה קורע זחל של נגמ"ש, גם אם לא היה משמיד אותו, היה חוסם את הרחוב באופן שלא היה מאפשר תנועה לאורכו עד שיסתיים חילוץ הכלי הפגוע. בכל מקרה, תנועה מהירה של הרגלים על גבי נגמ"שים לא הייתה חוסכת בסופו של דבר את הצורך לרדת מהנגמ"שים כדי לטהר את הבניינים, כולל אלה שחלפו על-ידם בהסתערות הראשונה.

דחפורים משוריינים:

דחפורים משוריינים היו מועילים מאוד בפריצת סוללות העפר שחסמו את הכביש הראשי וגם בהרחבת חלק מן הרחובות הצרים. מנגד, הדחפורים האלה רגישים יותר מטנקים לנשק נגד טנקים, בייחוד לתחמושת קליעית חודרת שריון מן הסוג שבו השתמשו התותחים נגד טנקים של הגרמנים.

אמצעים לפינוי מוקשים ומטענים:

נראה ששימוש באמצעים המועפים לפריצת מעברים בזירות מוקשים ומטענים היה משנה מאוד את יכולת התנועה של הכוחות התוקפים דרך הרחובות הממוקשים והממולכדים. כך, למשל, שימוש בצפע שריון היה מקצר באופן משמעותי את הזמן שהתבזבז לקנדים בפינוי הרחובות כדי לקדם את הטנקים שלהם. לאמצעי הזה יש שתי מגבלות משמעותיות:

- מרחק הפינוי קצר יחסית, והדבר מחייב ריכוז כלים רבים כדי ליצור רצף של פינוי לאורך כל רחוב.
- הנזק האגבי ניכר - במקרה של רחוב צר יחסית האמצעי הזה יכול למוטט קירות של בניינים לתוך הרחוב. המגבלה הזאת תלויה בשיטת הבנייה - הבניינים באוֹרְטוֹנָה נבנו מלבנים מלאות או האבנים מסותתות - ללא שלד בטון. בשיטת הבנייה המקובלת באזורנו זו בעיה פחות קשה. עם זאת, שימוש באמצעים כאלה כאשר הבתים משני צדי הרחוב **מאוכלסים**

עלול לגרום לנפגעים רבים בקרב האזרחים. הפגיעה באזרחים לא הייתה שיקול משמעותי בבחירת דרכי הפעולה על-ידי הקנדים והגרמנים, אבל היא כן שיקול מרכזי בצה"ל.¹⁷

נשק מדויק:

הימצאות נשק מדויק הייתה מעניקה לשני הצדדים יכולת להזמין אש מסייעת עוצמתית יותר בכיוון עקיף. ואולם, עדיין הייתה נותרת הבעיה של איתור האויב והזדהות במרחב - באיזה בניין נמצא האויב ובאיזה בניין נמצאים כוחות עמיתים. בשל צורת הבנייה סביר להניח שהטלת חימוש כבד על בניין מסוים הייתה גורמת לנפגעים גם בבניינים הסמוכים, ולכן היה נדרש מרחק ביטחון גדול יחסית או שימוש בחימוש קל יחסית. שתי הדרישות האלה היו מצמצמות מאוד את יעילותו של הנשק הזה.

כלי טיס וכלי רכב קרקעיים מופעלים מרחוק:

אחד החידושים הטכנולוגיים המפליגים ביותר שפותחו מאז 1943 הוא כלי טיס וכלי רכב מופעלים מרחוק. אלה קיימים במגוון גדלים ויש להם מאפייני הפעלה מגוונים. המאפיינים הטקטיים של **כלי הטיס הגדולים המופעלים מרחוק** (כטמ"מים) אינם שונים באופן מהותי מאלה של כלי הטיס המאוישים - האיכות של אמצעי התצפית המורכבים היום על כלי טיס גבוהה הרבה יותר מזו שהייתה באותה עת, אבל היתרון העיקרי שלהם אינו באיכות התמונה, אלא ביכולת לשדר את התמונה בזמן-אמת לצופה, ביכולת לצלם סרט ולא רק תמונות נייחות וביכולת לצלם גם בלילה. השילוב הזה, צפייה בזמן-אמת בסרט מעקב, מעניק סיכויים טובים לאין ערוך לגלות את האויב ולעקוב אחריו וכן לעקוב אחר הפעילות של כוחות עמיתים - שני תנאים הכרחיים להפעלת נשק מדויק.

ברור שאם רק לצד אחד הייתה יכולת כזאת, הוא היה נהנה מיתרון משמעותי בניהול יעיל יותר של הקרב. עם זאת, מכיוון שרוב הכוחות שהו רוב הזמן בתוך הבניינים ונעו דרך קירות או דרך מנהרות, סביר להניח שגם אם היה שיפור מסוים ביכולות לאתר את האויב ושיפור משמעותי ביכולת לעקוב אחר התנועה של כוחות עמיתים (אם אלה היו מסמנים על הגגות את הבניינים שבהם הם נמצאים) - בסופו של דבר לא היה זה שיפור מכריע. אם לשני היריבים הייתה יכולת

¹⁷ למעשה, נוכחות של אזרחים - הן ידידותיים והן עוינים - לא הייתה שיקול מרכזי באף צבא במלחמת-העולם השנייה. בצרפת, בבלגיה ובהולנד נחרבו שכונות שלמות, עיירות וכפרים רבים ורבות אזרחים נהרגו בהפצצות ובהפגזות של כוחות בעלות הברית המערביים שבאו לשחררם מן הכיבוש הגרמני.

דומה - היתרונות היחסיים היו מבטלים זה את זה. מספר הנפגעים ביום לחימה היה כנראה רב יותר בשני הצדדים, והדבר היה מעניק יתרון קל נוסף דווקא למגינים.

דווקא כלי-הטייס הקטנים המופעלים מרחוק, במיוחד רחפנים, עשויים לסייע הרבה יותר לכוחות הלוחמים עקב יכולתם להפעילם בעצמם כדי לסרוק שטחים נסתרים בהסתכנות מזערית של הכוח עצמו: לטוס סביב בית כדי לראות מה יש מאחוריו, או לטוס לתוך חלון או דלת פתוחה כדי לראות מה יש בתוך החדר לפני שהחיילים נכנסים לתוכו. המגבלה העיקרית של אמצעים אלה היא הצורך לתדלק אותם, להחליף להם סוללה או לטעון אותם לעתים קרובות יחסית – דבר המגביר את העומס על שרשרת ההספקה שגם כך נמצאת במתח רק בעת לחימה בשטח בנוי.

כלי רכב קרקעיים המופעלים מרחוק עדיין מסורבלים מאוד וקשה להם לנוע בשטח רווי מכשולים. היתרון העיקרי בשימוש בהם הוא היכולת לחפש מטענים ומלכודים, ואפילו לפרק חלק מהם בלי לסכן בני אדם. עם זאת, בשל המגבלות הקיימות היום בהפעלת הכלים האלה סביר שמעבר להפחתה קלה במספר הנפגעים של הצד המפעיל לא הייתה להם השפעה ניכרת על מהלכי הקרב ותוצאותיו.

שטחים רוויים בבניינים מצמצמים מאוד את היעילות של אמצעי הלחימה החדשים, וזו אחת הסיבות לכך שיריבים נחותים בכמות או באיכות האמצעים העומדים לרשותם מעדיפים להילחם בשטחים כאלה.

מקורות

אחד הקשיים הבולטים במחקר ובניתוח הקרב הזה הוא היעדר כמעט מוחלט של מקורות גרמניים. מעט המקורות שיש מהצד הגרמני זמינים רק בציטוטים חלקיים במקורות קנדיים. סגנון הכתיבה של הקנדים (מורשת קרב יותר מאשר ניתוח קרב מקצועי) ומאפייני הציטוטים הללו מעוררים חשד כי נועדו ליפות את התדמית המקצועית של לוחמים הקנדים ולהאדיר את מעשי הגבורה שלהם. חריגה מהמגמה הזאת היא הביקורת הנוקבת שנמתחה על מקצועיותו של מפקד האוגדה הקנדי, שהואשם בהטלת חייליו הבלתי מוכנים לקרב מיותר ובהתעקשות שימשיכו להילחם שם גם לאחר שהתברר שהקרב מיותר, כשאינן לכך כל הצדקה למעט כבודו האישי. כתוצאה מכך, הפרשנות שלי למידע המוצג בציטוטים של המקורות הגרמניים וגם התיאורים של מהלכי הקנדים עצמם היא לפעמים שונה מזו של הכותבים הקנדים.

Baldwin, Jerome, "Little Stalingrad: The Struggle for Ortona" -

<http://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/little-stalingrad-the-struggle-for-ortona/>

Bayerlein, C., "Parachute Engineers in Combat, Ortona 1943: A German Perspective", MacQuarrie, A. & Oliver, D. (trans and edit), **Canadian Military History**, Volume 8 Issue 4, 1999,

<https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1430&context=cmh>

Brown, Shaun R.G., " 'The Rock of Accomplishment': The Loyal Edmonton Regiment at Ortona", **Canadian Military History**, Volume 2 Issue 2, 1993,

<https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1143&context=cmh>

Bull, Stephen, **World War II Street-Fighting Tactics**, Osprey Publishing Ltd., 2008.

Case, G.C., "Trial by Fire: Major-General Christopher Vokes at the Battles of the Moro River and Ortona, December 1943", **Canadian Military History**, Volume 16 Issue 3, 2007,

<https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1459&context=cmh>

Copp, Terry, "The Battle For Ortona: Army, Part 18", **Legion Magazine**, November 1, 1997 - <https://legionmagazine.com/en/1997/11/the-battle-for-ortona>.

Gooderson, Ian, "Assimilating Urban Battle Experience - The Canadians at Ortona", **Canadian Military Journal**, Winter 2007-2008 - <http://www.journal.forces.gc.ca/vo8/no4/doc/gooderso-eng.pdf> .

Granatstein, J.L., "Hoffmeister in Italy", **Canadian Military History**, Volume 2 Issue 2 1993, <https://scholars.wlu.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1148&context=cmh>

McGeer, Eric, **The Canadian Battlefields in Italy: Ortona and the Liri Valley**, Laurier Centre for Military, Strategic and Disarmament Studies, 2007.

Phifer, Mike, "The Battle of Ortona: Italy's Stalingrad", **Military Heritage**, July 2015 - <http://warfarehistorynetwork.com/daily/wwii/the-battle-of-orton-italys-stalingrad>.

Stacey, C. P., "Chapter VIII - The Italian Campaign: The Battles of the Winter Line, December 1943-April 1944", **The Canadian Army 1939 – 1945: An Official Historical Summary**, Historical Section, General Staff, Minister of National Defense - <https://www.ibiblio.org/hyperwar/UN/Canada/CA/OpSumm/OpSumm-8.html>.

Zuehlke, Mark, **Ortona Street Fight**, Orca Book Publishers, 2011.

Zuehlke, Mark, **Ortona: Canada's Epic World War II Battle**, Douglas MacIntyre, 2013.

Anon., "Battle of Ortona" - <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/battle-of-orton>.

Anon., "How the Enemy Defended the Town of Ortona" - <http://www.lonesentry.com/articles/orton/index.html>.

Anon., "Mouse Holing at Ortona" - <https://cmea-agmc.ca/heritage-moment/mouse-holing-orton>.

Anon., "Ortona" - <http://canadiansoldiers.com/history/battlehonours/italiancampaign/orton.htm>.

Anon., "The British Discuss Combat in Towns", **Intelligence Bulletin** Vol 2, No 12, August 1944, <https://ia800308.us.archive.org/7/items/1944-08IntelligenceBulletinVol02No12/1944-08IntelligenceBulletinVol02No12.pdf>

DOKU Blutige Weihnachten Die Schlacht von Ortona 2 Weltkrieg - <https://www.youtube.com/watch?v=EIRQ1vUjh3o>

מבצע אטלס ו"ברק השמיים"

סא"ל (מיל') אורי לוין, סמח"ט חטיבת חיצי האש (551), משנה למנכ"ל
TopGRC29.12.2021

מבצע אטלס צנחני היישוב צניחה טקטית ברק השמיים

הדומה והשונה במבצעי צניחה טקטית לשם מטרה אסטרטגית בהיסטוריה של א"י

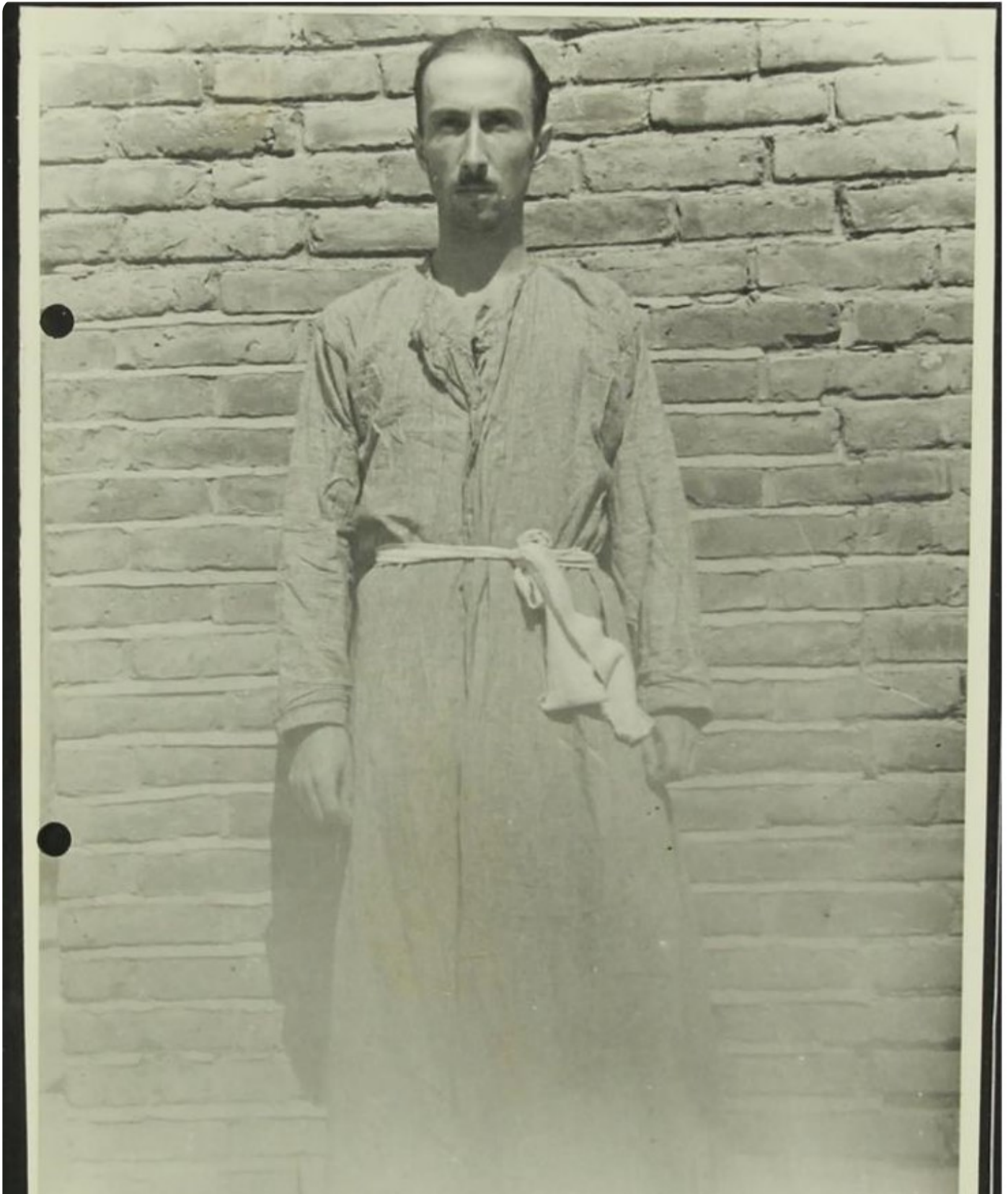

צנחנים ישראלים במהלך מבצע "ברק השמיים", יולי 2021

ביולי 2021, במסגרת משלחת "ברק השמיים", צנחו 110 צנחנים ישראלים ממטוסי חיל האוויר הישראלי בשמי סלובניה. הצניחה התרחשה בסמוך למקום שבו צנחו 77 שנים קודם לכן חנה סנש וחבריה, לשליחות העלומה של היישוב העברי בארץ ישראל - לנסות ולסייע לציבור היהודי להיחלץ מגורל ההשמדה המאיים עליהם ברומניה, בהונגריה ובצ'כוסלובקיה. במהלך שחזור הצניחה עלו הרהורים על השימוש בצניחה ככלי טקטי להשגת מטרות אסטרטגיות ומערכתיות בכלל, וכאלה הקשורות בהיסטוריה של ארץ ישראל בפרט. בתוך כך צפו ועלו לא רק צניחת הגבורה היהודית בתקופת השואה, או הצניחה במיתלה שסייעה להפתעה המערכתית ב־1956, אלא צניחה אחרת - מבצע "אטלס" שהתקיים ב־1944 - שרב הנסתר בו עדיין על הגלוי במחקר ההיסטורי הצבאי והמדיני של הארץ.

בליל 6/5 באוקטובר 1944, בשעה שחנה סנש וחבריה היו כלואים בבית הכלא ההונגרי, זינקו חמישה צנחנים אחרים למשימת צניחה מעל שמי ישראל. לאמיתו של דבר לא כולם זינקו. לפחות חלקם, על־פי עדותם, זכו בפתח המטוס "לעידוד" בצורת בעיטה בישבן ממדריך הצניחה משום שעבור שני הערבים מתוך החבורה הייתה זו הצניחה הראשונה (והאחרונה) בחייהם. אחד מן השניים, הרהיב לספר בערוב ימיו כי לצניחה בפעם הראשונה ללא כל הכשרה נדרשים רק "אומץ ופטריוטיות". ואולם בחקירתו בידי הבריטים לאחר שנתפס, כמה ימים לאחר הצניחה, הודה: "אני לא זוכר דבר מהצניחה, איבדתי את ההכרה"¹.

פועלם של צנחני היישוב תפס מקום מרכזי בעיצוב הזיכרון הקולקטיבי הלאומי הישראלי: הוקמו על שמם יישובים, נקראו על שמם רחובות ומוסדות ודמותם עוצבה כדמות מופת לנוער ולחיילים. לעומת זאת, מבצע "אטלס" כמעט אינו מוזכר בזיכרון הקולקטיבי הפלסטיני. לפעולה, שבה צנחה חוליית סוכנים גרמנים וערבים ילידי פלסטנה-א"י דרומית מזרחית ליריחו נקשרו שמועות בלתי מבוססות שמקורן בתיאורים לא מדויקים במהלך השנים. בחינה מחודשת של המקורות, והשוואת המבצע למבצעי צנחני היישוב במסגרת ה־SOE באירופה בין השנים 1943–1944 - שופכת אור חדש על המבצע. מאמר זה יתמקד ברקע הצבאי של המבצע, בחברי החוליה, בתהליך הכשרתם, במסכת ההכנות ובצניחה עצמה, ויש בו הרחבה של המחקר על חלקו האווירי של מבצע "אטלס"². בשל קוצר היריעה, יתמקד המאמר בהשוואה של הצניחה עצמה, ולא בהיבטים של הפעולה הקרקעית שבעקבותיה.

ורנר פרנק ביום לכידתו

תוכנית למבצע חשאי בא"י

במהלך אפריל 1944 פנה מֶחמד אמין אל־חֶסְיִנִי, מנהיג דתי ולאומי פלסטיני ושליח מטעם עצמו, לראש מודיעין החוץ הגרמני, וולטר שלנברג, בהצעה להפעיל חוליות של סוכנים ערבים בצפון אפריקה ובפלסטינה. הפנייה הייתה למעשה בקשה למימון מרד ערבי נגד הבריטים בארץ ישראל, כדי ליצור חזית נוספת לבעלות הברית וכן, באופן עקיף, לתמוך באינטרס הגרמני. חֶסְיִנִי טען כי: "ביכולתו לגרום לאמריקנים ולבריטים צרות גדולות יותר ממה שעושה טיטו [לגרמנים ביוגוסלביה]".³

הרעיון של חסיני היה לשלב צנחנים גרמנים בעלי ניסיון מבצעי בפעולות קומנדו, עם ערבים פלסטינים שעברו הכשרה צבאית בגרמניה (אמנם ללא הכשרת צניחה) ומכירים את השפה, האוכלוסייה, התרבות והארץ. לפי התוכנית, החוליות המוצנחות אמורות היו לחבור ללוחמים הפלסטינים. החוליה הראשונה תכין את ראש הגשר ותאפשר המשך הספקה של אמצעים, תחמושת ולוחמים. במקביל יבוצעו פעולות במטרה לעודד את הפלסטינים ליצור חזית נוספת מול הבריטים. ראש האס"אס, היינריך הימלר, אישר את ההצעה של חסיני, אולם התנה זאת בכך שצניגים גרמנים יתלוו למשלחת. בשלב זה הפכו הגרמנים בני הארץ הגולים מגורם מאפשר של המבצע לתנאי לביצוע.

בתחילת יולי 1944 נפגש חסיני עם קורט וילנד, קצין גרמני מבני הטמפלרים. השניים דנו בפרטי התוכנית, וחסיני הציע מועמדים מטעמו להשתתפות במבצע. בפגישה הובהר כי חסיני מוביל את תכנון המבצע, וחלקם של הגרמנים יתמקד בעניינים הטכניים: אמצעי הקשר; אימון הנשק; תיאום וכדומה, אך הם לא יקבעו את מטרות המבצע.⁴ כוונות הגרמנים היו עמומות, ומעולם לא הוגדרו באופן ברור. בנרטיב הישראלי העממי התפתח מיתוס שאינו מבוסס דיו על כוונה להרעיל את מעיינות ראש העין, שמהם הועברו המים לתושבי תל־אביב והסביבה, דבר שמעולם לא נמצאו לו עדויות מוצקות.⁵ לפיכך אפשר להעריך מה היו מטרות המבצע על־פי התבטאויות המתכננים והמשתתפים בהקשרים שונים.

אפשרות אחרת להבנת המניעים היא בחינה מבצעית של תכנון המבצע, ההכנות, והציוד שחברי החוליה לקחו איתם. בחינה כזאת תשיב על שאלה דומה: מהן המטרות שהחוליה התכוננה ונערכה אליהן (להבדיל מהצהרות ודיבורים). על־פי כל המקורות, הייתה עמימות רבה בין הפלסטינים והגרמנים בנוגע ליעדי המבצע ומטרותיו - שבאה לידי ביטוי בהצהרות, בהכנות ואולי אף במהלך הביצוע עצמו. חוסר התיאום בין הכוונות מזכיר את המתח ששרר בין קצינים בריטים לצנחני היישוב במהלך פעולתם: בשני המקרים, המעצמות המתמודדות העמידו את התשתית המאפשרת את ההצנחה (מטוסים, מצנחים, הכשרה, אימונים), ואילו הגורמים הארץ־ישראליים דלי האמצעים (ערבים ויהודים כאחד) סיפקו את ההניעה (מוטיבציה) והאנשים.⁶

גיבוש חוליית המבצע

חוליית הצנחנים הורכבה משלושה גרמנים טמפלרים ושני ערבים תושבי הארץ: מפקד החוליה קורט וילנד, למד בירושלים, כך שהציר ירושלים-עמק בית־שאן היה מוכר לו, והייתה לכך זיקה לבחירת נקודת הצניחה. אלחוטן החוליה, ורנר זיגפריד פרנק, נולד ב־1917 בחיפה. אביו היה מזכיר בקונסוליה הגרמנית בעיר, אך בספטמבר 1918 נמלטה משפחתו לברלין. כעבור מספר שנים הוא שב עם אביו לארץ והתגורר בירושלים. ב־1934 הצטרף עם חבריו לסניף תנועת הנוער ההיטלראי ("היטלר יוגנד") בעיר. הגרמני השלישי, פרידריך דיינינגר שאפר, נולד במושבה הגרמנית ולדהיים בעמק יזרעאל (כיום אלוני אבא) ונבחר למשימה בשל היותו דובר ערבית שוטפת.

המפקד הערבי של החוליה, שיח' חסן סלאמה מהכפר קולה (כיום מושב גבעת כ"ח, מזרחית ללוד), היה אחד מראשי המרד הערבי הגדול. האלחוטן הערבי של החוליה, ד"ר אל כפל עבד אל־לטיף, שימש כשלישו הצבאי של חסיני והצטרף אליו בתקופת שהותו בגרמניה הנאצית. לטיף היה אחראי על שידורי הרדיו בערבית ביוון, תחנת אתונה, עד יוני 1943, אז הוא הועבר לתפקיד דומה בברלין וכך צורף לחוליית "אטלס".⁷ בשלב התכנון הציעו סלאמה ולטיף לצרף את ידידם הירושלמי, פזוי אל־קטב, שעבר הכשרת חבלה בגרמניה, כאלחוטן במקומו של פרנק. חסיני הסכים להצעה, וילנד התנגד. חסיני, סלאמה ולטיף התעקשו, והציעו לצרף את קטב בתור עוזר לפרנק בהפעלת האלחוט. וילנד ופרנק נפגשו עימו בברלין, ומצאו שהוא אינו בקיא מספיק בהפעלת אלחוט.⁸ הנושא אמנם ירד מן הפרק, אבל ניתן ללמוד ממנו דבר חשוב על מטרות המבצע: בשעה שהגרמנים תכננו מבצע מודיעיני שבמרכזו הקמת רשת קשר אלחוטית, הערבים נערכו לפעולה קרבית שבמרכזה חבלה. לפיכך נדרש להם אדם בעל הכשרה בתחום זה.

חוליית "אטלס" הייתה רחוקה מלהיות מגובשת ומלוכדת, ופרנק סיפר בחקירתו שלקח בחשבון את האפשרות שהחבורה תתפצל במהלך המשימה. גם הגרמנים דנו בכך, והגיעו למסקנה שיש להכין מבעוד מועד מכשיר אלחוט נוסף, שימשש אותם אם יצטרכו להימלט בנפרד.⁹

במהלך התכנון גיבשו שלושת הגרמנים דרכים ליצור קשר זה עם זה אם יופרדו בשטח, וקבעו מקום מפגש. סוכם שחבר החוליה הראשון שיגיע למקום יצייר צורה ומספר באמצעות גיר, כסימן לאלו שיבואו אחריו. ריבוע יציין את וילנד, משולש פירושו פרנק ועיגול היה הסימן המוסכם של דיינינגר. המספר היה הסימן ליום באותו החודש שבו יחזרו למקום כדי לנסות ליצור קשר. גם סלאמה ולטיף לא נתנו אמון בגרמנים, ולא גילו להם את שמות אנשי הקשר בפלסטין.¹⁰ לפני שנבחר מקום לצניחה סיכמו השניים לחתור לכיוון שכם. סלאמה הכיר את האזור, וידע שהאוכלוסייה שם היא אנטי־בריטית ואוהדת של משפחת חסיני. בהמשך הסביר לטיף לחוקרים כי סלאמה והוא הבינו שנוכחותם של הגרמנים עלולה להקשות עליהם, משום שהערבים המקומיים יסיקו כי מדובר במאבק של הגרמנים נגד הבריטים ולא במאבק המיועד נגד היהודים.

בכוונתם היתה להגביל את חופש הפעולה של הגרמנים, ואולי אף לכלוא אותם במקום שבו תוכננה עמדת השידור על הר גבוה ליד שכם.¹¹

פרידריך דיינינגר (מימין) לצידו של ורנר פרנק (במרכז, אחוז נשק) בתקופת שירותם בגדודי ברנדנבורג

תכנון המבצע

בדצמבר 1943 נקרא וילנד להתייצב במטה שירות הביטחון של האס"אס בברלין, שם קיבל את שם הקוד "היינץ הכט" והפך שותף סוד לתוכנית "אליאס" - אותה שינה לשם "אטלס". בראשית יולי 1944 נפגש לראשונה עם חסיני.¹² וילנד הבין שהמבצע יהיה משותף לגרמנים ולערבים, והעלה צורך לגייס ערבי מהימן שימצא עבור החוליה מקום בטוח שבו אפשר יהיה להתקין את משדרי הרדיו. אז צורפו לחוליה פרנק, סלאמה ולטיף. חסיני הציע לקחת למבצע נשק מתוצרת בריטית, ונימק זאת בשתי סיבות: ראשית, אם יתגלה נשק גרמני בידי ערבים, יבינו הבריטים כי זו מזימה שגרמניה עומדת מאחוריה; שנית, אם תאזל התחמושת, משלוחים נוספים לא יגיעו ליעדם, וקל יותר בפלסטינה-א"י להשיג תחמושת לנשק מתוצרת בריטית.

בחירת שטח ההצנחה

תכנון ההגעה ליעד היה מרכיב חיוני בהכנות למבצע, הן בהיבט החדירה למרחב האווירי והן באיתור אזור מתאים לצניחה והניווט המדויק אליו. בשלב זה של המלחמה, צניחה הייתה הדרך המהירה והמעשית ביותר להגיע לישראל. חסיני הציע לוילנד להצניח את החוליה בהרים באזור ירושלים, שם נמצאה אוכלוסייה ערבית אוהדת, אך וילנד דחה את ההצעה בגלל אופיו הסלעי של השטח.¹³ המיקום הבא שהציע חסיני - שטח מדברי חולי ושטוח מצפון ליריחו - התקבל.¹⁴

נקודת ההצנחה חייבה ניווט מדויק ומורכב. לפיכך מועד הביצוע נקבע לתקופת הירח של אוגוסט 1944, ומאוחר יותר נדחה לספטמבר. ניתן ללמוד מכך כי הגרמנים תכננו צניחה עיוורת, ללא תיאום של סוכנים מקומיים שיסמנו מן הקרקע את נקודת הצניחה באמצעות מדורות או משואות, כפי שנהגו הבריטים במבצעי מנהלת המבצעים המיוחדים (SOE ה-Special Operations Executive) בכלל ובהצנחה של צנחני היישוב בפרט. כפי שהעיד רחבעם עמיר: "במאי 1944 הוצנחתי בסלובניה [...] שם היו פרטיזנים ובאמצעות קשר עם הפרטיזנים אפשר היה לכוון את שיגור המטוסים שהצניחו ציוד וכשאפשר היה להתקדם עוד יותר אפשר היה לברר עם סימון מוקדם מקודם שאפשר יהיה להצניח כדי לקלוט את השליח [...] ראיתי את האורות בראש הגבעה ששם המשגר ראה אותם ואני חושב שהיה איתם סימון מהקרקע".¹⁵ ראובן דפני תיאר אף הוא: "[...] הוטלתי במהרה מן האוירון במרחק ניכר למדי מן הסימן המוסכם, אות E עשויה ממדורות, ששם צריכים היו הפרטיזנים לקבל את פנינו".¹⁶

ההכשרה והאימונים לקראת המבצע

בספטמבר 1943, זמן רב לפני שהחל בתכנון המבצע, נשלח לטיף בהנחיית חסיני להכשרה צבאית בהאג.¹⁷ גם ההכשרה כללה קורסים עיוניים ותרגול מעשי של שימוש בכלי נשק מסוגים שונים ולחימה בשטח בנוי. (גם בתיאור ההכשרה של צנחני היישוב יש סעיף של "קרב רחובות", מה שמכונה כיום "תרגולות לחימה בשטח בנוי"). נוסף על כך, הקורס כלל אימון בהפעלת רימוני יד בריטיים (כפי שהציע חסיני). לטיף חזר מהקורס לברלין ודיווח שהקורס היה שטחי ולא מספק, משום ששיטות הלחימה בשטח בנוי שנלמדו בו לא היו עדכניות, לא בוצע תרגול מעשי והם בילו את רוב הזמן בספורט.¹⁸

חברי החוליה הערבים לא עברו קורס צניחה, אלא רק שיעורים תיאורטיים על הנושא (וילנד, פרנק ודיינינגר הוכשרו כצנחנים במסגרת הכשרתם בדיוויזיה הברנדנבורגית). לפני המבצע חברי החוליה קיבלו מצנחים וציוד צניחה סטנדרטיים של צנחנים גרמנים, כולל קסדה וברכיות. (צנחני היישוב לעומתם, הוכשרו בקורס צניחה מסודר ברמת דוד). אפשר לדון בשאלה האם נדרשת הכשרה מקדימה לפני צניחה מבצעית, ומה מידת ההשפעה השלילית על תוצאות המבצע כאשר מוותרים על הכשרה הזו. לפני נתן תיאור קולע לחשיבות ההכשרה המקדימה: "מכל הקפיצות שקפצתי, היתה זו הקלה ביותר. הייתי שקט מאוד, ונראה לי כי טעמו של דבר הוא, שאותה שעה דאגתי לא לעצם הקפיצה, כי אם למה שנשקף לי בשעה שארד למטה, על אדמת האויב".¹⁹

עבד אל-לטיף ביום לכידתו

הניסיון הראשון – כישלון ודחיית הביצוע

ב־4 בספטמבר 1944, ערב יציאתם לניסיון הראשון של המשימה, התכנסה החבורה לסעודת פרידה עם שלנברג וחסני בוילה ואנזה בברלין. משם הוסעו על ציודם הרב לשדה התעופה טמפלהוף בברלין, ועלו על מטוס שלל אמריקני מדגם בואינג B-17 ששימש אותם גם בצניחה עצמה. השימוש במטוסי הפצצה למשימת הצנחה אינו בלתי שגרתי לנוכח טווח הטיסה וכמות הציוד שהצריכה המשימה. מטוסים דומים שימשו גם את

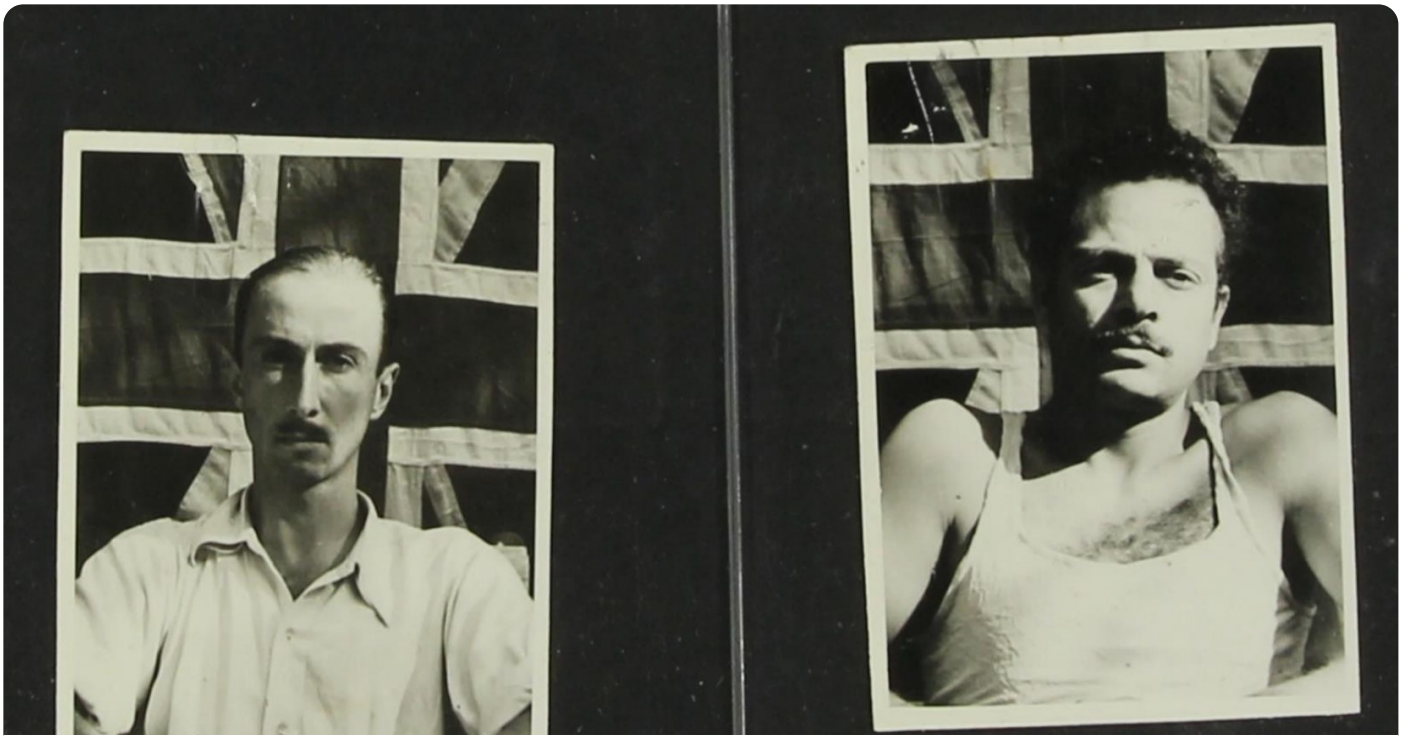
צנחני הישוב בחלק מן המקרים.²⁰ המפציץ טס דרך וינה ובלגרד, ונחת בשעות המוקדמות של 5 בספטמבר בשדה התעופה קלמאקי שליד אתונה. הכוונה היתה לנצל את הירח המלא, אולם התוכנית לא יצאה לפועל בשל תקר בגלגל בהסעה להמראה. התקר תוקן וב־7 בספטמבר המריא המטוס, אולם נאלץ לחזור כעשרים דקות לאחר ההמראה בגלל תקלה באחד המדחפים. לאחר שלושה ימים הגיע מדחף חלופי, ואז הידרדר מזג האוויר. וילנד ונציג המודיעין בשלוחת אתונה החליטו לדחות את המשימה לתקופת הירח הבאה, וב־14 בחודש הוטסה המשלחת בחזרה לברלין.²¹

למחרת, בסלובקיה שנכבשה על־ידי הנאצים, מזג האוויר ואור הירח לא היו סיבה לדחות את משימת הצניחה של רפאל רייס, צבי בן יעקב, אבא ברדיצ'ב וחיים חרמש בבאנסקה־ביסטריצה צפונית לבודפשט. יש כמה גרסאות לסיבות לדחיית הטיסה של חוליית "אטלס": על־פי תיקי החקירה הבריטיים הסיבה לחזרת המטוס הייתה תקלה במנוע. הגרסה של פרנק בחקירה תלתה את החזרה במזג אויר גרוע. ואולם בעדות המאוחרת של פרנק התגלה הסבר מפתיע: "היינו אמורים להמריא בשעות אחה"צ המאוחרות מאתונה [...] אלא קרה משהו ממש חריג. לקראת הצהרים טסו מספר מטוסים אנגלים מעל לשדה התעופה של אתונה וזרקו מספר פצצות. מטוסנו ניזוק. האם ידעו האנגלים ממשימתנו? בכל אופן חל עיכוב - בדיוק ארבעה שבועות".

לימים התברר, ככל הנראה, כי על השאלה של פרנק: "האם ידעו האנגלים ממשימתנו?" יש להשיב בחיוב. חביב כנען, ששירת כממונה על תחנת משטרה באזור צפון ירושלים, דיווח שהבריטים ידעו על מבצע אפשרי של הצנחת סוכני חרש כבר ב־1941, וב"הגנה" הכינו לשם כך את תוכנית א"צ [אנטי צנחנים] כבר²² באביב 1942. יהיו אשר יהיו הסיבות - ניסיון הטיסה הראשון נכשל וגרר עיכוב של חודש ימים. במקרה של מבצע אטלס, בניגוד לצנחני היישוב, בשיקולים לעיתוי הפעולה גברו הצורך לפעול בחשאי על פני הצורך לפעול בדחיפות.

הניסיון השני – כישלון ידוע מראש

ב־5 באוקטובר שבה החוליה לשדה התעופה קלמאקי, שם הוחלט לפרק את אחד ממכלי הדלק ולהעמיס במקומו את שקי הציוד כדי שאפשר יהיה להשליכם בבת אחת. חלק משקי הציוד הוכנסו לתוך מכלי ציוד שנתלו בתא הפצצות, ושאר השקים נדחסו לתא ביחד עם המצנחים. פרנק מתאר כיצד הם תכננו לנתק את הציוד: "בתוככי מדורי הפצצות היו שקי המטען עם מצנחיהם שייפתחו אוטומטית. בעת הצניחה ינתקו אנשי הצוות את כבלי העגינה עם סכיני ג'ונגל".²³ בשעה 18:30 המריא המטוס. ייתכן כי בעקבות פירוק מיכל הדלק נדרשו הטייסים לשנות את הנתבי המתוכנן, לנוכח ניתוח פרצה בפריסת המכ"ם הבריטית. בהתאם לכך חדר נתיב הטיסה דרך סיני, וטס צפונה לאורך הערבה וים המלח. ב־6 באוקטובר בסביבות השעה 02:00 הגיע המטוס לאזור ההצנחה ליד יריחו.²⁴ ברם, בעדותו המאוחרת של פרנק מתואר נתיב חדירה שונה, ולפיו המטוס עבר בין חיפה לעכו, נע לאורך עמק יזרעאל, פנה דרומה לאורך בקעת הירדן, הגיע למרחב יריחו מצפון, ביצע פניית פרסה מעל ים המלח ושב באותו נתיב צפונה.²⁵ בהשוואה לנתיב הטיסה במבצע "אטלס", נתיבי הטיסה במבצעי ה־SOE הבריטיים טסו לטווחים דומים ובמטוסים דומים. צנחני היישוב למשל המריאו מבארי באיטליה, מה שאפשר נתיבי טיסה קצרים יותר והדבר השפיע על ערנות הצנחנים לקראת הקפיצה.

ורנר פרנק (משמאל) ועבד א-לטיף (מימין) במהלך תקופת השבי

תקלות במהלך הצניחה

מפקד המשימה וילנד מנה בחקירתו שלוש סיבות עיקריות, כבר בשלב הצניחה, שאגרמו לכישלון המבצע:

1. רוח צפונית חזקה שלא נלקחה בחשבון בטרם הפקודה לצנוח;
- 2 טעות של הטייסים בחישוב גובה ההצנחה - 800 מטר מעל פני הקרקע במקום 300.
3. הפקודה לקפוץ ניתנה מוקדם מדי בלי להתייעץ עמו.²⁶

לטיף מנה בזיכרונותיו סיבות דומות: מהירות טיסה שלא התאימה להצנחה; גובה הצנחה לא מתאים (תכנון לצנוח מגובה 1,000 רגל, בפועל טסו הרבה יותר גבוה); טעות במקום הצניחה (5 ק"מ דרומית מזרחית ליריחו, במקום 20 ק"מ צפונית בהתאם לתכנון המקורי).²⁷ בחקירתו סיפר וילנד שישן במהלך הטיסה, וביקש שיעירו אותו 15 דקות לפני הצניחה. הוא התעורר לבד כמה דקות לפני חצות, הביט דרך החלון והניח שיש להם עוד זמן עד הצניחה, כאשר להפתעתו ראה את פרנק קופץ מהמטוס ומיד אחריו דיינינגר ולטיף. וילנד הבין שהם מזנקים מוקדם מהמתוכנן, אך מאחר שחבריו כבר קפצו לא היתה לו ברירה אלא להצטרף אליהם.²⁸ גם לטיף נמנם בטיסה. הוא ביקש מדיינינגר או פרנק להעיר אותו מעל מצרים, משום שרצה לראות איך היא נראית, אבל אחד מהשניים העיר אותו רק בסמוך לצניחה ואמר לו להתכונן לקפיצה.²⁹ בחירת מיקום המפקד של וילנד מוזרה. לאחר כל המאמץ שהשקיע בתכנון המפורט של המבצע, נתיב הטיסה, הציוד, בחירת שטח הצניחה, האימונים וההכשרה – דווקא ברגעים המכריעים של מבצע הצניחה הוא ישן ולא השפיע על הניווט, גובה הטיסה והטלת הציוד. גם בחלקו הקרקעי של המבצע ישן וילנד ברגע הקריטי שבו נתפסה החוליה.³⁰

גרסתו של לטיף בחקירה הייתה שונה. לדבריו, צוות המטוס העיר אותו עשר דקות לפני הצניחה, והוא אף הספיק לדון עם וילנד על מיקומם. עוד טען כי זיהה אורות מן החלון השמאלי של המטוס, ונענה על ידי וילנד כי מדובר בקליה שלחוף ים המלח.³¹ הגרסה של פרנק שונה ומפורטת יותר.³² השכמת הצנחנים דקות ספורות לפני הצניחה עלתה גם בעדותם של צנחני היישוב. יש דמיון רב בתיאורים השונים, אולם ניכר כי צנחני היישוב הקפידו על בדיקת ערנות הצנחן לפני הקפיצה ואיפוסו על ידי המשלח, כולל עדכון לגבי "זמן ומרחב" לקראת היציאה מהמטוס.³³

במקרה של מבצע "אטלס", הטלת הציוד על ידי צוות האוויר התבצעה במקביל ליציאת הצנחנים. שיטה זו עלולה לגרום ל"מפגש צונחים" של הציוד עם הצנחנים, וגוררת פיזור של הציוד על פני שטח גדול יותר. פרנק בעדותו העלה אפשרות שהטייסים חששו להתגלות, והשתדלו להיפטר מהצנחנים והציוד כמה שיותר

מהר.³⁴ לאחר השלכת הציוד והשלמת ההצנחה, חזר המטוס כפי הנראה בנתיב זהה לנתיב הכניסה. המטוס לא התגלה לא בכניסתו ולא ביציאתו, ויש בכך להעיד על החלק היחיד במבצע שהתבצע כשורה: נתיב החדירה וניתוק המגע האווירי.

תקלות בחבירה (כינוס צנחנים)

החוליה הוצנחה כ־5 ק"מ דרומית-מזרחית ליריחו במקום בנקודה שתוכננה - כ־20 ק"מ מצפון לה. נוסף על כך, ובניגוד למתוכנן, הצניחה התבצעה מגובה רב ולא מגובה 1,000 רגל (כ־300 מטר) כמתוכנן במטרה לצמצם את פיזור הצנחנים והציוד (ייתכן שהסיבה לכך הייתה שגיאה של צוות המטוס בחישוב גובה ההצנחה שנמצא מתחת לגובה פני הים). כתוצאה מכך לא הצליחה החוליה לכנוס, והציוד התפזר על פני שטח נרחב. פרנק מצא את לטיף שנחת "נחיתה קשה" לא רחוק ממנו. סלאמה ודיינינגר, שקפצו לפי סדר מיקומם בדבוקה בין פרנק ולטיף, לא נראו באזור. גם את וילנד, מפקד החוליה שקפץ אחרון (בצה"ל מקובל שמפקד הכוח הוא ראשון בדבוקה, ראשון בדלת) לא מצאו. לטיף טען בזיכרונותיו ששיקר בחקירה ומסר גרסה כאילו החבירה של השלושה (לטיף, וילנד ופרנק) התרחשה מיד עם הצניחה ובקלות.³⁵

בניגוד להיגיון המבצעי, השניים שהצליחו לחבור זה לזה בחרו להתפצל: לטיף נשאר להסתיר את המצנחים ופרנק הלך לחפש את וילנד, משדר האלחוט ושאר הציוד. הדבר היחיד שפרנק מצא היה כביש אספלט אלכסוני, שהבהיר לו שהם נחתו דרומית מזרחית ליריחו. לפיכך חזר למקום שבו הסתיר לטיף את המצנחים. השניים המשיכו לחפש את מכשיר האלחוט עד אור ראשון, אז נאלצו לחפש מסתור באזור ואדי קלט. וילנד, שקפץ אחרון ובאיחור קל אחרי שאר חברי החוליה, נחת לבדו. בניסיון לחבור לאנשיו שרק להם במשקולת עץ שהיתה ברשותו, אותה בפנס אך לא מצא דבר. בחקירתו סיפר: "ניסיונות הסימון שלי בעזרת שריקות והבזקי פנס במשך 30–40 דקות לא הועילו, עד שראיתי דמות מתקרבת אלי ממערב, ועם התקרבותה זיהיתי את חסן סלאמה. הוא הביא עימו את משדר הרדיו ואת המצנחים. לאחר שהחביא את המצנח שלו ואת מצנח המשדר, התקדמנו לכיוון דרום-מערב בחיפוש אחר מצנח ששנינו ראינו יורד בכיוון זה. חיפושנו לא העלו דבר". רק למחרת הצליחו שני הזוגות לחבור אלו לאלו ובהמשך גם למשדר (אך לא הצליחו להפעילו). את דיינינגר הם לא מצאו ולא פגשו אלא לאחר שנתיים כשהיו בכלא הבריטי. בשלב מסוים התנתק סלאמה משאר חברי החוליה ונעלם אף הוא. חלק מן הציוד והמצנחים של החוליה התגלו על ידי בדואים מקומיים. שמועה על מטבעות זהב שנמצאו באחד השקים התפשטה, והגיעה למפקד הבריטי במשטרת מרחב ירושלים. הבריטים, שידעו על כך שצפוי מבצע הצנחה במרחב, פתחו מיד בסריקות לחיפוש אחר החוליה והציוד.³⁶

הגורם המרכזי לכך שהחוליה התגלתה הייתה הכמות העצומה של ציוד שהוצנח בלי לתאם כוח מתאים לקליטתו. חברי החוליה נשאו עמם ציוד כה רב, עד שהבריטים חשדו כי השלושה שנתפסו משקרים: "עדיין לא ברור האם החוליה כללה חמישה חברים בלבד. כמות הציוד שהובאה הייתה גדולה, ואיכות הציוד הרפואי אמור היה להספיק לחוליה הרבה יותר גדולה למשך שלושה חודשים לפחות".³⁷

חברי החוליה לבשו מדים גרמניים מדבריים והועלו בדרגה בסמוך ליציאה למבצע, למרות שבשלב קודם שבו הם התבקשו להצטלם לתיעוד המזויף התנגדו ללבוש את המדים.³⁸ בעת שנתפסו, התלבטו הבריטים האם להתייחס אליהם כאל שבויי מלחמה או כאל מרגלים, ולבסוף דנו את השלושה כשבויי מלחמה.

גם צנחני היישוב לבשו מדים, דרשו (וקיבלו) דרגות קצונה כדי להבטיח את מעמדם הן בעיני שותפיהם הבריטים (שחלקם היו אנטישמיים, כפי שטען יואל פלגי) והן למקרה שייתפסו ויפלו בשבי. לחביבה רייק ורפאל רייס המדים לא סייעו בסופו של דבר, כמו במקרה של חוליית "אטלס" - השניים הוצאו להורג והושלכו לקבר אחים, בשעה שאת שאר הקצינים הבריטים (בהם גם בן יעקב שהתחזה לקצין בריטי) לקחו הנאצים למחנה ריכוז. גם זו הייתה נחמה קצרה, מכיוון שכעבור חודש נרצח בן יעקב יחד עם הקצינים הבריטים.³⁹

קבוצה מצנחני היישוב בתמונה מספטמבר 1944 בבארי שבאיטליה. עומדים מימין: ראובן דפני, צדוק דורון, אבא ברדיצ'ב. יושבים מימין: שרה ברורמן, אריה פיכמן וחביבה רייק

משמעויות מבצעיות העולות מהשוואה

למבצעי עומק במאפיינים של מבצע "אטלס" ומבצעי צנחני היישוב עשויות להיות השלכות ברמת אסטרטגית, שכן הצלחתה או כישלונה של חוליה קטנה עשויה להשפיע על המערכה כולה. חוט השני עובר בין כל הרמות בשלבי התכנון: אסטרטגיה-אופרציה-טקטיקה-מיקרו־טקטיקה (או מיקרו־טכניקה). אותו הציר פועל בכיוון ההפוך בשלבי הביצוע. למשל הקשירה הלא נכונה של חבל האבטוח של משדר האלחוט של פרנק על־ידי המשלח, הביאה לכך שהחוליה לא הצליחה ליצור קשר אלחוטי.⁴⁰ אצל צנחני היישוב, הנושא נלקח בחשבון.⁴¹ מעניין לציין שאף אחד מחברי חוליית "אטלס" לא תלה את הסיבה לכישלון המשימה בכך שהאנשים לא היו מוכשרים ומאומנים מספיק, ושחברי החוליה לא היו מלוכדים כנדרש: הגרמנים לא סמכו על הערבים, הערבים לא סמכו על הגרמנים, אלו גם אלו לא סמכו על צוות המטוס וחדשו שהם חיבלו בכוונה בהצלחת המשימה. בחירת מיקום המפקד של וילנד הייתה תקלה מן המעלה הראשונה. לא מובנת החלטת המפקד שלא לעמוד ראשון בדלת המטוס. שיקול תומך בכך מופיע דווקא בתיאור של דפני: "הואיל ואני הייתי היחיד המדבר בשפת הארץ ששם צריכים היינו לצנוח והכרתי את הסביבה, נקבעתי להיות הראשון לקפיצה".⁴² ואולם המקרה של דפני היה שונה, שכן במבצע שלו לא הוגדר מפקד לחוליה וכל אחד מהשליחים היה אחראי לעצמו.

שיטת הטלת הציוד במקביל ליציאת הצנחנים גרמה באופן ישיר לכך שהחוליה לא הצליחה לחבור לציוד. התקלה המבצעית הזו בולטת לנוכח ההשוואה לתיאור הצניחה של דפני: "מפקדת הפרטיזנים המקומית כבר ידעה את דבר בואנו ועוד בהיותנו בדרך לכפר באו לקראתנו תשע עגלות איכרים רתומות לשוורים, שיצאו לאסוף את חבילות המטען שלנו".⁴³

אחרית דבר

ב־16 באוקטובר 1944, עשרה ימים אחרי שצנחו דרומית ליריחו, נתפסו קורט וילנד, פרנק ולטיף. סלאמה ודיינינגר לא אותרו. סלאמה ברח לכפר הולדתו קולה, שם סייעו לו מכריו להתחבא עד סוף המלחמה. עקבותיו של דיינינגר נעלמו והוא נלכד כעבור שנתיים, אך מצבו הנפשי הירוד לא אפשר למצות איתו את החקירה.

ב־26 באוקטובר 1944, עשרה ימים לאחר לכידת חוליית "אטלס", סיימו חביבה רייק, רפי רייס ויצחק בן יעקב למלט את אחרוני היהודים מבאנסקה ביסטריצה. למחרת, ביום בו רייק, רייס ובן יעקב הקימו מחנה ביער, התפרסמה בעיתון "דבר" ידיעה על זהב שנמצא בסביבות יריחו. ב־30 באוקטובר 1944, בו בזמן שחסן סלאמה נח בבית מכריו עם רגל נקועה בעקבות נחיתה לא נכונה בצניחה, הותקף המחנה של רייק, בן יעקב ורייס והם נפלו בשבי. בדומה לחוליית "אטלס", הם קיוו כי מדי הקצונה הבריטיים יקנו להם הגנה. ב־7 בנובמבר 1944 הוצאה להורג בבודפשט חנה סנש בעוון ריגול ובגידה. ימים ספורים לאחר מכן, ב־18 בנובמבר, נרצח בירייה במחנה הריכוז דכאו צנחן היישוב אנצו סרני. יומיים לאחר מכן נכזבה תקוותם של רייק ורייס שחוקי המלחמה יגנו עליהם: השניים נרצחו בירייה, והושלכו לקבר אחים. בן יעקב התחזה לקצין בריטי, וכך חמק לזמן קצר. בדצמבר 1944 נרצח אף הוא יחד עם קבוצת קצינים בריטיים במחנה הריכוז מאוטהאוזן באוסטריה. באותו חודש הועבר צנחן היישוב אבא ברדיצ'ב למאוטהאוזן, לא ידוע אם השניים הספיקו להיפגש. ברדיצ'ב הוצא להורג ככל הנראה ב־26 בינואר 1945 (הבריטים קבעו את יום מותו ל־15 בינואר, ככל הנראה כדי להפסיק את תשלום משכורתו והצבאית והרצון לחסוך חצי משכורת).⁴⁴ חודשיים לאחר מכן, במרס 1945 במחנה הריכוז אורנייבורג נספה צנחן היישוב פרץ גולדשטיין, לאחר שהסגיר עצמו לגסטפו בעצת ישראל קסטנר. גורלם של חברי חוליית "אטלס" היה אחר: ארבעתם ישבו בכלא צבאי, ושחררו לאחר המלחמה (סלאמה, שכאמור לא נתפס, נהרג בקרב מול האצ"ל ב־1948).

ההשוואה למבצעי SOE בכלל ולמבצעי צנחני היישוב בפרט, שופכת אור על השלומיאליות של מבצע "אטלס", החל בתכנון וכלה בביצוע. כל שאר הפרמטרים להשוואה: גיוס החוליות, ההכשרה, האימון, והביצוע עצמו, חבירת הצנחנים זה לזה על הקרקע, החבירה לפרטיזנים, ריכוז הציוד, יצירת הקשר באמצעות האלחוט, התבססות מעבר לקוי האויב והחתירה המתמדת לעמידה במשימה (גם במקרים הפחות מוצלחים של הצנחנים שנתפסו, נכלאו ואף הוצאו להורג בשבעה מהמקרים) מדגישים באופן שאינו משתמע לשני פנים עד כמה במישור הערכי המוסרי והמבצעי אין כל מקום להשוואה בין המקרים.

תודתי נתונה לאל"ם (מיל) פרופ' יוסי בן ארצי על המקורות שהעמיד לרשותי ועל הסיוע הרב בכתיבת מאמר זה. לד"ר דני עוזיאל על שהעמיד לרשותי חלק מתיקי החקירה הבריטיים, ולסא"ל (מיל) פרופ' שמחה גולדין על הסיוע והעצה בתפילה ובשותפות עמוקה להשבת הבנים הביתה.

עוד על הצנחנים הארצישראלים במלחמת העולם השנייה - כאן

הערות

- [1] דוח חקירת עבד א־לטיף מתאריכים 26–28 באוקטובר 1944. תיק חקירה KV2/400 קובץ 3 עמוד 23 סעיף 111
- [2] ד"ר דני עוזיאל, "מבצע 'אטלס' - מבט מחודש על החלק האווירי", **מרקיע שחקים**, 29 במרס 2021 (להלן: "עוזיאל 2021").
- [3] עוזיאל, 2021.
- [4] תיק חקירה 402 קובץ 2 עמ' 29 סעיף a. תיקי החקירה זמינים בארכיון הבריטי (UK National Archives) והם ממסופרים באותיות KV 400-402. לנוחיות הקורא, ההפניות במאמר זה מתייחסות למספר התיק, מספר הקובץ הדיגיטלי והעמוד הרלוונטי בקובץ הסרוק גם במידה ואין מספר עמוד במסמך המקורי (להלן: "תיק חקירה").
- [5] חביב כנען מביא התייחסות גרמנית מעניינת (אמנם לאחר מעשה) אך ללא ציון מקור. מתוך: חביב כנען, **הגיס החמישי: הגרמנים בארץ ישראל 1933–1948**, הקיבוץ המאוחד, בני ברק, 1968, עמ' 101-109.
- [6] על השליחות הכפולה שהוטלה על צנחני היישוב, ועל היוזמה של דן לנר להרחיב את המשימה המודיעינית לפעילות חבלה ראו: ראו טייטלבאום, **אחד מכל שמונה, יהודים בשורות הפרטיזנים ובמחתרת ביוגוסלביה במלחמת העולם השנייה**, הוצאת יד ושם, ירושלים, 2015, עמ' 293. על המתח בין הבריטים לצנחני היישוב ראו: רות בונדי, **השליח: חייו ומותו של אנצו סרני**, עם עובד, תל־אביב 1974, עמ' 367-368.
- [7] לטיף טען בספר הזיכרונות שלו שהוא היה זה שהגה את המבצע ואף הוגדר כמפקד המבצע. זו ככל הנראה התרברבות שלא לקחה בחשבון את האפשרות שתיקי החקירה יפורסמו שנה לאחר פרסום הספר מהם עולה תיאור אחר. ספר הזכרונות של לטיף מצוי ספרייה הלאומית בירושלים: ד"ו אלכפל עבד א-לטיף: סיפור המאבק שלי מהמרד הערבי הגדול ועד מלחמת 1948, עמאן 2000 (בערבית, להלן: "עבד א-לטיף, זכרונות").
- [8] תיק חקירה 401, קובץ 1 עמ' 22 סעיף 8.
- [9] ורנק פרנק, עדות (בגרמנית), עמ' 1 (להלן: "פרנק, עדות"). העדות המלאה טרם פורסמה ועתידה לראות אור במסגרת מחקר רחב יותר. חלקים מהעדות התפרסמו ע"י יגאל סרנה בתוך "תעלומת הצנחן הנאצי שנולד בחיפה וצנח מעל יריחו עם אוצר זהב" 7 ימים, **ידיעות אחרונות**, 29 במרס 1996.
- [10] תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 33 סעיף 18.
- [11] שם, סעיף 17.
- [12] תיק חקירה 402, קובץ 2, עמ' 29 סעיף a.
- [13] חקירת עבד א־לטיף, תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 37 סעיף 41.
- [14] עוזיאל, 2021.
- [15] ריאיון מוקלט עם רחבעם עמיר, דקה 22:00 - <https://www.youtube.com/watch?v=INO9OxZaayg>
- [16] זורובבל גלעד (עורך), **מגן בסתר; מפעולות המחתרת הארץ-ישראלית במלחמת העולם השנייה**, ירושלים, תשי"ב (להלן: "מגן בסתר 1952").
- [17] תיק חקירה 401 קובץ 1 עמ' 19–20, סעיפים 2–3.
- [18] תיק חקירה 401, קובץ 1 עמ' 21 סעיף 6.
- [19] זורובבל גלעד (עורך), 1952.
- [20] תיאור מפורט של המטוס, כולל סימון טקטי מופיע בתיק חקירה 401 קובץ 1 עמ' 28 סעיף 6. המטוס תואר בפירוט במאמרו של עוזיאל.
- [21] תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 39 סעיף 60.
- [22] יואב גלבר, "מצדה" - ההגנה על ארץ-ישראל במלחמת-העולם השנייה, הוצאת אוניברסיטת בר־אילן, רמת גן, תש"ן, 1990, עמ' 70.
- [23] פרנק, עדות, עמ' 2.
- [24] עוזיאל, 2021, בין הערה 15 ל־16 (המאמר ללא מספרי עמוד). בחקירה של עבד א־לטיף נאמר שהם המריאו בשעה 18:00 והגיעו לאזור הנחיתה ב00:30. נתיב הטיסה לפי עבד א-לטיף היה אמור לעבור מעל מצרים אבל הוא נמנע במהלך הטיסה (תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 40 סעיפים 64-63).
- [25] פרנק, עדות, עמ' 3.
- [26] תיק חקירה 401 קובץ 1 עמ' 29 סעיף 11.
- [27] למרות מה שלטיף טוען, במקרה של מבצע "אטלס" הטעות בניווט לא היתה חריגה בהשוואה למקרים של סטייה של למעלה מ־60 ק"מ אצל צנחני היישוב. ראו: יהודה אחישר (ליובה גוקובסקי), **אל אשר נקראתי**, הוצאת הקיבוץ

המאוחד, תל-אביב, 1956, עמ' 42; בונדי, 1974, עמ' 369. ואולם, במקרה של מבצע אטלס, ציר הניווט היה קל וטעות של 25 ק"מ צפונית לעצם בולט כמו ים המלח היא אכן תקלה מבצעית חמורה.

[28] תיק חקירה 401 קובץ 1 עמ' 29 סעיף 11.

[29] תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 40 סעיפים 63–64.

[30] פרנק, עדות, עמ' 6.

[31] תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 40 סעיפים 63–64.

[32] פרנק, עדות, עמ' 3.

[33] פנצי שלום, "בשליחות בצבא טיטו" ספרית פועלים, דפוס השומר הצעיר מרחביה, 1946, עמ' 8.

[34] פרנק, עדות, עמ' 3.

[35] עבד א-לטיף, זכרונות, עמ' 114.

[36] תיאור של החיפושים ולכידת החוליה פורסם על-ידי יגאל סרנה (1994). סרנה מביא את עדותו של סלים בק. בק מספר כי במהלך לכידת החוליה הוא היכה את לטיף והני"ל זכר זאת כשהם נפגשו אצל חסיני בדמשק ב-1948. יגאל סרנה, "סלים בק ותעלומת הזהב במערות יריחו", **ידיעות אחרונות**, 27 במאי 1994.

[37] דוח חקירה מ-5 בנובמבר 1944, תיק חקירה 400 קובץ 1 עמ' 43.

[38] חקירת לטיף, תיק חקירה 401 קובץ 2 עמ' 37 סעיף 43.

[39] יהודית תידור באומל, **גיבורים למופת: צנחני הישוב במלחמת העולם השנייה והזיכרון הקולקטיבי הישראלי, מכון בן-גוריון לחקר ישראל**, הציונות ומורשת בן-גוריון, שדה בוקר, 2004, עמ' 25.

[40] פרנק, עדות, עמ' 3.

[41] ראובן דפני, "עם לוחמי החופש", בתוך: זרובבל גלעד (עורך), **מגן בסתר**, הוצאת הסוכנות היהודית לארץ ישראל, תש"ט, עמ' 352.

[42] שם.

[43] שם, עמ' 355.

[44] **באומל**, 2004.